

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Mgr. Barbora Kvasničková

**Hrozby, rizika a prevence násilné radikalizace
jedince**

**Threats, risks and prevention of violent radicalization of
individuals**

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Hedvika Boukalová, Ph.D.

Konzultant diplomové práce:

PhDr. Štěpán Vymětal, Ph.D.

Praha 2016

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Hedvice Boukalové, Ph.D. za velkou ochotu, trpělivost, laskavý přístup a podnětné připomínky při vedené mé diplomové práci. Dále bych ráda poděkovala PhDr. Štěpánu Vymětalovi, Ph.D. a Mgr. Janě Ryšavé za jejich cenné podněty, nápady a připomínky k práci. Mé poděkování také patří všem českým expertům za to, že se ochotně zapojili do realizace výzkumu a že mi věnovali svůj čas a podělili se o své názory a zkušenosti.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. 7. 2016

.....
Mgr. Barbora Kvasničková

Abstrakt

Diplomová práce *Hrozby, rizika a prevence násilné radikalizace jedince* se zabývá fenoménem radikalizace, zejména násilné radikalizace jednotlivce. V teoretické části jsou uvedena současná teoretická východiska, důraz je kladen na současné modely a teorie radikalizace. Dále je pozornost věnována jedinci v procesu násilné radikalizace, rizikovým faktorům a porovnání seberadikalizace osamělých útočníků a radikalizace jedince v rámci teroristické skupiny či většinové společnosti. Uvedena jsou i specifika radikalizace v České republice, současná rizika a možnosti prevence daného jevu.

Pro výzkum v empirické části, jehož cílem bylo zmapovat klíčové poznatky o radikalizaci v České republice a zkušenosti vybraných expertů s tímto fenoménem, byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Výzkumný soubor je složen z dvanácti odborníků z řad psychologů, politologů, příslušníků ozbrojených složek a akademických pracovníků, kteří se ve své činnosti tématu radikalizace dotýkají. Data byla získávána prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru.

Výstupem práce je popis fenoménu radikalizace, jeho specifik v České republice, možných příčin a rizikových faktorů, indikátorů v chování jedince a dalších souvisejících aspektů, které by mohly přispět k prevenci radikalizace a k možnostem deradikalizace jedince v jednotlivých fázích zkoumaného procesu.

Klíčová slova:

Radikalizace, rizika radikalizace, prevence, násilí, teorie radikalizace

Abstract

My thesis *Threats, risks and prevention of violent radicalization of individuals* deals with the phenomenon of radicalization, especially with violent radicalization of an individual. The theoretical section provides current theoretical background with emphasis on contemporary models and theories of radicalization. Further attention is paid to an individual in the process of violent radicalization, risk factors and comparison of self-radicalization of lone assailants and radicalization of an individual within terrorist group or within mainstream society. Specifics of radicalization in Czech Republic, contemporary risks and possibilities of prevention of the phenomenon are also included.

As a research method in the empirical part, whose aim was to map key knowledge about radicalization in Czech Republic and experience of refined experts in this area, I chose a qualitative research strategy. Research group consists of 12 experts in the field of psychology, Political Sciences, members of armed forces and academic scholars, touching the topic of radicalization in their field of work. The data was obtained through the series of semi-structured interviews.

The outcome of my thesis is the description of the radicalization phenomenon, its specifics in Czech Republic, possible causes and risk factors, indicators in individual behavior and other related aspects, which could contribute by preventing the radicalization and possible de-radicalization of an individual in various stages of the researched process.

Keywords:

Radicalization, risks of radicalization, prevention, violent, radicalization theories

OBSAH

OBSAH	6
ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1. RADIKALIZACE A RADIKALISMUS - VYMEZENÍ POJMŮ.....	10
1.1 RADIKALISMUS VS. EXTREMISMUS	12
1.2 RADIKALISMUS VS. TERORISMUS.....	14
1.3 RADIKALIZACE JAKO MULTIDISCIPLINÁRNÍ FENOMÉN	15
1.4 DEFINICE RADIKALIZACE	16
2. NÁSILNÁ RADIKALIZACE JAKO PROCES.....	19
2.1 EMPIRICKÉ ZKOUMÁNÍ NÁSILNÉ RADIKALIZACE	20
2.2 MODELÝ RADIKALIZACE.....	22
2.3 TEORIE RADIKALIZACE.....	32
2.3.1 BIOLOGICKÉ TEORIE	33
2.3.2 PSYCHOLOGICKÉ TEORIE	33
2.3.3 PSYCHOSOCIÁLNÍ TEORIE	36
2.4 PŘEDMĚT BUDOUCÍHO ZKOUMÁNÍ RADIKALIZACE	39
3. JEDINEC V PROCESU RADIKALIZACE.....	43
3.1 PŘÍČINY NÁSILNÉ RADIKALIZACE JEDNOTLIVCE	43
3.2 RIZIKOVÉ FAKTORY	46
3.2.1 INDIVIDUÁLNÍ ÚROVEŇ (MIKRO-ÚROVEŇ).....	48
3.2.2 SKUPINOVÁ ÚROVEŇ (MEZO-ÚROVEŇ).....	51
3.2.3 SPOLEČENSKÁ ÚROVEŇ (MAKRO-ÚROVEŇ)	53
3.3 OSAMĚLÍ TERORISTÉ (OSAMĚLÍ ÚTOČNÍCI).....	54
3.3.1 DEFINICE OSAMĚLÉHO ÚTOČNÍKA	54
3.3.2 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY OSAMĚLÉHO ÚTOČNÍKA	55
3.3.3 RADIKALIZACE OSAMĚLÝCH ÚTOČNÍKŮ.....	59
3.3.4 INDIKÁTORY V CHOVÁNÍ	61
3.3.5 MODUS OPERANDI.....	63
3.4 JEDINEC JAKO SOUČÁST SKUPINOVÉ RADIKALIZACE	64
3.4.1 RADIKALIZACE V RÁMCI TERORISTICKÉ ORGANIZACE.....	64
3.4.2 RADIKALIZACE SPOLEČNOSTI.....	68
3.5 DERADIKALIZACE JEDNOTLIVCE	70
4. RIZIKA, PREVENCE A BOJ PROTI RADIKALIZACI.....	72
4.1 RADIKALIZACE V ČESKÉ REPUBLICE	73
4.1.1 LEGISLATIVNÍ RÁMEC.....	74
4.2 BOJ PROTI NÁSILNÉ RADIKALIZACI.....	75
4.2.1 MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE V BOJI PROTI NÁSILNÉ RADIKALIZACI	76
4.2.2 NÁRODNÍ ÚROVEŇ.....	79
4.3 PREVENCE RADIKALIZACE.....	80
EMPIRICKÁ ČÁST	84
5. METODOLOGICKÝ RÁMEC A REALIZACE VÝZKUMU.....	84
5.1 PŘEDMĚT A CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	84

5.2	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	84
5.3	POSTUP VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	85
5.4	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU	86
5.5	POUŽITÉ VÝZKUMNÉ METODY	88
5.6	PRŮBĚH SBĚRU DAT	89
5.7	ETICKÉ ASPEKTY VÝZKUMU	90
5.8	ANALÝZA DAT	90
6.	VÝZKUMNÁ ZJIŠTĚNÍ.....	92
6.1	CO JE TO „RADIKALIZACE“ A „NÁSILNÁ RADIKALIZACE“	92
6.2	KOŘENY/PŘÍČINY RADIKALIZACE	94
6.3	NÁSILNÁ RADIKALIZACE – INDIVIDUÁLNÍ FAKTORY	97
6.4	NÁSILNÁ RADIKALIZACE – SOCIÁLNÍ FAKTORY	100
6.5	INDIKÁTORY RADIKALIZACE V CHOVÁNÍ JEDNOTLIVCE	102
6.6	JAKÉ FAKTORY MOHOU RADIKALIZACI URYCHLOVAT A BRZDIT	103
6.7	DERADIKALIZACE	104
6.8	ROLE ŽEN V RADIKÁLNÍCH AKTIVITÁCH	105
6.9	ROLE INTERNETU A SOCIÁLNÍCH SÍTÍ V PROCESU RADIKALIZACE.....	107
6.10	SPECIFIKA RADIKALIZACE V ČESKÉ REPUBLICE	108
6.11	PREVENCE RADIKALIZACE.....	110
6.12	VÝZKUM RADIKALIZACE	113
7.	DISKUZE.....	115
7.1	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ	115
7.2	LIMITACE VÝZKUMU A MOŽNOSTI ROZŠÍŘENÍ	120
	ZÁVĚR	122
	POUŽITÁ LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE	124
	PŘÍLOHY.....	137

ÚVOD

Radikalizace názorů a postojů je součástí běžného života. Problémem a aktuální hrozbou se stává násilná radikalizace jedinců a skupin, která překračuje legální rovinu a demokratické principy a může vyústit v otevřené násilí proti druhým lidem. V současné době, s ohledem na aktuální dění ve světě a zvláště pak v Evropě dochází i k radikalizaci společnosti jako takové.

Téma násilné radikalizace se v Evropě stalo předmětem akademických debat po bombových útocích v roce 2004 v Madridu a v roce 2005 v Londýně. Většina evropských států od té doby vyvíjí značné úsilí v oblasti výzkumu k pochopení stále se rozšiřujícího fenoménu násilné radikalizace. V zahraničí tak byla dosud na toto téma učiněna celá řada odborných studií, většina z nich však byla zaměřena na radikalizaci islamistickou a s ní související terorismus.

Fenomén radikalizace je kulturně podmíněn a má své regionální specifika. V České republice je radikalizace stále velmi málo prozkoumaným jevem, specifika radikalizace v České republice nejsou známa. Právě z tohoto důvodu a zároveň proto, že násilné aktivity radikálních skupin, ale stále častěji i menších skupin nebo jednotlivců aktuálně představují hrozbu i pro Českou republiku, jsem se rozhodla tématu radikalizace a násilné radikalizace věnovat v této diplomové práci. Na téma je v práci nahlíženo z evropské perspektivy za využití odborných pramenů z celého světa.

V teoretické části se nejprve zaměřím na definici a vymezení pojmu radikalizace vůči příbuzným pojmům jako je extremismus či terorismus. Dále se blíže věnuji násilné radikalizaci, modelům a teoriím násilné radikalizace a individuálním, sociálním i společenským rizikovým faktorům. Následně porovnávám individuální radikalizaci osamělých útočníků, radikalizaci jedince v rámci teroristické skupiny a radikalizaci většinové společnosti. V práci se dotýkám i témat deradikalizace jednotlivce, prevence a boje proti násilné radikalizaci na mezinárodní i národní úrovni členských států Evropské unie a uvádím specifika procesu radikalizace v České republice.

Cílem empirické části je zmapovat klíčové poznatky o radikalizaci v České republice a zkušenosti vybraných expertů s tímto fenoménem. Pro dosažení tohoto cíle jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii a metodu polostrukturovaného

rozhovoru, kterému podrobím vybrané české odborníky, kteří se ve své činnosti tématu radikalizace dotýkají. Daný postup mi umožní získat o zkoumaném fenoménu podrobnější odborné informace, které následně porovnáám s aktuálními zahraničními poznatky.

Výstupem práce bude popis fenoménu radikalizace, jeho specifík v České republice, možných příčin a rizikových faktorů, indikátorů v chování jedince a dalších souvisejících aspektů, které by mohly přispět k prevenci radikalizace a k možnostem deradikalizace jedince v jednotlivých fázích zkoumaného procesu.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Radikalizace a radikalismus - vymezení pojmů

Téma radikalizace a radikalismu je v současné době v Evropě takřka všudypřítomné. Radikalizace evropských muslimů je nyní ústředním bodem výzkumu i politických debat, a to zejména v souvislosti s narůstajícím počtem teroristických útoků v Evropě a v souvislosti s masovým přílivem především muslimských uprchlíků na území Evropy. Díky tomuto faktu radikalizace a radikalismus nabyly vesměs negativní až pejorativní konotace a jsou zcela bezprostředně spojovány s násilnou, resp. teroristickou činností.

O tuto skutečnost se do značné míry přičinila i činnost masmédií. Média pojem radikalismus často dokonce zaměňují s příbuznými termíny jako je extremismus či terorismus a přispívají tak k podněcování a udržování strachu a obav v západní společnosti.

Akademická diskuze týkající se radikalizace se aktivně rozběhla po bombových útocích v roce 2004 v Madridu a v roce 2005 v Londýně, a to předně díky evropským politikům, kteří vystoupili s termínem *násilná radikalizace*. Zkoumání procesu radikalizace vycházela především z potřeby porozumět islámskému extremismu a džihádistickému terorismu. Na druhou stranu je třeba zmínit tzv. osamělé aktivní útočníky, nárůst xenofobních a islamofobních hnutí i radikalizaci v názorech široké populace v kontextu obav z islámu.

V současné době neexistuje všeobecně přijímaná definice pojmu radikalizace. Radikalizace je spíše pojmem problematickým, a to nejen z důvodu jeho nadužívání a nesprávného výkladu masmédií, ale také z důvodu toho, že se jedná o multidisciplinární pojem zasahující do celé řady vědních oborů – politologie, sociologie či psychologie, přičemž každý z těchto vědních oborů na předmětný fenomén nahlíží z jiného úhlu a vyzdvihuje jeho odlišné aspekty. Akademické rozpory však vyvstávají i mezi odborníky téhož vědního oboru, jelikož ani ti se mnohdy ohledně vymezení pojmu radikalizace nedokáží shodnout.

Pro úspěšné vymezení radikalizace a příbuzných pojmů považuji za vhodné nejprve zaměřit se na původ těchto slov a jejich původní význam. Dále považuji za žádoucí vymezit radikalismus a radikalizaci vůči pojmům, s nimiž je radikalismus často

zaměňován, tj. zejména již zmiňovaný extremismus a terorismus, přičemž mým záměrem je pojmy navzájem porovnat a najít společné rysy a především rysy, které od sebe dané termíny odlišují. Taktéž se domnívám, že je vhodné nahlédnout na radikalismus a radikalizaci z pohledu různých vědních oborů, bez čehož by, dle mého názoru, nebylo možné pojmy pro účely této diplomové práce adekvátně definovat.

Pojem radikalismus vychází z latinského slova *radix*, tj. kořen, popřípadě ze slova *radicalis*, což znamená základní. Být radikální tedy původně znamenalo jít na kořen věci, vycházet z její podstaty, základu. Pojem radikální se začal používat na konci 18. století jako politologické označení stoupců důkladných společenských změn, které by ve větší nebo menší míře zahrnovaly změny sociálního řádu (Danics, 2002). Dnes se tento původní smysl setřel a společnost pod pojem radikalismus subsumuje celou řadu termínů, jako např. důslednost, nekompromisnost, bezohlednost, nesmiřitelnost, řešení za každou cenu, neústupnost, extrémnost. Pojem radikální je pak vysvětlován jako usilující o pronikavé a rychlé změny od základu, či jako energický, pevný rozhodný, pronikavý, rázný, velmi účinný, ale také jako bezohledný či dokonce násilný (Petráčková & Kraus, 2001).

Radikalizace se z historického hlediska jeví jako relativní koncept. Historické kořeny totiž poukazují na to, že radikalizaci je potřeba vykládat v kontextu daného období a prostředí. Její význam se mění v čase a místě, které proces radikalizace utváří. V 19. století se termín radikál hojně používal pro nositele politických a sociálních reforem a označoval členy, kteří obhajovali krajní sekci ve straně – tj. liberální a prodemokratické reformní myšlenky, přičemž tyto myšlenky byly obhajovány povětšinou nenásilnou formou. Dnes za radikální bývá považován opačný trend, tj. anti-liberální, fundamentalistická a anti-demokratická agenda (Schmid, 2013), přičemž násilí hraje v prosazování těchto myšlenek stěžejní roli.

Dle Hájkové (2014) jsou radikálové ti, kteří na něčem důležitém a zásadním trvají (např. na humanitních ideálech) a odmítají se v této záležitosti přizpůsobit, tedy být konformní. Tito radikálové se snaží o změnu zdola. Vedle toho existují i jiní radikálové, kterým nejde za každou cenu o mravní princip, ale kteří by chtěli poměry ve společnosti reálně a pokud možno rychle změnit. Také jdou ke kořenům, ale volí cestu revoluce, aby

mohli společnost radikálně měnit cestou shora (Hájková, 2014). Radikalizace je tedy jakožto proces závislá i na jednotlivci a specifických situacích, v nichž se jedinec ocitá.

Schmid (2013) v reakci na historický výklad termínu radikalismus navrhuje definici, která je postavena na myšlenkách a chováních, které prosazují rozsáhlou politickou změnu založenou na přesvědčení, že status quo je nepřijatelný. Radikálové jsou přesvědčeni, že pro ně existuje jiná alternativa a používají prostředky, kterými prosazují přijetí systémové transformace vlády a společnosti. Ty mohou být nenásilné a demokratické (přesvědčování a reformy) nebo násilné a nedemokratické (nátlak a revoluce). Radikální postoje tedy nemusí vždy vyústit v násilné projevy. Na druhou stranu, tam, kde je jedinci vnímáno, že není možno dosáhnout evolučních změn ke změně situace, se kterou jsou nespokojeni, mohou přicházet na řadu metody a změny revoluční a násilné.

Radikalismus je tedy možné chápat jako myšlenkový přístup vyhledávající cestu k určité změně, kdežto k radikalizaci přistupujeme jako ke složitému a postupnému procesu, během něhož se jednotlivci či společnost stávají radikálními.

1.1 Radikalismus vs. extremismus

Pojem extremismus pochází z latinského slova *extremitas*, tj. nejzazší obvod, konec, okraj a v přeneseném smyslu krajnost, okrajovost ve významu přehnanosti, přemrštěnosti, nepřirozenosti, jejímž opakem je střed coby prostředek ve smyslu umírněnosti, zdrženlivosti, vyváženosti jako důsledku rozvážnosti (Bednář, 2007). Ovšem i pro pojem extremismus dnes existuje nespočet definic a je takřka nemožné tento fenomén jednoznačně vymežit. Dle Charváta (2007) je extremismus pojmem, který sociální vědy neužívají kvůli jeho vágnosti, a jeho aplikace v akademických rozpravách bývá stabilně kritizována.

Pojem extremismus se hojně používá v jazyce policejních a dalších bezpečnostních složek, které ho definují jako vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům (Policie ČR, 2015). Danics (2002) ve své práci analyzuje materiály Bezpečnostní informační služby (BIS), z nichž vyplývá, že v bezpečnostním a zpravodajském kontextu musí tato kategorie obsahovat zejména znak antagonismu vůči stávajícímu politickému a sociálnímu řádu, což je doprovázeno určitými aktivitami, jejichž cílem je daný politický a sociální systém destabilizovat,

případně jej v jeho částech nebo celku odstranit. Extremismus je pak definován jako minoritní a mezní projev působící na majoritně akceptovaný systém destruktivně.

Oba pojmy propojuje například Sinaiova definice radikalizace, v níž radikalizaci vymezuje jako proces, při němž jednotlivec samostatně nebo jako součást skupiny začíná být vystaven extremistické ideologii a tuto přijímá (Sinai, 2012).

Radikalismus i extremismus se vztahují k ideově-programovým aspektům, resp. nacházejí se v určité vzdálenosti od hlavního proudu myšlení. Ztotožňování těchto pojmů se však jeví jako problematické a nežádoucí, ačkoliv například na půdě anglosaských politických škol se radikalismus a extremismus standardně používají jako synonyma.

Politologové nejčastěji považují radikalismus za zónu přechodu mezi demokratickým a extremistickým politickým spektrem. Toto pojetí se uznává například v německém prostředí. Dle Danicse (2002) lze souvislosti a vzájemné vztahy mezi výše uvedenými fenomény hledat na škále hierarchické triády – radikalismus – extremismus – terorismus. Radikalismus pak chápe jako kritické postoje, které hodlají měnit či zlepšit dané politické poměry, ale nevedou k odstranění demokratického politického systému a pohybují se v jeho ústavním rámci, byť na jeho okraji. Extremismem jsou pak vyhraněné, nekompromisní politické postoje směřující jednoznačně k modifikaci či přímo k odstranění demokratického zřízení a za tímto účelem jsou využívány všechny dostupné prostředky, včetně těch, které jdou za rámec právního státu. Mareš (2003) uvádí, že v rámci extremismu je radikalismus označován za umírněné myšlenky a činy, které se nacházejí blízko extremismu, ale stojí mimo něj. Podle modelu Stösse (1999) se radikalismus nachází někde na cestě od demokratického středu k extremismu, ale stále v rovině ústavně-konformního spektra. Dle Schmidta (2013) je radikalismus tolerantní k jiným názorům a nemusí mít nutně negativní konotace, zatímco extremismus se vyznačuje uzavřenou myslí a zřetelnou ochotou použít násilí. *„Zatímco radikalismus může být násilný či nikoliv, může být demokratický či nikoliv, extremisté nejsou nikdy demokraté. Jejich mysl netoleruje žádnou rozmanitost. Jsou taktéž jednoznačně pro užití síly k získání a udržení politické moci“* (Schmid, 2013, s. 10).

Jako společný rys radikalismu a extremismu lze spatřovat to, že oba tyto koncepty jsou odvislé od časového a místního kontextu. Stejně tak, jako je potřeba radikalizaci a radikalismus vykládat v kontextu daného období a prostředí, je potřeba i extremismus chápat jako dynamický jev. To, co bylo za extrémní považováno v minulosti, můžeme dnes vnímat jako normální, a naopak (Charvát, 2007, s. 13).

Na vládní úrovni evropských zemí začalo být rozlišováno mezi násilným extremismem a nenásilným extremismem, přičemž toto dělení se jeví poněkud nešťastným. Nenásilné extremistické organizace, které odmítají západní hodnoty, jako jsou demokracie, rovnost žen a mužů, dodržování lidských práv atp., jsou velmi často součástí radikálního prostředí, které podporuje cíle či dokonce metody teroristů. Schmid (2013) uvádí, že rozlišování mezi násilným a nenásilným extremismem má menší smysl než rozlišování mezi extremismem a radikalismem. Úsilí evropských vlád se zaměřilo na boj proti terorismu (Countering Terrorism - CT) a boj proti násilnému extremismu (Countering Violent Extremism - CVE), avšak vymezení, co násilný extremismus znamená a zda a případně čím se od terorismu odlišuje, dosud chybí.

1.2 Radikalismus vs. terorismus

Procesu radikalizace začala být věnována hlubší pozornost v USA po útocích na Světové obchodní centrum v roce 2001 a v Evropě v letech 2004 a 2005 v souvislosti s bombovými teroristickými útoky v Londýně a Madridu a v souvislosti s hledáním možných příčin terorismu. Terorismus začal být pokládán za konečný produkt radikalizace a současně za nejzávažnější riziko ohrožující celou lidskou civilizaci.

Ačkoliv terorismus je v současné době často rozebíraným fenoménem většinou médií ve světě, je stejně těžké jej definovat jako pojmy radikalizace a radikalismus. Evropská unie se poprvé pojem *terrorismus* pokusila vymežit roku 2002 v Rámcovém rozhodnutí o boji proti terorismu, kde terorismus definuje jako „*trestné činy proti osobám a majetku, které vzhledem ke své povaze či souvislostem mohou závažně poškodit zemi nebo mezinárodní organizaci, byly-li spáchány s cílem závažným způsobem zastrašit obyvatelstvo nebo protiprávně přinutit vládu nebo mezinárodní organizaci, aby jednala určitým způsobem nebo aby se jednání zdržela, nebo mohou závažným způsobem destabilizovat či zničit základní politické, ústavní, hospodářské nebo sociální struktury země nebo mezinárodní organizace*“ (Rada Evropské unie, 2002).

V rámci výše zmiňované hierarchické triády radikalismus – extremismus – terorismus chápe Danics (2002) terorismus jako činnost, která je ve své podstatě antidemokratická, nelegální, konspirativní a destruktivní, kde se násilí stává hlavním prostředkem k dosažení různorodých politických cílů.

BIS (2016) definuje terorismus jako násilnou formu prosazování politických

zájmů stoupců určité radikální ideologie (politické, náboženské, nacionalistické, separatistické, ekologické a jiné), cílem násilností je zpravidla civilní obyvatelstvo, přičemž proces radikalizace chápe jako společný jmenovatel aktivit, které předcházejí teroristickým útokům. „*Jde o jev, kterému je věnována velká pozornost, protože je hnacím motorem terorismu a z hlediska působnosti zpravodajských služeb je nejdůležitějším okamžikem pro získání kritických informací pro prevenci terorismu*“ (BIS, 2016).

Na zajímavý vztah terorismu a radikalizace poukazuje Schmid (2013), který uvádí, že politický terorismus nestátních subjektů je často provokativní strategií, kdy jedním z cílů povstaleckých teroristů je manévrovat vládu do pozic, které se stanou méně přijatelné pro mnoho občanů ve společnosti, čímž dojde k polarizaci společnosti. Některé útoky al-Káidy v Evropě byly koncipovány tak, aby provokovaly represe proti muslimům, v očekávání, že v důsledku těchto represí se daleko více muslimů radikalizuje a připojí k řadám džihádistů.

Ačkoliv většina modelů vysvětlujících proces radikalizace končí u spáchání teroristického činu, teroristický útok je možné považovat pouze za jednu z variant, ve které může proces radikalizace vyústit.

1.3 Radikalizace jako multidisciplinární fenomén

Proces radikalizace v sobě nese prvky historické, sociální, politické, politologické, ideologické, etnické, náboženské, právní, lékařské i psychologické. Zvýšený zájem o vědecké zkoumání procesu radikalizace lze v současné době spatřovat zejména v oborech psychologie, sociologie a politologie, přičemž tyto obory se snaží postihnout individuální, sociální i celospolečenskou úroveň daného fenoménu. Svou roli však sehrávají i další disciplíny, např. armádní vědy či mediální studia.

Pojmy radikalizace a terorismus však v poslední době značně zajímají vlády především západních zemí. V důsledku toho byly tyto pojmy zpolitizovány a bývají používány k nálepkování a přičítání viny v politickém kontextu. Bohužel zmiňovanou politizací pojetí radikalizace trpí - je nejasné a často jednostranně aplikované, resp. bývá ochotně spojováno s terorismem a s cizinci.

Řada sociologických či psychologických výzkumů v oblasti radikalizace bývá také často financována politickými aktéry, takže objektivita těchto výzkumů může být z tohoto hlediska problematická.

Proces radikalizace by měl být zkoumán ve spolupráci všech výše zmiňovaných oborů. Výzkum procesu radikalizace by měl směřovat od úrovně zkoumání individuálních charakteristik radikalizujícího jednotlivce, přes zkoumání jeho sociálního prostředí, až po zkoumání společenských konfliktů, vztahů a interakcí mezi stranami konfliktu při současném chápání radikalizace jakožto dynamického procesu probíhajícího na obou stranách konfliktu, kdy radikalizace názorů postojů i chování jedné strany bývá často odpovědí na radikalizaci strany druhé.

1.4 Definice radikalizace

Jak již bylo zmíněno, všeobecně přijímaná definice radikalizace chybí a přesné vymezení pojmu radikalizace je problematické ať už v akademických kruzích či na úrovni vlád jednotlivých států či mezinárodních organizací.

Například Porta a LaFree (2012) analyzovali ve své práci sedm různých definic radikalizace. Některé z těchto definic vymezují radikalizaci jako interaktivní a procesní dynamiku při formování násilných skupin, jiné radikalizaci chápou jako eskalační proces vedoucí k násilí. Sami Porta a LaFree pak definují radikalizaci jako proces vedoucí k rostoucímu užívání politického násilí, oproti tomu deradikalizaci definují jako proces snižování užívání tohoto politického násilí (Porta & LaFree, 2012). McCauley a Moskaleiko (2008) definují radikalizaci jako rostoucí přípravu pro spáchání meziskupinového konfliktu. Radikalizace pro ně znamená změnu v přesvědčení, pocitech a chování ve směru, který s narůstající tendencí ospravedlňuje násilí a vyžaduje oběti v rámci obrany skupiny.

Evropská komise definuje radikalizaci jako jev, kdy jednotlivci přijímají názory, přesvědčení a ideje, které by mohly vést k teroristickým činům (Evropská komise, 2015). Tuto definici kritizuje Schmid (2013), a to hned z několika důvodů. První problém formulace této definice spočívá ve slově „*mohl*“, které ponechává otevřenou otázku, za jakých podmínek daný proces probíhá. Druhým problémem je, že pojmy „*názory, přesvědčení a ideje*“ jsou příliš široké a neurčité. Třetím nedostatkem definice Evropské komise je, že radikalizace může vést i k jiným formám konfliktů než je terorismus (Schmid, 2013).

Značný počet rozličných definic můžeme pozorovat i na úrovni vlád či bezpečnostních agentur jednotlivých států. Například kanadská vláda definuje radikalizaci jako proces, při němž jsou jednotlivci zataženi do ideologie a systému víry,

který podporuje pohyb od umírněného hlavního proudu až k extrémním názorům (Royal Canadian Mounted Police, 2009). Dánská bezpečnostní a zpravodajská služba (PET) vymezuje radikalizaci jako proces, při němž člověk v rostoucí míře akceptuje použití nedemokratických nebo násilných prostředků, včetně terorismu, ve snaze dosáhnout specifického politického či ideologického cíle (PET, 2009). Švédská bezpečnostní služba (SÄPO) uvádí, že radikalizace může být jednak proces, který vede k ideologickému či náboženskému aktivismu s cílem nastolení radikální změny ve společnosti, ale také se může jednat o proces, který vede jednotlivce či skupinu k použití, podpoře či propagaci násilí pro politické cíle (SÄPO, 2009).

Obtížnou definovatelnost pojmu odráží ve své definici i Stevens a Neumann (2009), kteří radikalizaci popisují jako „to, co se děje předtím, než vybuchne bomba“.

Nasser-Eddine, Garnham, Agostino a Caluya (2011) došli k závěru, že jediné, na čem se autoři definic radikalizace shodnou, je, že **radikalizace je proces**. Tento závěr mj. potvrzuje i Schmid (2013), který popisuje snahu o hledání definice radikalizace jako frustrující zkušenost.

Z výše uvedeného plyne, že proces radikalizace vždy nemusí směřovat ke spáchání teroristického útoku. Radikalismus může směřovat i k jiným formám politického násilí, jako jsou občanské války, povstání, vzpoury, ale také například trestné činy z nenávisti, masakry, etnické čistky a další. V širokém pojetí mohou radikalizovat nestátní subjekty, ale i subjekty státní. Jako typický příklad radikalizace státních subjektů můžeme uvést vývoj v nacistickém Německu. Dnes radikalizaci státních subjektů můžeme pozorovat u represivních složek některých nedemokratických států například ve formě stále brutálnějšího potírání odpůrců politického režimu. Proces radikalizace nemusí ani nutně směřovat k násilí. Konečná fáze radikalizace může mít i formu nenásilného nátlaku nebo různých zákazů či omezování.

Zmiňovanou heterogenitu radikalizace odráží ve své definici Schmid (2013), který radikalizaci definuje jako individuální či kolektivní (skupinový) proces, při němž, obvykle v situaci politické polarizace, jsou běžné postupy dialogu, kompromisu a tolerance mezi politickými aktéry a skupinami s odlišnými zájmy opuštěny na jedné nebo obou stranách konfliktu ve prospěch rostoucího závazku zapojit se do konfrontačních taktik. Tyto taktiky mohou zahrnovat buď a) použití (nenásilného) tlaku a nátlaku, b) různé formy politického násilí odlišné od terorismu nebo c) násilný extremismus v podobě terorismu či válečných zločinů. Z této definice radikalizace budu v této práci vycházet z hlediska nejširšího pojetí. Dále se budu opírat o užší koncept

Evropské komise, která radikalizaci pojímá jako jev, kdy jednotlivci přijímají názory, přesvědčení a ideje, které by mohly vést k teroristickým činům (Evropská komise, 2015).

V práci se zaměřím na násilnou radikalizaci jedince, přičemž budu násilnou radikalizaci chápat jako proces, kdy jednotlivci přijímají názory, přesvědčení a ideje, které vedou k násilným činům, a to s vědomím, že výzkum rizikových a ochranných faktorů, resp. souvisejících podmínek tohoto procesu teprve v současnosti probíhá.

Násilná radikalizace se vyznačuje kognitivním vývojem ve směru jednostranného (tunelovitého) vnímání skutečnosti, kde není prostor pro diskuzi a alternativní perspektivy. Další vývoj vede k přesvědčení, že násilná akce je nezbytná a správná. Jde o proces, kterým jedinec směřuje k násilnému extremismu nebo dokonce terorismu. Do násilné radikalizace můžeme zahrnout teroristické útoky a organizace, akty hybridní války, problematická hnutí i akce osamělých útočníků. Z psychologického hlediska je důležité zkoumat jedince a skupiny, které k mimořádnému násilí přistupují v určitý moment a pod vlivem skupinových či individuálních motivů a cílů (Vymětal & Ryšavá, 2016).

2. Násilná radikalizace jako proces

Většina odborných studií, které se věnují radikalizaci, pojmají radikalizaci zejména jako proces, který končí spácháním teroristického útoku. Tento fakt do značné míry odráží aktuální dění v Evropě a ve světě, tj. stáletrvající hrozbu teroristického útoku, kdy porozumění chování teroristů a rozklíčování příčin a jejich motivů ke spáchání teroristických aktů může napomoci nejen k odhalení a zabránění plánovaných útoků, ale také ke zmírnění strachu, jež panuje mezi obyvateli potenciálně ohrožených oblastí.

Výsledkem procesu násilné radikalizace jedince však nemusí být vždy teroristický útok, ale i násilný čin směřovaný proti skupině obyvatel a zasahující hodnoty společnosti. Radikalizací je třeba také zabývat se jakožto procesem, který lze a především je potřeba sledovat před samotným násilným činem, a zkoumat ji jako fenomén samotný.

Cestu násilné radikalizace popisuje Vymětal a Ryšavá (2016), inspirování schématem sítě EU pro zvyšování povědomí o radikalizaci – Radicalisation Awareness Network (RAN).

Obrázek č. 1 – Cesta násilné radikalizace (Vymětal & Ryšavá, 2016)

2.1 Empirické zkoumání násilné radikalizace

Psychologický výzkum teroristického jednání má svůj počátek v 60. letech 20. století, empirický výzkum v této oblasti začal o něco později, počátkem 80. let. Zpočátku se výzkum zaměřoval výhradně na osobnost teroristy, přičemž charakteristickým rysem studií z tohoto období je snaha nalézt vysvětlení teroristického jednání v narušené lidské psychice. Většina odborníků zdůrazňovala individuálně-psychologické faktory jak u samostatně působících útočníků, tak u členů teroristických skupin a organizací.

První generace psychologů zabývajících se tímto tématem stavěla především na psychoanalytické tradici. V jejich podání bylo teroristické jednání patologickým jevem vyskytujícím se u jedinců s určitou psychologickou deviací či poruchou chování, která má nejčastěji původ v dětství. V závěrech odborníků se v tomto období vždy objevovaly variace na dvě základní teze. První myšlenkou bylo, že motivy teroristického jednání jsou zcela nevědomé a vycházejí z nepřátelství k rodičům. Podle druhé myšlenky je terorismus produktem dřívějšího týrání či špatného zacházení. Jiným výchozím bodem pro odborníky tohoto období byla narcistická hypotéza, která označuje patologický defekt osobnosti vyznačující se přehnaným míněním o sobě a podceňováním či nedoceňováním okolí (Souleimanov, 2010).

Moderní empirické výzkumy původní představy o teroristickém chování jako produktu individuálních psychopatologií do značné míry vyvrátily. Terorismus je moderními teoriemi chápán např. jako výsledný produkt radikalizace, resp. jako jeden ze způsobů, kterými proces radikalizace jednotlivce může skončit. Svou roli v tomto procesu sehrávají různé faktory, kam patří vnínání nespravedlivých životních podmínek a související zahořknutí, potíže s identitou, ale i sociální patologie, problémy duševního zdraví a kriminální chování v osobní historii.

Koncepce násilné radikalizace se ve vědě prosazují od teroristických útoků na Světové obchodní centrum v New Yorku v roce 2001 a dále od teroristických útoků v Madridu a Londýně v roce 2004 a 2005. Specifickým fenoménem poslední doby jsou aktivity tzv. Islámského státu v Iráku a v Levantě (ISIL), který vznikl v roce 2013 a související fenomény (zahraniční bojovníci, migrace, propaganda, rekrutování) (Vymětal & Ryšavá, 2016).

I přes rostoucí počet akademických knih, článků či kapitol týkajících se radikalizace v oblasti výzkumu tohoto jevu dosud přetrvávají vážná omezení, a to nejen

v důsledku nejasné terminologie a neexistující jednotné definice radikalizace (viz kapitola 1). Výzkumů procesu radikalizace jednotlivce založených na empirických poznatcích není příliš mnoho a velká část uskutečněných výzkumů se opírá pouze o malý počet případových studií. Dle Schmida (2013) je to částečně z důvodu, že radikálové, extremisté a teroristé jsou těžce k nalezení, a pokud jsou již pro výzkumné účely dostupní, často nejsou příliš kooperativní ani upřímní, ale je tomu také proto, že tyto výzkumy radikálů jsou obvykle sponzorovány jejich odpůrci. Dalším důvodem malého množství empirických poznatků je samotná radikalizace, resp. její obsáhlost a časová a místní proměnlivost.

Všeobecná kvalita vědeckého bádání v této oblasti je nízká, a bývá popisována jako „*impresionistická, povrchní a často domyšlivá, odvislá od dalekosáhlé generalizace na základě epizodických důkazů*“ (Schmid & Jongman, 1988, s. 177). Silke (2008) uvádí, že dle odhadů pouze 20 % z publikovaných článků o terorismu poskytuje nové a něčím podložené poznatky. Oproti tomu Getos (2009) zjistil, že dokonce méně než 5 % všech publikovaných článků o terorismu bylo založeno na nějakém druhu empirických údajů.

Tyto obtíže způsobily, že mnohé studie zkoumající radikalizaci jsou prováděny především prostřednictvím kvalitativních metod, zejména pak analýzou dat. Lze zmínit například studie Sagemana (2004; 2008) či Bakkeru (2006), které jsou založeny téměř výhradně na sekundární analýze datových souborů, jež kombinují archivní záznamy, soudní zprávy či jiné právní dokumenty, zprávy z médií atp. Tyto postupy však jen ztěží budou spolehlivé vzhledem k zaujatosti některých analyzovaných dokumentů, ať už se jedná například o znalecké posudky či o mediální zdroje, ale i vzhledem k neúplnosti takových zdrojů dat.

Častou slabinou výzkumů radikalizace založených na případových studiích je skutečnost, že jejich autoři neposkytují žádné srovnání radikalizujících se jedinců s jedinci, kteří nezradikalizovali. Kvalitnější studie se zaměřují výhradně na teroristické subjekty a tyto studie pak představují retrospektivní analýzy pouze jednoho z koncových bodů radikalizace. Ačkoliv jsou tyto analýzy radikalizace velmi cenné, probíhají na asymetrickém vzorku zradikalizovaných jedinců, většinou zadržovaných v rámci vyšetřování, což přináší pro výzkum další úskalí v podobě bezpečnostních omezení, neochoty těchto jedinců vypovídat spolupracovat apod.

Evropská výzkumná tradice se v současné době zabývá zejména osobností útočníka a jeho motivací. Americký výzkum se více zaměřuje na procesuální stránku

radikalizace. Dle Vymětala a Ryšavé (2016) je vhodné při zkoumání daného jevu oba tyto pohledy kombinovat.

Většina výzkumů uskutečněných v posledních desetiletí se zaměřuje na radikalizaci islamistickou a radikalizaci a deradikalizaci džihádistického terorismu a to na úrovni individuálních charakteristik radikalizujícího jednotlivce. Výzkumy zkoumající sociální prostředí těchto jednotlivců, či dokonce společenské konflikty, vztahy a interakce mezi západními zeměmi a zeměmi Středního a Blízkého východu dosud zásadně chybí.

Na druhou stranu je třeba uvést, že aktuálně v některých zemích probíhají výzkumy zahraničních bojovníků, vězňů, muslimských menšin i osamělých útočníků, zatím jsou však k dispozici pouze předběžné výsledky. Mezi zeměmi aktivními v těchto výzkumech jsou např. Nizozemí, Velká Británie, Dánsko či Austrálie. V evropském kontextu je třeba zmínit aktivity Expertního centra pro zvyšování povědomí o radikalizaci (Radicalisation Awareness Network – Centre of Excellence), které je orgánem Evropské komise, jenž se v posledních letech zabývá touto tematikou a hledá nový model procesu radikalizace.

2.2 Modely radikalizace

Dřívější vědecké studie (např. Horgan, 2005; Silber & Bhatt, 2007) se shodovaly na závěru, že radikalizace je postupný proces, který se neděje příliš rychle ani snadno. Proces radikalizace však probíhá mnohem rychleji, než se doposud zdálo. Osoba se nestává radikální přes noc, avšak značně urychlující vliv může mít pro jedince významná událost, která se může v procesu radikalizace stát tzv. katalyzující událostí. Z posledních výzkumů vyplývá, že proces násilné radikalizace může trvat pouhé 3 až 4 týdny (Vymětal & Ryšavá, 2016).

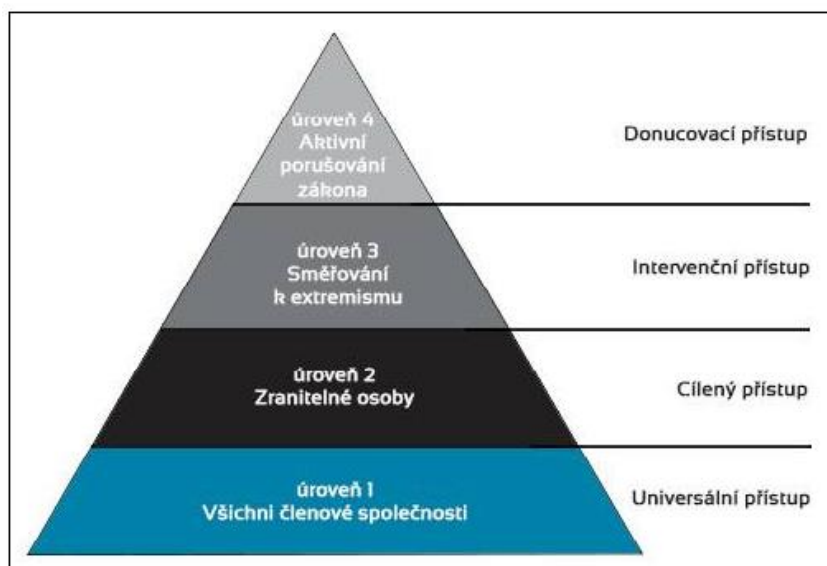
Radikalizace tedy vyžaduje progresi v odlišných a identifikovatelných fázích, které popisují přechod od raného zapojení do procesu až po operativní aktivitu jedince. Tyto fáze popisují jednotlivé modely radikalizace.

Jeden z prvních modelů vyvinul Randy Borum v roce 2003 v reakci na události 11. září v USA. **Borumův model** popisuje čtyřfázový proces vývoje extremistických myšlenek, který startuje u radikalizace a končí u terorismu: 1) Jedinec či skupina si uvědomují, že specifické události či podmínky jsou špatné („Není to v pořádku“). 2) Následuje orámování tohoto stavu či podmínek jako selektivně nespravedlivých („Není

to fér“). 3) Třetí krok nastane, když jsou ostatní jedincem vnímáni jako odpovědní za vnímané nespravedlnosti („Je to vaše chyba“). 4) Konečným krokem je uchýlení se k démonizaci těch druhých, kteří jsou za tuto událost odpovědní („Jsi zlý“) (Borum, 2003).

Autorem dalšího významného modelu radikalizace je Joshua Sinai (2012), který rozděluje proces radikalizace do tří fází – 1) radikalizace, 2) mobilizace, nebo-li aktivní zapojení, a 3) akce, nebo-li teroristický čin. **Sinaiův model** identifikuje v rámci první fáze šest skupin faktorů, které radikalizaci, resp. první fázi k teroristickému činu, podporují. Jedná se o 1) osobnostní faktory, jako je kognitivní otevření se vůči náboženským a politickým ideologiím, 2) politické faktory, 3) socioekonomické faktory, jako např. vnímaná diskriminace, 4) ideologické faktory, 5) komunitní faktory, jako např. přítomnost extremistické subkultury v lokální komunitě jedince, 6) skupinové faktory – např. přítomnost extremistické organizace v lokální komunitě, která má otevřené dveře a podpůrné faktory, které poskytují prostředky a vytváří příležitosti stát se extremistou (Sinai, 2012).

Dalším modelem je tzv. **pyramidální model**, kde vyšší úroveň v pyramidě znamená vyšší stupeň radikalizace, avšak nižší počet zúčastněných. Tento model byl vyvinut v letech 2007 – 2011 ve Velké Británii Asociací policejních ředitelů (Association of Chief Police Officers – ACPO) jako součást vládní strategie, jejímž cílem bylo zastavit radikalizaci, redukovat podporu terorismu a násilného extremismu a odradit jedince od toho stát se teroristy. Na vrcholku pyramidy (úroveň 4) jsou aktivní teroristé, tj. teroristé, kteří aktivně porušují zákon. Jejich počet je relativně nízký ve srovnání s počtem osob, které sympatizují s jejich vírou a pocity. Tyto osoby, obsazující další úroveň směrem dolů (úroveň 3), nepáchají násilné činy samy, mohou však poskytovat tichou podporu těm, kteří se nacházejí na vrcholu pyramidy, a jednat tak, aby inspirovaly jedince nacházející se v nižších patrech. Na další úrovni (úroveň 2) se nachází všechny osoby či skupiny osob „zranitelné“ či „náchylné“ k radikalizaci. Jednou z takovýchto zranitelných skupin jsou mladí lidé nacházející se uvnitř systému trestní justice. Na samém dně pyramidy (úroveň 1) je celá společnost jako taková (Christmann, 2012). Tento model předpokládá implicitní a lineární vztah mezi procesem radikalizace a teroristickým jednáním a zároveň ponechává otevřenou otázku, jak se člověk pohybuje od základny po nejvyšší úroveň pyramidy. Dle některých autorů (např. Bartlett, Birdwell & King, 2010) však radikalizace není procesem výhradně lineárním, nýbrž procesem více nepředvídatelným a komplikovaným.

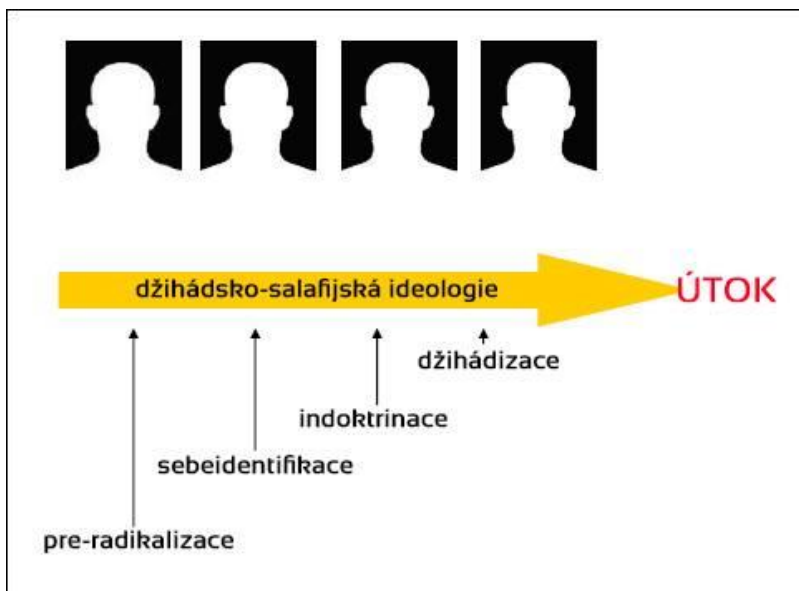

Obrázek č. 2 – Pyramidální model (Auditní komise, 2008, s. 12)

Newyorský policejní sbor (New York City Police Department - NYPD) představil v roce 2007 **čtyřstupňový model radikalizace** zahrnující tyto čtyři fáze – 1) pre-radikalizaci, 2) sebeidentifikaci, 3) indoktrinaci a 4) džihádizaci. První fáze pre-radikalizace popisuje životní situaci ohrožené osoby před radikalizací a před vystavením se a osvojením džihádsko-salafijské islámské ideologie¹. Tyto osoby nejsou ničím specifické, jsou popisovány jako „všední lidé s obyčejnou prací, kteří vedou obyčejný život“ (NYPD, 2007). Fáze sebeidentifikace zahrnuje osoby postupně se odklánějící od své staré identity a současně přitahované salafijskou ideologií. V této fázi dochází k propojení s podobně smýšlejícími jedinci a k přijetí této ideologie za vlastní. Dochází zde k tzv. „kognitivnímu otevření“, kdy určitý spouštěč u jedince způsobí zpochybnění dříve zakořeněných názorů a jedinec se otevírá novým pohledům na svět. Tyto spouštěče mohou být různého druhu: ekonomické (např. ztráta zaměstnání, blokování mobility), sociální (např. odcizení, diskriminace, rasismus), politické (např. mezinárodní konflikty), osobní (např. úmrtí blízké osoby). Ve fázi indoktrinace zintenzivňuje jedincovo přesvědčení, jedinec se sdružuje s podobně smýšlejícími lidmi a nakonec zcela přijímá džihádsko-salafijskou ideologii. Fáze džihádizace je poslední fáze v procesu radikalizace, kde členové skupiny přijímají individuální povinnost účastnit se džihádu, označují sami sebe za „svaté bojovníky“ a nakonec provádějí

¹ „Salafismus“ vznikl ze slova „salaf“ (předchůdci), jimž jsou kolektivně označeny první 3 generace muslimů, tj. zhruba 7. století; jedná se o novodobý směr islámu (islámského puritánství), jehož cílem je návrat k fundamentu islámu, salafismus je považován za nebezpečnou ideologii vedoucí k potlačení práv a svobod nevěřících, jeho cílem je nastolení teokratické diktatury. Zdroj: <http://www.edk.cz/salafismus>

teroristický útok (Christmann, 2012). Je třeba poznamenat, že nikoliv každý, u něhož proces radikalizace začne probíhat, musí nutně projít všemi stádii. Tento proces se u jedince může zastavit nebo jedinec proces radikalizace může úplně opustit. U jedinců, kteří projdou celým procesem, je však velmi pravděpodobné, že budou zapojeny do plánování či provádění teroristického činu (NYPD, 2007).

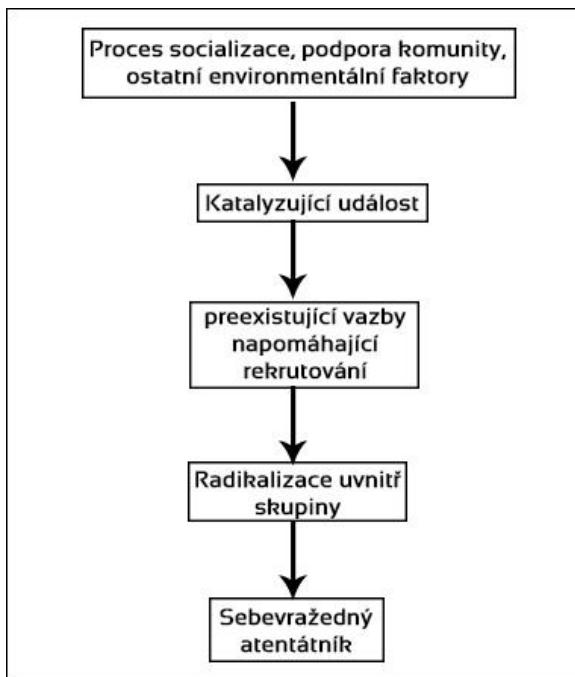

Obrázek č. 3 – Čtyřstupňový model radikalizace NYPD (NYPD, 2007, s. 21)

Marc Sageman vytvořil svůj model radikalizace na základě několika mezinárodně orientovaných analýz v letech 2004 - 2008. **Sagemanův model** zahrnuje čtyři opakující se fáze, které nemusí být sekvenční (Christmann, 2012). V první fázi vzniká „morální rozhořčení“ jako reakce na vnímané bezpráví páchané na muslimech. Druhá fáze zahrnuje zvláštní výklad světa, kdy tato bezpráví jsou vnímána a reprezentována jako „válka proti islámu“. Ve třetí fázi dochází k rezonanci s osobními zkušenostmi, výklad západní války proti islámu je zde vnímán v každodenním světle sociálních, politických, ekonomických a náboženských předsudků a diskriminace. Tyto pocity se zhoršují v kombinaci s nezaměstnaností a jedincovými pocity nudy. Čtvrtou fází je mobilizace prostřednictvím sítí, kdy jedinec svůj hněv a frustraci odvětrává často prostřednictvím internetových fór a chatovacích místností, avšak jeho hněv a frustrace stále sílí (Sageman, 2007).

Model cesty, jehož autorem je Paul Gill, je jedním z modelů radikalizace, které mapují cestu jedinců, jež se stávají sebevražednými atentáčníky. Gillův model je stejně jako většina modelů radikalizace čtyřstupňový. První stupeň zahrnuje proces socializace

a expozici propagandě, která má připravovat posluchače k páčání násilí. Druhý stupeň zahrnuje zkušenost s katalyzující událostí, která může jedince motivovat k připojení se k teroristické organizaci. V třetím stupni dochází k posilování familiárních či přátelských vazeb, které usnadňují rekrutování jedince teroristickou organizací. Ve čtvrtém stupni dochází k radikalizaci uvnitř skupiny prostřednictvím internalizace a polarizace norem a hodnot skupiny. Poté dochází k sebevražednému útoku (Gill, 2007).

Obrázek č. 4 – Model cesty (Gill, 2008, s. 414)

Model Wiktorowicze (2004) klade při procesu radikalizace jednotlivce větší důraz na roli sociálního vlivu. Wiktorowicz identifikoval čtyři klíčové procesy, které zvyšují pravděpodobnost, že jedinec bude přitahován radikální islámskou skupinou a následně přesvědčen, aby se aktivně zapojil. Jedná se o následující procesy: 1) Kognitivní otevření – jedinec začne více vnímat nové možnosti a nové pohledy na svět. 2) Náboženské hledání – jedinec hledá smysl skrze náboženský rámec. 3) Rámování – vylíčení skutečností nabídnuté radikální skupinou dává jedinci smysl a přitahuje jeho zájem. 4) Socializace – náboženský výklad usnadňuje jedincovu indoktrinaci, budování identity a změnu hodnot. Wiktorowicz také došel ke zjištění, že jedinci z řad britských muslimských extrémistů s povrchní znalostí náboženského pozadí jsou náchylnější k násilné radikalizaci než jedinci s hlubokou znalostí islámské teologie (Temple-Raston, 2011). Christmann (2012) uvádí, že Wiktorowiczův model narozdíl od mnoha jiných

modelů vychází z empiricky podložených studií, avšak malý výzkumný vzorek brání širšímu zobecnění tohoto modelu.

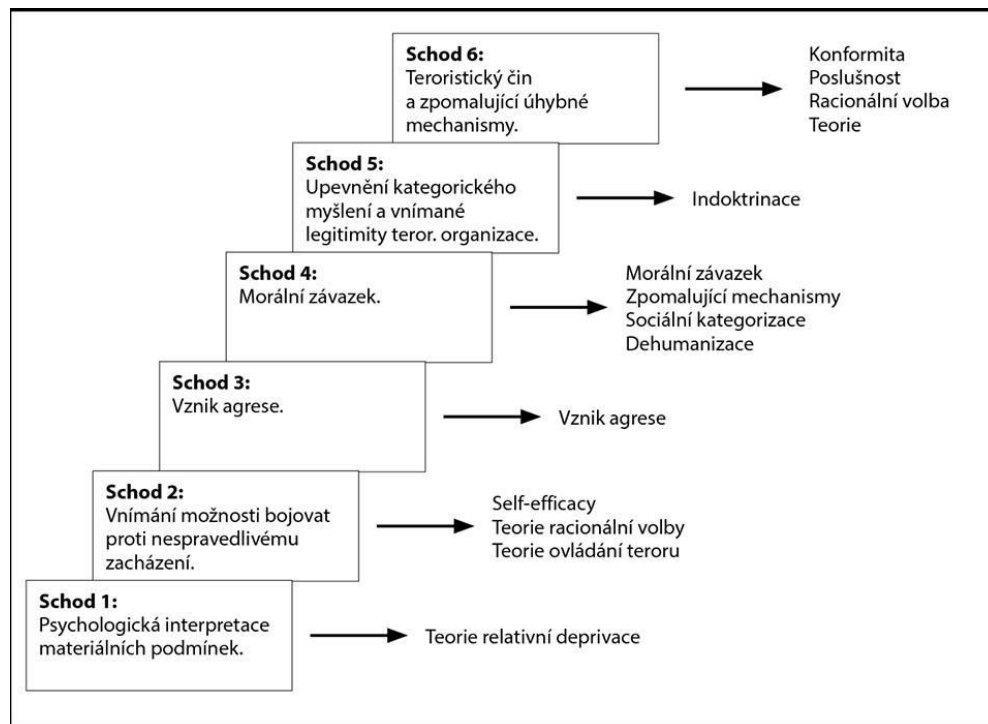
Dalším modelem radikalizace je tzv. **metafora schodiště**, jejímž autorem je Fathali M. Moghaddam. Tento model navrhl Moghaddam v roce 2005 na základě studia islámských komunit v západních i nezápadních společnostech. Schodiště k terorismu, jak někteří autoři tento model nazývají, poskytuje sofistikovaný multi-kauzální přístup k pochopení sebevražedného terorismu. Tento model v sobě zahrnuje úroveň individuální (dispoziční faktory), organizační (situační faktory) a environmentální (socio-kulturní, ekonomické a politické faktory) (Christmann, 2012). Moghaddamův model generalizuje situace jedinců, kteří jsou sociálně znevýhodnění, a popisuje přechod či kroky v rámci šesti úrovní až k teroristické činnosti v rámci teroristické organizace. Je možné představit si ho jako pětipatrovou budovu se schodištěm, přičemž každé patro včetně přízemí je charakteristické určitými psychologickými procesy (Smolík, 2015). Moghaddam (2005) uvádí, že schodiště se v každém vyšším patře zužuje, což odráží skutečnost, že čím výše se jedinec nachází, tím méně má možností volby a tím je pro něho těžší sejít směrem dolů či vyprostit se z celého procesu. V přízemí se nachází milióny jedinců vnímajících relativní deprivaci a pocity nespravedlnosti. Jen zlomek z těchto jedinců postoupí do prvního patra. Jedinci náchylní k tomuto postupu vnímají ohrožení své identity globalizací a západním světem, zažívají pocity deprivace, nespravedlnosti a zpravidla sociální imobility. V prvním patře jedinci vnímají možnost bojovat proti nespravedlivému uspořádání. Na této úrovni je podstatné prostředí, v němž jedinci žijí a kde se socializují (Stringer & Hunter, 2008). Pokud jedinec nespátřuje reálnou naději na zlepšení a necítí, že by mohl výrazně ovlivnit rozhodovací procesy, jeho frustrace se prohlubuje. Stejně tak je v tomto patře možné zpozorovat snahu o dosažení individuální mobility, která by pocity nespravedlnosti a frustrace změnila. Pokud je tento pokus neúspěšný, přichází větší frustrace a následuje postup do druhého patra budovy (Moghaddam, 2005). Na této úrovni je možné hovořit o větším vlivu sociálně-ekonomických faktorů namísto faktorů politicko-psychologických, které nabývají na významu v dalších patrech (Ibáñez, 2009). Jedinci nacházející se ve druhém patře jsou plni zloby a frustrace. Toho využívají radikální teroristické organizace, které tyto jedince podněcují k tomu, aby svoji agresi směřovali k „nepříteli“ (Smolík, 2015). Ve třetím patře se jedinci seznamují s morálkou a ideologií teroristických organizací. Na této úrovni je podstatné sociální okolí potenciálních teroristů, můžeme již hovořit o rekrutech teroristických skupin, kteří jsou

přesvědčování o tom, že terorismus je zcela ospravedlnitelná a legitimní strategie boje k dosažení „ideální společnosti“, přičemž jsou zároveň seznamováni se základními strategiemi a taktikami konkrétního teroristického uskupení. Jedinci jsou vystavováni psychickým nátlakům různého typu – od izolace jedince až po vnucování pocitů podezřívavosti a strachu. Členství v teroristické organizaci je tajeno i před rodinou a jedinec tak žije dvojitý život. Přechod do čtvrtého patra je považován za rozhodující, neboť z tohoto patra již nevede cesta zpět. Jedinec činnost organizace hodnotí jako zcela legitimní a ve svém myšlení začíná kategoricky odlišovat „my versus oni“. V posledním pátém patře můžeme jedince rozdělit na dvě skupiny. První je složena z těch, kteří se stanou dlouhodobými členy teroristické organizace, druhou skupinou jsou tzv. „pěšáci“ (foot soldiers), kteří jsou brzy využiti k sebevražednému atentátu či rychlým násilným akcím. V myšlení jedince dochází ke ztuhnutí a ke kategorizaci cíle jako „nepřítele“, zveličování rozdílů mezi teroristickou skupinou a vnějším světem a důslednému potlačování inhibičních mechanismů (zejména pudu sebezáchovy a svědomí) (Moghaddam, 2005; Christmann, 2012). Moghaddam (2005) ke svému konceptu dodává, že z hlediska prevence terorismu je pak důležité především přizemí, tj. např. výchova v rodině, sociální podmínky apod.

Empirickému zpochybnění či naopak podpoře procesů a teorií, které se vztahují k metafoře schodiště, se věnovala řada autorů. Na prvním stupni model pracuje s teorií relativní deprivace, kdy je deprivace definována jako rozdíl mezi očekáváním úspěchu a aktuálním úspěchem při dosahování cílů. To platí zejména pro skupinovou deprivaci, jež je popsána jako relativní deprivace v důsledku změn postavení skupiny ve společnosti vzhledem k jiným skupinám (Smolík, 2015). Lygre, Eid, Larsson a Randstop (2011) potvrzují Moghaddamův závěr o tom, že teorie relativní deprivace může mobilizovat skupinové sociální jednání. Druhý stupeň schodiště kombinuje teorii self-efficacy (tj. osobní vnímané účinnosti), teorii racionální volby a teorii zvládnání teroru (Terror management theory – TMT), přičemž všechny tyto teorie mají oporu v empirických výzkumech. Přesunutí agrese, k níž dochází na třetím stupni metafory schodiště, má oporu v empirických studiích realizovaných již v 50. a 60. letech 20. století, nicméně existují i studie (např. Stagner & Congdon, 1955), které tuto tendenci neprokázaly. Čtvrtý stupeň je podpořen empirickými důkazy, které jsou v souladu s Bandurovou teorií sociálně-kognitivní koncepce morálky a především seberegulace, s teorií sociální kategorizace a dehumanizace. Pátá úroveň je spojena s procesem indoktrinace, k němuž existuje taktéž odborná literatura i empirické studie věnující se

konkrétním případům. Procesy skupinové konformity a poslušnosti charakteristické pro šestý stupeň Moghaddamova modelu jsou dobře rozpracovány řadou sociálně-psychologických výzkumů realizovaných od 50. let 20. století (Lygre a kol., 2011).

Metafora schodiště bývá kritizována zejména z důvodu, že terorismus má mnoho variant a lze jen obtížně identifikovat společné motivy pro teroristické činy. Rozdílný je i vliv kultury či náboženství, stejně jako odlišnosti vyplývající z charakteru terorismu individuálního či skupinového². Dále také na čtvrtém, pátém a šestém stupni není jasné, jaké procesy či spouštěče jsou klíčové pro pokračování do dalšího stupně. Přesto je metafora schodiště obecně přijímána a vnímána jako užitečná pro pochopení procesu vedoucího od „relativní deprivace“ ke spáchání teroristického činu (Smolík, 2015).

Obrázek č. 5 – Metafora schodiště (Smolík, 2015, s. 95)

Moghaddamův model schodiště je též využíván jako ústřední model v rámci preventivního a vzdělávacího programu TERRA založeného Evropskou komisí, o němž bude pojednáno v dalších kapitolách.

McCauley a Moskaleiko (2008) popsali 12 sociálně-psychologických mechanismů, kterými vysvětlují politickou radikalizaci. Za všeobecnou teorii

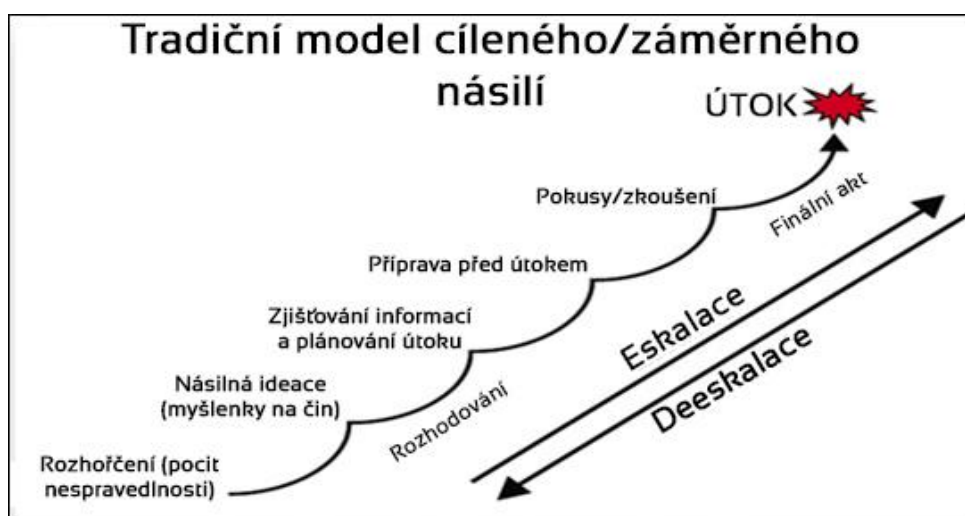
² Malé skupiny a organizace poskytují odměny a tresty, což může podporovat proces sebeobětování se. Nicméně toto vysvětlení není uplatnitelné na jedince, jež páchají politické násilí bez pomoci skupiny či ostatních osob (McCauley & Moskaleiko, 2011a).

radikalizace však sami svůj koncept nepovažují. Počet mechanismů není vyčerpávající a autoři připouštějí, že později mohou být identifikovány mechanismy další. Přínos této koncepce je možné spatřovat především v tom, že autoři počítají s rozmanitostí a růzností cest, které dovedou jednotlivce či skupiny k radikalizaci a terorismu. Identifikované **mechanismy politické radikalizace** se vyskytují na úrovni individuální, skupinové a masové. Na úrovni individuální autoři uvádějí osobní viktimizaci, kdy motivem k sebeobětování je určitá osobní křivda či msta, dále rozhořčení z politické události a připojení se k radikální skupině ať už pozvolna a postupně či prostřednictvím osobních spojů (kdy je osoba rekrutována do skupiny skrze přátele, rodinu či partnera) nebo prostřednictvím internetu a sociálních sítí. Na úrovni skupinové radikalizace rozlišují autoři radikalizaci v podobně smýšlející skupině (tento mechanismus zahrnuje fenomény „riskantního posunu“ či „polarizace skupiny“, kdy dochází ke změně názoru skupiny směrem k extrémní poloze), radikalizaci skupiny v izolaci a ohrožení, přičemž malé skupiny v ohrožení mají tendenci vykazovat vysokou hodnotu soudržnosti, sociální compliance (vyhovění) a internalizace hodnot, radikalizaci skupiny v boji o získání podpory, radikalizaci skupiny v boji se státní mocí, kdy tato skupina často vykazuje zvýšené odhodlání pomstít páchané „státní násilí“, a radikalizaci v rámci soupeření uvnitř jedné skupiny. Na úrovni masové radikalizace autoři identifikují zbývající 3 mechanismy – radikalizaci v rozporu s cizí skupinou, kdy mimoskupinové hrozby mohou vést k větší soudržnosti skupiny a úcty k vůdci a sankcionování disidentů a deviantů, dále k vymezení nepřítelů skupiny a jeho dehumanizaci, či k mučednickým aktům (Christmann, 2012). Výhoda modelu McCauleyho a Moskalkenko spočívá v tom, že je použitelný jak na radikalizující se jedince v rámci teroristické organizace, tak na radikalizující se osamělé útočníky i na radikalizující se skupiny či společnost jako takovou.

Dalším modelem radikalizace je **model Dalgaard-Nielsenové** (2010). Autorka v něm sumarizuje sociálně-psychologické a psychologické přístupy ke studiu radikalizace v Evropě a identifikuje šest fází radikalizace: 1) identifikace problému nejen jako neštěstí, ale též jako nespravedlnosti, 2) konstrukce morálního ospravedlnění pro násilí (náboženského, ideologického, politického), 3) obviňování obětí, 4) dehumanizace zvolených obětí skrze sugestivní jazyk a derogační symboly, 5) přesunutí odpovědnosti (Bůh nebo jiné autority nařizují jednotlivci spáchat násilný akt) či rozptýlení odpovědnosti (nikoliv jedinec ale skupina je za akt zodpovědná), 6) odstraňování či minimalizace škodlivých účinků (prostřednictvím eufemismů nebo kontrastu s jinými

aktéry, kteří jsou daleko horší).

Posledním modelem radikalizace, jež bude zmíněn, je model radikalizace, jež v současné době zpracovává RAN. Tento model vychází z **modelu záměrného extrémního násilí**, jehož autory jsou Calhoun a Weston (2003) a sleduje 6 stupňů při cestě jednotlivce k násilnému extrémnímu činu: 1) rozhořčení, 2) násilná ideace a obsesivní fixace na ni, 3) zkoumání a plánování útoku, 4) příprava před útokem, 5) pokusy – přechod od plánu k akci, 6) vlastní útok. Podle dalšího rozpracování modelu se jednotlivé kroky realizují v různě dlouhém čase, přičemž posledních kroků dosáhne jen malé množství jedinců. Při postupu dochází k eskalaci avšak možná je i deeskalace násilí. Jedinec je přístupný léčbě či intervenci nejvíce v 1. – 4. kroku, později je již těžce ovlivnitelný. Při přechodu na další úroveň hrají u jedince roli určité rizikové faktory se vztahem k a) angažovanosti (zapojení) – jedinec má např. potřebu něco dělat s pocitem odporu a nelibosti, pociťuje potřebu obrany proti hrozbám, má potřebu identity, smyslu, sounáležitosti, může toužit po lepším sociálním statusu, po vzrušení či dobrodružství, po politické či morální změně, může mít související psychické problémy, může být ovlivnitelný druhými apod., b) zaměření – jedinec se silně identifikuje se zájmovou skupinou či ideologií, objevuje se myšlení „my vs. oni“, chybí kritické myšlení, má tendenci dehumanizovat nepřítele, zaujímá postoj, který ospravedlňuje násilí, má dostupné prostředky k realizaci násilí a má násilné cíle, c) příležitosti (možnosti) – jedinec má specifické znalosti, dovednosti a kompetence, má přístup k sítím, penězům nebo zdrojům, může mít vlastní kriminální minulost (zkušenosti) (Vymětal & Ryšavá, 2016).

Obrázek č. 6 – Model cíleného nebo záměrného násilí (Calhoun & Weston, 2003)

Mezi uvedenými modely radikalizace nepanuje shoda ohledně toho, jak dlouho proces radikalizace od jeho počátku až do konání operativních činností trvá. NYPD (2007) uvádí, že radikalizace probíhá postupně v průběhu dvou až tří let, přičemž poslední fáze, tj. fáze, která definuje skutečný útok, může nastat velmi rychle, dokonce již v období několika týdnů poté, co se jedinec rozhodne útok spáchat. Tento závěr potvrzuje i studie Bartletta a kol. (2010). Silke (2008) oproti tomu uvádí daleko širší časové rozpětí, a to od měsíců po několik let. Reinares (2006) odhaduje, že džihádistický terorista radikalizuje nejméně deset let před jeho zatčením. Poslední výzkumy naznačují naopak velice rychlý proces v řádu měsíců i týdnů, důležité jsou při tom pravděpodobně aktivity na internetu, včetně rekrutace pomocí sociálních sítí – tzv. online radikalizace (Vymětal & Ryšavá, 2016).

Ačkoliv jednotlivé modely radikalizace identifikují jednotlivé fáze radikalizace odlišným způsobem, většina studií se shoduje na tom, že individuální změna jedince je posílena prostřednictvím vnějších aspektů (např. zažitou diskriminací, rasismem apod.) a přesun do násilné radikalizace obvykle probíhá na základě socializace s podobně smýšlejícími lidmi, často v teroristické či jiné radikální skupině, ať osobně nebo virtuálně. Většina modelů také upozorňuje na vnímanou relativní deprivaci a hledání identity u radikalizujícího se jedince. Přesto nelze opomenout zásadní nedostatek dřívějších studií spočívající v tom, že tyto studie byly vytvořeny na základě relativně mála případů, přičemž se jednalo výhradně o studie islámských teroristů mužského pohlaví.

Diskutovaným problémem výše uvedených modelů je jejich možný kontraproduktivní účinek. Ačkoliv tyto modely vznikaly pro bližší pochopení jednotlivých fází radikalizace zejména v souvislosti s vytvářením strategií pro boj s radikalizací, tyto fázové modely jsou příliš zobecňující a přisuzující radikální identitu lidem, kteří nejsou nutně radikalizací ohroženi. Tento fakt může následně vést ke stigmatizaci a diskriminaci menšinových skupin, což ve svém důsledku může radikalizaci u členů těchto skupin naopak vyvolávat.

2.3 Teorie radikalizace

V této kapitole budou představeny hlavní teoretické konstrukty vysvětlující radikalizaci a násilný extremismus a současně zde budou shrnuty poznatky, které je možné ve světle doposud proběhlých zkoumání jednotlivců, kteří se zradikalizovali

směrem k násilnému činu, o procesu radikalizace konstatovat.

Přesto je důležité znovu upozornit na skutečnost, že dosavadní poznatky o radikalizaci, extremismu a terorismu na úrovni jednotlivce i skupiny jsou stále omezené a zobecnění napříč různými zeměmi a kulturami je problematické.

2.3.1 Biologické teorie

Odborná literatura i řada studií (např. Bakker, 2006; Wadgy, 2007) potvrzují, že většina jedinců, kteří zradikalizují k násilnému jednání v západním světě, jsou převážně mladí muži, obvykle ve věku mezi 15 – 25 lety. Toto zjištění koresponduje s mnohými kriminologickými výzkumy a současně naznačuje, že vyšší stupeň impulzivity, nedostatek inhibičních mechanismů, ochoty podstoupit riziko a společenské postavení hrají jistou roli v rámci přitažlivosti násilného extremismu pro jedince. Ačkoliv věk není sám o sobě dostatečným vysvětlením, proč tolik mladých lidí inklinuje k extrémním a radikálním názorům, jeví se jako jeden z významných rizikových faktorů násilné radikalizace.

Úloha žen v islámské radikalizaci se dříve zdála být omezena pouze na podpůrnou roli, např. pro propagaci džihádistických myšlenek prostřednictvím internetu, avšak podle Holandské tajné služby (AIVD) (2006) role žen v radikalizujících a radikálních skupinách nabývá na významu. Zkoumání dat z poslední doby již některé změny a trendy v kontextu gender naznačují. Z odhadovaných 5000 osob v rámci Evropské unie, které odešly do Sýrie či Iráku a připojily se k Islámskému státu, je nejméně 550 žen. Motivace žen v sobě zahrnuje kombinaci náboženských, ideologických, politických a osobních důvodů. Často tyto ženy pocházejí z problematického prostředí nebo mají negativní zkušenosti z období dětství či dospívání (RAN CoE, 2015). Ucelené výzkumné poznatky o rozsahu a povaze rolí žen v teroristických skupinách však nadále chybí, a proto by bylo vhodné do budoucna výzkum zaměřit mj. i tímto směrem.

2.3.2 Psychologické teorie

Jak již bylo zmiňováno, většina psychologických studií se věnovala vysvětlení terorismu na individuální úrovni. Byly patrné snahy odhalit určitý soubor charakteristických vlastností, které by odlišily teroristy od ostatní populace, tj. vymezit tzv. „osobnost teroristy“, resp. jeho profil.

Dosavadní studie ukazují, že jedinci zradikalizovaní k páčání násilných činů v rámci teroristické organizace jsou osoby duševně zdravé a „průměrné“. Je tedy možné konstatovat, že **většina radikalizujících se jedinců, kteří jsou členy teroristické organizace či skupiny, není postižena duševními chorobami.** Ačkoliv činy těchto jedinců jsou společností vnímány za morálně abnormální a zcela zásadně překračující společenské normy, klinický obraz takových radikalizujících a radikálních jedinců je z hlediska psychopatologie zpravidla normální. Hudson (1999) poznamenává, že teroristům nelze diagnostikovat psychopatii ani duševní chorobu. Na rozdíl od stereotypu, že terorista je psychopat nebo jinak psychicky narušený, terorista je vlastně docela rozumný, ačkoliv je klamán ideologickým či náboženským způsobem vidění světa. Přestože teroristické skupiny mohou přitahovat i duševně nemocné jedince, tito jedinci ve většině případů nejsou do teroristických skupin přijati, s výjimkou využití takovýchto jedinců jako sebevražedných atentátníků. Schmid (2013) však uvádí, že mezi teroristy – osamělými útočníky se počet deviantních jedinců podstatně zvyšuje. Čtyřem z pěti osamělých útočníků v případových studiích prováděných Spaajim (2012) byla diagnostikována porucha osobnosti. Taktéž čtyři z pěti osamělých útočníků měli zkušenost s depresí. Dvěma útočníkům pak byla diagnostikována schizofrenie. Osamělí útočníci často vykazují míru sociální neúčinnosti a sociálního odcizení. Důležité však je, že povaha psychické poruchy nebo sociální neúčinnosti obvykle nemá za následek ztrátu kontaktu s realitou či kognitivní neorganizovanost (Spaaji, 2012). Mezi další diagnózy uváděné v souvislosti s násilnou radikalizací patří i např. posttraumatická stresová porucha (Vymětal & Ryšavá, 2016).

Dalším závěrem z empiricky podložených výzkumů je zjištění, že **neexistuje jednotný profil teroristy či radikalizujícího se jedince.** Terorismus má mnoho forem a rozmanitých podob, stejně tak je páčán z mnoha různých motivů a příčin. Jestliže neexistuje jednotný profil osobnosti teroristy, tím spíše není možné identifikovat jednotný profil násilného radikála. Někteří jedinci jsou přitahováni ideologií a vzrušením aktivismu, jiní se radikalizují kvůli osobním potížím, problémům či frustraci, většinou může jít o kombinaci více faktorů. Přesto pro představu můžeme zmínit např. Medhurstovu studii (2000), v níž autor zjistil, že nejčastějším profilem plně vyškolených partizánů/teroristů v Džammú a Kašmíru je věk 21 – 25 let, střední vzdělání, profese dělníka, který se stal partyzánem/teroristou v důsledku své nezaměstnanosti.

Co se týče osamělých útočníků, situace je podobná. Absence společného

jmenovatele týkajícího se osobnostních rysů, sociálního zázemí nebo ideologie implikuje, že jediné spojení mezi osamělými útočníky je jejich chování, tj. spáchání předem promyšleného aktu radikálního násilí. Jakémukoliv dobrovolnému jednání předchází řada kognitivních procesů a emocí, které motivují jednotlivce jednat určitým způsobem. Je možné předpokládat, že existují jisté podobnosti v chování předcházejícímu různým projevům radikálního násilí (Cohen, 2012). Pozorování a následné rozpoznání takových projevů lze považovat za jednu z cest vedoucích k preventivním opatřením proti útokům osamělých útočníků.

Existuje řada nejrůznějších typologií, snažících se postihnout rozličné profily osob teroristů, což potvrzuje skutečnost, že jednotlivci zapojení do terorismu často pocházejí z různorodých sociálních prostředí a prošli poměrně rozdílnými procesy násilné radikalizace (Bjørger, 2015). Souvisejícím zjištěním tedy je, že **teroristé pocházejí z různorodých prostředí.**

Takový závěr potvrzují i případové studie osamělých útočníků, z nichž vyplývá, že osamělí útočníci pocházejí z rozličného sociálního prostředí, častěji se však jedná o sociálně zvýhodněné jedince. V jejich počátečním životě jsou běžné (ale ne vždy přítomné) určité životní zkušenosti, například zneužívání v dětství či jiná traumata, která mohou mít souvislost s pozdějším politickým přesvědčením (Spaaji, 2012).

Závěry vylučující význam individuálních charakteristik či obdobných zkušeností v procesu násilné radikalizace jsou předčasné, což naznačují např. Lester a Yang (2004) ve své studii sebevražedných atentátníků na Středním východě. Psychologické výzkumy by bylo vhodné taktéž zacílit na proces nenásilné radikalizace mezi mladými lidmi či radikalizace většinové společnosti v kontextu celospolečenských obav či frustrace.

Souvislost radikalizace s problematikou osobní identity byla již nastíněna. Někteří mladí muslimové žijící v západních zemích se rozhodnou přijmout radikální náboženskou identitu, která může být výsledkem dřívější „krize identity“ nebo „zmatení identity“, kdy jedinec balancuje mezi muslimskou identitou a identitou občana evropského státu. Muslimský jedinec nemusí být vždy západní společností jakožto její součást přijímán, často může tento jedinec vnímat či zažívat různé formy diskriminace. Takovou osobu je pak možné považovat za osobu náchylnou k radikalizaci, kdy náboženský fundamentalismus nabízející přísně strukturované rituály a praktiky může být pro tuto osobu protiváhou k nevyřešenému vnitřnímu konfliktu (Christmann, 2012).

Z psychologického hlediska je důležité více studovat otázky duševního zdraví, včetně problematiky poruch identity u osob, u kterých došlo k násilné radikalizaci, ať už

v kontextu terorismu nebo jiného závažného protispolečenského zločinu.

2.3.3 Psychosociální teorie

Vysvětlení procesu radikalizace na základě psychosociálních vlivů je v současné době pravděpodobně nejčtenějším způsobem explanace. Typicky bývá zkoumána příčinná souvislost mezi radikalizací a vnímanou či zažitou diskriminací, sociální deprivací, nezdařilou integrací či segregací.

Relativní deprivace působí na jedince prostřednictvím jeho povědomí o tom, co mají na rozdíl od něj k dispozici ostatní, ať již z materiálního, kulturního hlediska či z hlediska sociálního postavení. Jedinec přitom tyto rozdíly vnímá jako významné a potenciálně nespravedlivé (Runciman, 1966). Jedinec může prožívat relativní deprivaci osobně, nebo ji může vnímat zástupně na úrovni skupiny, či dokonce na úrovni mezinárodního uspořádání. Například Briggs, Fieschi a Lownsbrough (2006) uvádějí, že deprivace je úrodným terénem pro radikální mobilizaci. Avšak zjištění, že muslimové trpí vyšší úrovní deprivace než jiné skupiny, přičemž tato deprivace je základem pro zášť a frustraci, neobstojí bližšímu zkoumání, neboť bylo zjištěno, že tato data byla získávána především z oblastí s vysokou nezaměstnaností, kde byla zvýšená deprivace zjištěna i u nemuslimské populace (Christmann, 2012).

Pracovní nezaměstnanost může hrát v procesu radikalizace důležitou roli. Medhurst (2000) ve své studii zjistil, že 24 % ze zkoumaných militantů se připojilo k partyzánské či teroristické organizaci v důsledku nezaměstnanosti. Dalšími čteněji zastoupenými důvody pak byly důvody náboženské (20 %), nedobrovolné připojení se pod pohrůžkou násilí (15 %) či připojení se v důsledku pozvolného a mírného přesvědčování (12 %) (Medhurst, 2000). Stern (2010) ve svém výzkumu zadržených teroristů působících v Iráku poznamenává, že teroristé přicházejí ze všech socioekonomických prostředí. Pro chudé jedince v zemích, kde jsou ekonomické vyhlídky chmurné (např. Somálsko, severní Nigérie), může být Džihád jednou z mála možností dostupných pracovních příležitostí. Svou roli zde může hrát i hledání smyslu či seberealizace.

Hypotéza nezdařilé integrace byla zkoumána zejména na druhé a třetí generaci muslimských imigrantů v Evropě. Neschopnost adekvátně se integrovat byla v životopisech muslimských extremistů identifikována řadou studií (např. Alonso & Reinales, 2006; Sageman, 2008), avšak zdaleka nikoliv ve všech případech, tudíž není

možné hovořit o platném dokladu o příčině.

Wiktorowicz (2004) uvádí, že **vnímaná diskriminace či hostilita** jsou základem pro změnu formování identity, která může podněcovat kognitivní otevření se radikálnímu islámu, který poskytuje ideologické vysvětlení, jak takové situace překonat. Diskriminace může taktéž vést k socializaci jedince ke zradikalizované skupině (Christmann, 2012).

Teorie relativní deprivace i teorie neúspěšné integrace mají v literatuře silné zastoupení. S ohledem na uvedené studie lze konstatovat, že tyto mechanismy hrají v procesu radikalizace jistou dílčí úlohu, pravděpodobně jako distální faktor (příčina příčin), nelze je však považovat za přímé a jediné příčiny radikalizace jednotlivce.

Některé studie (např. Macey, 2007) naznačují, že **rezidenční segregace**, kterou je možné definovat jako relativní prostorové oddělení nebo proces oddělování určitých skupin obyvatelstva od zbytku společnosti do různých oblastí a zón sídel na základě socioekonomických, etnických a kulturních charakteristik (Burjanek, 1997; Musterd, Priemus & Van Kempen, 1999), hraje v procesu násilné radikalizace významnější roli.

Mnohá vysvětlení příčin radikalizace zdůrazňují prvenství **ukřivdění a nespokojenosti** radikalizujícího se jedince, obvykle implicitním odkazem na hypotézu frustrace - agrese či na mechanismy ponížení a pomsty. Tyto fenomény však v procesu radikalizace nemusí být vždy radikalizujícími se jedinci skutečně a osobně zažívány a mohou působit jako mobilizační činitelé. Pocity psychické úzkosti a křivdy, které jedince podněcují k radikalizaci a mobilizují jej zejména prostřednictvím sociálních sítí, jsou vnímány jako důsledek sociálně-ekonomických, politických a kulturních faktorů. Odborné zdroje se shodují na závěru, že politické křivdy jsou jedním z klíčových faktorů ovlivňujících radikalizaci v Evropě, avšak shodují se též na závěru, že posun jednotlivce od radikalizace k násilné radikalizaci vyžaduje více než spojení pocitů ukřivdění a psychologických stresorů (Sageman, 2008; Wiktorowicz, 2004). Dle Wiktorowicze (2004) ostatní mechanismy, zejména pak rozdílné katalyzující události, mohou vysvětlovat diferenciaci mezi různými islámskými hnutími, od militantních po nenásilné organizace.

Jedním z nejkonzistentnějších zjištění ve výzkumech násilné radikalizace jakožto skupinového fenoménu je, že **klíčovou roli hrají skupinové procesy, tj. sociální vztahy a sítě**. Radikalizace má své místo nejen v malých skupinách přátel a příbuzných, kteří spontánně sami sebe organizují do radikálních skupin, ale má také své místo v organizovaných procesech náborových řízení vykonávaných radikálními

teroristickými skupinami. Sociální mechanismy jako socializace, sblížení, skupinová polarizace a izolace mohou zesilovat indoktrinaci a morální uvolnění, což může vést k násilnému extremismu (Christmann, 2012). Skupina může poskytovat pocity sounáležitosti, užitečné osobní a sociální vazby, vyšší postavení a sebevědomí, pocity vzrušení či nebezpečí, naplnění touhy po pomstě, což bývá atraktivní zejména pro mladé muže hledající své místo či zkoumající svou vlastní náboženskou identitu. Bartlett a kol. (2010) identifikovali pět prvků, které jedince podněcují k násilné radikalizaci: 1) emocionální tlak jednat tváří v tvář nespravedlnosti zahrnující relativní nedostatek islámských znalostí, atraktivní a zapálené vyprávění muslimů „pod útokem zlých a intrikujících západních zájmů“ a všudypřítomnost džihádistických videí, 2) vzrušení, dobrodružství a atraktivita nebezpečné organizace – autoři zde zdůrazňují roli nenáboženských důvodů, zvláště pak roli příběhů ostatních radikálů o prožitém vzrušení a dobrodružství, jedince láká i prostý zážitek adrenalinu, 3) stav a vnitřní zásady cti či pocitů nadřazenosti, 4) tlak vrstevníků, 5) nedostatek alternativních zdrojů informací, které by mohly působit jako rozptýlení.

Sociální vlivy mohou v procesu radikalizace sehrávat i opačnou úlohu. Většina z dotazovaných nenásilných radikálů má za to, že by použití násilí odmítla. Nejčastějšími důvody pro toto odmítnutí pak byla přítomnost dobrých vzorů v dětství či členů rodiny s náboženskými znalostmi, styk se súfijskými³ myšlenkami atp. (Bartlett a kol., 2010).

Násilná radikalizace a džihádský terorismus odvozuje své zmocnění od specifické interpretace islámu. Některé studie (např. Wadgy, 2007) považují silný závazek náboženské víry za hlavní motivační faktor pro zapojení do islámského terorismu mezi vězněnými teroristy. Silke (2008) uvádí, že britští muslimové, kteří pociťovali jako svou primární identitu identitu muslimskou, zaujímal daleko pozitivnější postoje k džihádu, mučednictví, terorismu, násilí, sebevraždám, ale i k událostem 11. září, oproti respondentům, kteří pociťovali jako dominantní identitu britskou. Ačkoliv je role **náboženské identity** v mnoha studiích násilné radikalizace zdůrazňována jako klíčová, tyto studie jsou omezeny malým počtem respondentů a nelze tak jejich závěry šířeji zobecnit. Dle Abbase (2007) jsou naopak akce islámských teroristů téměř výhradně politického rázu a nikoliv teologického. Jedním z klíčových problémů islámského náboženství je, že islámské texty poskytují různé způsoby výkladu a konkurenčních

3 *Súfismus* – stará mystická tradice islámu vyznačující se svou duchovní hloubkou, otevřeností a tolerancí. Cílem je mystické splynutí s Bohem a úplné popření své vlastní osoby. Zdroj: <http://sufismus.wz.cz/>

čtení. Islámské doktríny pak mohou být lehce použity k odůvodnění násilí a v rukou těch, jejichž víra vyžaduje poslušnost, rovněž vykonávají ideologickou kontrolu nad chováním jejich stoupců (Christmann, 2012).

Ideologie často hraje důležitou roli v tom, že může poskytovat skutečně věřícím „oprávnění zabíjet“. Ideologie se zdá být důležitým a konstatním faktorem v procesu násilné radikalizace. Ideologická doktrína hraje klíčovou roli v přeměně malých nespokojených skupin ve skupiny radikální. Ideologie přispívá k přijetí násilí jako metody k dosažení politické změny. Ideologie se používá ke snížení potenciálních morálních inhibitorů a ospravedlňuje uchýlování se k extrémním metodám vedení politického konfliktu (Coolsaet, 2011). Dle Spaajiho (2012) mezi ideologické zdroje osamělých útočníků patří extremismus/ nadřazenost bílé rasy (17 %), islamismus (15 %), anti-abortismus⁴ (8 %) a nacionalismus/separatismus (7 %), v jedné třetině případů nebyly ideologické zdroje zjištěny. Přesto, že osamělí útočníci nejsou členy teroristických skupin, obvykle s takovou skupinou sympatizují nebo byli v minulosti jejím členem. Osamělí útočníci jsou často a silně ovlivněni širšími komunitami, které poskytují ideologie, jež pěstují alternativní výklad morálky odůvodňující ničení životů a majetku, které sebou terorismus nese (Jackson, 2011).

Christmann (2012) uvádí, že existují důkazy svědčící o tom, že někteří jedinci začínají radikalizovat ve věznicích, a to jak ve Velké Británii, tak v USA, přičemž někteří vězni se zdají být k radikalizaci náchylnější než ostatní. Je třeba však dále zkoumat, zda procesy radikalizace ve společnosti probíhají stejně jako procesy radikalizace ve věznicích. Dalším uvažovaným místem, kde radikalizace vzniká, je internet. Internet hraje v procesu násilné radikalizace důležitou roli, zejména jako prostředek náboru, ale i dalších aktivit, včetně seberadikalizace osamělých útočníků.

2.4 Předmět budoucího zkoumání radikalizace

Ačkoliv současné poznatky o procesu radikalizace jsou daleko obsáhlejší a přesnější, než tomu bylo ještě před několika lety, v poznání fenoménu radikalizace stále existuje mnoho neznámých. Odborníci se často neshodují na tak důležitých otázkách, jako je samotný obsah pojmu radikalizace či směr radikalizace (tj. zda je radikalizace

⁴ Anti-abortistické násilí je násilí páchané vůči jednotlivcům a organizacím, které poskytují potrat. Případy násilí zahrnovaly ničení majetku, ve formě vandalismu; zločiny proti lidem, včetně únosu, pronásledování, přepadení, pokus o vraždu a vraždu; a trestné činnosti postihující lidi i majetek, včetně zhárství a bombové útoky. Zdroj: Smith, G., Davidson, T. (1998). Single Issue Terrorism Commentary. Canadian Security Intelligence Service.

pohybem směrem od středních či tradičních postojů zahrnujících dodržování demokratických procedur směrem ke krajnímu postoji násilného extremismu, či procesem vertikálním, a to buď procesem směřujícím shora dolů, kdy radikální jednatel či skupina aktivně mobilizuje své následovníky či sympatizanty, nebo procesem zdola nahoru, kdy jedinec sám vyhledává organizaci, která mu nabízí řešení jeho problémů). Jako vhodný přístup v této otázce se jeví například přístup Schmida (2013), který uvádí, že tyto popsané modely směru radikalizace spolu do určité míry koexistují.

Zásadní nedostatek dosavadních studií procesu násilné radikalizace je možné spatřovat v tom, že se věnují pouze případům již zradikalizovaných jednotlivců a neporovnávají tyto jedince s žádnou kontrolní skupinou jedinců, kteří se za obdobných okolností nezradikalizovali. Jednou z mála studií, která pracovala i s kontrolní skupinou, je studie Bartletta a Millera (2012), avšak jejich kontrolní skupina nezahrnovala apolitické, neaktivistické a neradikalizující mladé jedince, nýbrž nenásilné radikály.

Jednou z nejpodstatnějších otázek současné doby je, **proč ve stejných či podobných podmínkách a prostředí někteří jedinci zradikalizují a jiní nikoliv**. Samotné rizikové prostředí nestačí k vysvětlení toho, proč jedinci radikalizují. Kurzman (2011) se pokusil nastínit několik možných vysvětlení: a) většina těchto jedinců má silnější a hlubší pouta s rodinou, přáteli a komunitou, b) žijí v pluralitní, ale soudržné společnosti, c) byli vystaveni protichůdným ideologickým názorům, d) mají konzervativní chápání náboženství, e) disponují nenásilným odbytím pro vyjádření jejich frustrace. Pro odpověď na tuto otázku bude zapotřebí, aby se výzkumy v oblasti radikalizace zabývaly i kontrolními skupinami neradikalizujících se jedinců.

Dalším nejasným faktem je skutečnost, **proč jsou k radikalizaci náchylní i někteří vzdělaní, finančně zabezpečená a dobře integrovaní jedinci**. Volba radikální kariéry může být určena řadou faktorů. Důležitý je výzkum také osobnostních a sociálních faktorů i výzkum v oblasti duševního zdraví. Bartlett a Miller (2012) zjistili, že násilná radikalizace nemusí být nutně náboženským, intelektuálním či racionálním rozhodnutím, nýbrž zde hraje roli faktor emocionality. Připojení se k bitvě proti moci a autoritě západních států bývá považováno za riskantní, vzrušující a hrdinské. Roli zde hraje hledání životního smyslu a identity, ale i tlak skupiny a okolí, interní kodex cti, touha po lepším postavení, respektu a smysluplnosti. Tato oblast by se zajisté měla stát jednou z podrobněji zkoumaných oblastí procesu radikalizace.

Budoucí výzkumy by se také měly zaměřit na zkoumání toho, **jaká je role propagandy, internetu a sociálních sítí v procesu radikalizace**. Terorismus v sobě zahrnuje nejen násilí ale i komunikaci. Dle Zvláštní jednotky pro implementaci Globální protiteroristické strategie OSN (United Nations Counter-Terrorism Implementation Task Force – CTITF) není pochyb o tom, že internet se svými nízkými náklady, snadným přístupem, rychlostí, anonymitou, decentralizací atp. hraje důležitou roli v šíření radikálních zpráv, vytváření virtuální ideologické komunity, komunikace mezi členy teroristických organizací, radikalizaci ohrožených jedinců a náborem nových členů (CTITF, 2008). Ve většině případů internet hraje v procesu radikalizace roli zejména jako nástroj propagandy. Podle Mezinárodního centra pro studium radikalizace a politického násilí (International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence – ICSR) v případě tzv. osamělých útočníků se dokonce zdá být internet jako jediným nástrojem radikalizace (ICSR, 2009). Otázkou tedy není, zda internet vliv má či nikoliv, nýbrž jak může být vliv internetu na proces radikalizace kontrolován a snižován bez současného omezení práva na svobodu projevu a bez zavedení cenzury (Schmid, 2013).

Dosavadní studie taktéž nedokázaly nalézt společnou odpověď na otázku, **zda vůbec a případně čím se islámská radikalizace liší od ostatních druhů radikalizace**. Rabasa, Pettyjohn, Ghez a Boucek (2010) uvádějí, že jednou z nejnápadnějších mezer v literatuře týkající se radikalizace je neschopnost zkoumat podobnosti a rozdíly mezi islámskými bojovníky a dalšími typy extremistů a poté určit důsledky těchto zjištění pro procesy uvolnění a deradikalizace. Mnoho studií jednoduše předpokládá, že mezi různými druhy radikalizace neexistují žádné významné rozdíly, zatímco jiné tvrdí, že jedinou nebezpečnou formou radikalizace je radikalizace islamistická (Juergensmeyer, 2006). Většina teroristických činů spáchaných v posledních letech v západních zemích byla spáchána islamisty ve jménu náboženství, což zcela nepochybně přispělo k tomu, že západní země v současné době spatřují největší nebezpečí právě v radikalizaci islamistické. Přesto by bylo vhodné zabývat se studiem i jiných druhů radikalizace, a to i z toho důvodu, že zjištěné rozdíly a podobnosti jednotlivých druhů radikalizace pomohou významně přispět k pochopení samotné radikalizace islamistické. Je důležité zdůraznit, že v České republice i v dalších zemích bývalé východní Evropy jsou větší hrozbou osamělí útočníci či radikalizace většinové společnosti, která může ohrozit demokratické principy.

Rozšířeným názorem poslední doby je, že **nadměrné reakce na teroristické akce**

způsobují další terorismus. Tento závěr není nijak empiricky podložen, ačkoliv se zdá, že mnoho teroristických činů je motivováno pomstou za represivní akty vlád západních zemí. I tato oblast vyžaduje přísnější hodnotící studie, které by pomohly posoudit a stanovit vhodnou míru represivních akcí.

Radikalizace není procesem, který se děje pouze na jedné straně konfliktu, ačkoliv tento jednostranný diskurz je v současnosti široce přijímán. V reakci na terorismus radikalizuje i bránící se společnost. V reakci na aktuální migraci radikalizuje široká veřejnost i politické strany a hnutí. Politická radikalizace jednotlivců, skupin a masové veřejnosti se vyskytuje v trajektorii akce – reakce. Radikalizace se objevuje ve vztahu, v tření mezi skupinami konfliktu či soupeření. Nepostačuje tedy zaměření na jednu či druhou stranu, esenciální je zaměření se na celkovou dynamiku konfliktu (McCauley & Moskalkenko, 2011a). Přesto však dochází k téměř systematickému přehlížení vládního protiteroristického chování, které však může radikalizaci na druhé straně konfliktu způsobovat či stávající radikalizaci posilovat.

Uvědomnění si, že k radikalizaci dochází i na straně společnosti bránící se teroristickým útokům, je vhodným počátečním, zdaleka ne však posledním krokem ke změně přístupu ve zkoumání radikalizace. Výzkum procesu radikalizace by měl směřovat od úrovně zkoumání individuálních charakteristik radikalizujícího jednotlivce, přes zkoumání sociálního prostředí radikalizujících se jednotlivců, až po zkoumání společenských konfliktů, vztahů a interakcí mezi západními zeměmi a zeměmi Středního a Blízkého východu a pochopení radikalizace jakožto dynamického procesu probíhajícího na obou stranách konfliktu.

3. Jedinec v procesu radikalizace

Jedinec se může radikalizovat buď sám (osamělý útočník), skupinově (jako člen teroristické organizace, jako zahraniční bojovník či jako člen extremistické skupiny nebo hnutí) či v rámci radikalizace většinové společnosti, v našich podmínkách aktuálně nejvíce proti migrantům a islámu či v rámci aktivit extremistických hnutí a politických stran.

Co je ale to, co jedince přivádí k radikálnímu smýšlení směřujícímu k následnému použití extrémního fyzického násilí či dokonce k obětování vlastního života? Existují faktory, které mohou kauzálně vysvětlit, proč k násilné radikalizaci dochází? Je možné identifikovat faktory, které vysvětlí, proč někteří lidé radikalizují, zatímco jiní ne, a proč u některých osob proces radikalizace vyústí ve spáchání násilného činu, zatímco jiní se v různých fázích procesu radikalizace deradikalizují či proces radikalizace opustí?

Velká část dosavadních výzkumů prokázala, že neexistuje jednotný model, jímž k procesu radikalizace dochází a není možné určit konzistentní profil radikalizujících se jedinců. Tím spíše není možné postihnout společné charakteristiky jedinců k radikalizaci náchylných. Ačkoliv některé faktory se pro zapojení jedné osoby do procesu radikalizace mohou jevit jako rozhodující, mohou hrát pouze okrajovou roli či dokonce žádnou roli v rozhodování jiných (Horgan, 2008a).

Navzdory všeobecně uznávané heterogenitě a nejednotnosti profilů jedinců, kteří jsou radikalizací určitým způsobem zasaženi či ohroženi, řada studií, např. studie Al-Lami (2009), Bakker (2006) či Hemmingsen a Andersona (2007) hlásí určité podobnosti týkající se vnitřních či vnějších faktorů, které mohou hrát v procesu radikalizace roli. Dle Veldhuis a Stauna (2009) je dokonce nutné získat vhled do příčinných faktorů radikalizace a do okolností, za nichž je pravděpodobnější, že k radikalizaci jednotlivce dojde, spíše než zkoumat jednotlivé fáze radikalizace.

3.1 Příčiny násilné radikalizace jednotlivce

V rámci studia příčin násilné radikalizace existuje v současné době hned několik psychologických hypotéz.

Jednou z takových hypotéz je **hypotéza frustrace – agrese (HFA)**, jejímiž původními autory jsou Miller, Dollard, Doob, Mowrer a Sears (1941). Reformulaci této

hypotézy pak provedl Leonard Berkowitz (1989). Podle jeho konstruktů každá frustrace vede k určité formě agrese a stejně tak každý agresivní čin je výsledkem předchozí frustrace. Tato hypotéza má velmi blízko ke konceptu relativní deprivace, jehož autorem je Ted Robert Gurr. Gurr (2000) uvádí, že určitá relativní deprivace, kterou lze popsat jako rozdíl mezi tím, co v procesu formulování hodnot či zájmů jednotlivci nebo skupiny očekávají, a tím, čeho mohou v daném prostředí reálně dosáhnout, je v zásadě nutnou podmínkou předcházející násilný konflikt. Horgan (2005) popisuje HFA jako reakci na frustraci či překážku v dosažení určitého cíle. Reakce na podobné odírání se pak může vyvinout v konfliktní situaci, stejně tak jako může být agresivní – defenzivní či v podstatě žádná. Upozorňuje však na poněkud tautologický charakter hypotézy a dále na problematické převedení hypotézy z individuální roviny do kontextu skupiny. Dle Horgana „základní otázkou totiž v rámci předpokladu, že frustrující podmínky dávají určitým členům společnosti motivaci, nadále zůstává, proč jen tak málo z nich sáhne k teroristickému činu“ (Horgan, 2005, s. 58). Ačkoliv se v tomto případě jedná o velmi omezený a obecný nástroj k vysvětlení fenoménů terorismu a radikalizace (například vůbec nezvažuje hodnoty či přesvědčení radikalizujících se osob), jedná se o jednu z prvních hypotéz stojící mimo koncepty vycházející pouze z vnitřních predispozic, což v zásadě otevírá prostor pro další koncepty v této rovině.

Další hypotézou je tzv. **hypotéza narcistického hněvu (HNH)**, jejímiž významnými stoupenci jsou například Richard Pearlstein či již zmiňovaný Jerrold Post. HNH specificky odkazuje na poruchy raného stádia vývoje osobnosti, ve kterém z nejrůznějších důvodů nedošlo k neutralizujícímu střetu vlastního já s okolní realitou. Výsledkem této chybějící zpětné vazby je zmohutněné ego, které vede často k sociopatickému, arogantnímu a bezohlednému chování. Stejně tak však může dojít k pádu zidealizovaného rodičovského ega, což v důsledku předchozího nedostatečného přirozeného střetu s realitou může vést k bezvýhodnému defétismu⁵. Ten pak může vyvolat přirozenou zuřivou touhu zničit zdroj narcistického zranění (Hudson, 1999). Pearlstein (1991) v rámci studia politického terorismu našel zásadní roli důsledků narcismu u 90 % politických teroristů, které studoval. Narcismus definuje jako paletu psychických orientací, impulsů a vzorců chování, které jsou buďto úplně nebo z valné části podrobeny zájmům ega v rozporu se zájmem vycházejícím z objektu. Na narcismus lze však pohlížet také jako na způsob, jakým se daný jedinec vztahuje

⁵ Defétismus je možné definovat jako poraženectví, nedostatek sebedůvěry a víry v možný úspěch. Zdroj: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/defetizmus-defetismus>

k okolnímu světu, který je závislý na míře posílení, kompenzace či uspokojení ega. Narcismus by tak mohl být chápán jako regulativní nástroj umožňující vnitřní obranu proti napadení (Pearlstein, 1991). Oproti Pearlsteinovi Post (1998) nepřipisuje teroristům narcistické chování přímo, ale v jejich profilech nachází určité shodné či časté rysy, které odpovídají formulacím HNH (Post, 1998).

Jako další je možné zmínit **hypotézu negativní identity (HNI)**, která vychází z Eriksonovy teorie vývoje osobnosti, jež označovala formování identity jako klíčový moment rozvoje osobnosti. HNI představuje situaci, kdy u libovolného jedince z nejrůznějších důvodů dojde k odmítnutí rolí a norem, které mu byly vštěpovány rodinou, určitou komunitou či společností a následnému vytvoření tzv. negativní identity. Toto odmítnutí je většinou vědomě předstírané a navíc implicitně obsahuje prvek pomsty (Hudson 1999). Mezi stoupence této hypotézy patří například Jeanne Knutson či Martha Crenshaw. Dle Crenshaw (1986) mají jedinci v průběhu formování identity a hledání jejího smyslu mj. potřebu najít důvěru v něco či někoho mimo vlastní nitro. Strážcem identity se proto může stát i radikální ideologie, která uspokojí potřebu této věrnosti. V případě krize identity tak může radikální kolektivní ideologie vytvářet novou, pevnější identitu. V takovém případě však určitá ideologie většinou nezaplňuje jen identitární vakuum, ale poskytne i vhodné vysvětlení problémů, stejně tak jako optimistický výhled do budoucna.

Jednou z dalších možných teorií vysvětlujících příčiny radikalizace (a zvláště pocity skupinové křivdy) je **hypotéza altruismu**. Tuto hypotézu zdůrazňují např. McCauley a Moskalkenko (2011b) v souvislosti s radikalizací osamělých útočníků. Reciproční altruismus, tj. situace, kdy jedna osoba pomáhá druhé s vyhlídkou, že tato jí pomoc posléze oplatí (Trivers, 1971), má evoluční výhody, avšak takový systém funguje pouze tehdy, pokud ho nenarušují osoby, které do mechanismu nic nepřispívají, avšak přesto z něj čerpají výhody. Potrestání těchto „špatných osob“, které nedodržují pravidla, resp. konání spravedlnosti je projevem altruismu stejně jako pomoc druhým (McCauley & Moskalkenko, 2011a). Potrestání takových osob je také způsob, jak preventivně ochraňovat systém do budoucna. McCauley a Moskalkenko (2011a) pro pochopení aktu skupinové křivdy připomínají hru „věžňovo dilema“. V této hře si každý účastník vybere, zda bude či nebude spolupracovat, resp. zda bude důvěřovat, že ostatní taktéž zvolí spolupracující strategii. Spolupracující strategie vede totiž k nejvyšším ziskům, avšak za předpokladu, že ostatní se rozhodnou také spolupracovat. Naopak strategie spolupráce vede k nejvyšším ztrátám, pokud se ostatní rozhodnou

nespolupracovat. V rámci provedeného experimentu se 40 až 60 % účastníků rozhodlo potrestat nespolupracující osoby, ačkoliv těmito osobami nebyly „podvedeni“ přímo oni sami. Za předpokladu, že teroristé patří k těmto 40 - 60 %, můžeme blíže pochopit, proč někdo spáchá čin z důvodu skupinové křivdy (McCauley & Moskalkenko, 2011a). Podle Ginges, Ätran, Sachdeva a Medin (2011) útočníci místo toho, aby se rozhodovali na základě analýzy nákladů a přínosů, mají tendenci držet se předem stanovených pravidel a klást silný důraz na spravedlnost a morálku.

Další hypotéza, která by mohla vysvětlit krok od osobní ke skupinové křivdě, je to, že řada osamělých útočníků, alespoň částečně, promítá prostřednictvím mechanismu externalizace jednu z vlastních křivd navenek. V těchto případech jsou osobní motivy zastoupeny politickými motivy, kdy tyto pak slouží jako zdůvodnění pro páčání násilí (Spaaji, 2012).

Na jedné straně stojí sám radikalizující se jedinec, jeho motivace, příčiny radikálního chování, jeho minulost, stejně tak jako prostředí, ve kterém se pohybuje nyní a které může stát nejen za celkovou strategií, ale i za změnami jeho psychického stavu. Na druhé straně však celá situace zapadá do určitého vnějšího prostředí, které je určujícím momentem pro charakter přijetí násilného činu a především reakci na něj. V takto vymezené obecné triádě lze nalézt nepřeberné množství vzájemných vazeb mezi všemi póly, které lze zkoumat z nejrůznějších perspektiv, včetně té psychologické. Všechny tyto vazby nám mohou dopomoci k vysvětlení příčin a konkrétních strategií násilného radikálního jednání a tak přispět k jeho možnému budoucímu zabránění (Souleimanov, 2010).

3.2 Rizikové faktory

Vzhledem k tomu, že proces násilné radikalizace jednotlivce probíhá u každého radikalizujícího se jedince odlišným způsobem a radikalizující se jedinci jsou motivováni nejrůznějšími motivy (ať již ideologickými, politickými, osobními, psychopatologickými, ekonomickými či jejich kombinací), nelze jednoznačně obecné příčiny násilné radikalizace určit.

Vhodnější než zkoumání příčin radikalizace jednotlivce se jeví studium rizikových faktorů, tj. faktorů, které zvyšují pravděpodobnost radikalizace, mohou proces radikalizace urychlovat a mohou mít i vliv na to, v co proces radikalizace u jedince vyústí. Zkoumat rizikové faktory, které mohou hrát v procesu násilné

radikalizace roli, ať již na individuální, skupinové či společenské úrovni, je užitečné zejména z toho důvodu, aby bylo možné sledovat a omezit negativní společenské efekty radikalizace.

Rizikové faktory však nelze zvažovat v procesu násilné radikalizace izolovaně, jelikož žádný z nich a to ani jejich kombinace proces násilné radikalizace nevysvětlují. Výčet rizikových faktorů je spíše možné považovat za užitečné vodítko pro pochopení zapojení se do procesu násilného radikalismu (Horgan, 2008a).

Rizikové faktory lze rozdělit do tří úrovní: **1) mikro-úroveň** – jedná se o individuální úroveň zahrnující např. problémy identity, selhání integrace, pocity odcizení marginalizací, diskriminací, relativní deprivací, ponižování, stigmatizací a odmítnutí, často v kombinaci s morálním rozhořčením či pocity pomsty, **2) mezo-úroveň** – jedná se o radikálovo širší prostředí, tj. podpůrné či dokonce spolupáchající sociální prostředí (např. referenční skupina teroristů), deprimované a trpící nespravedlností, které může na jednu stranu radikalizovat skupiny mladých lidí a na druhou stranu vést k tvorbě teroristických organizací, **3) makro-úroveň** – zahrnuje roli vlády a společnosti, radikalizaci veřejného mínění a politických stran, napjaté vztahy mezi majoritou a minoritou, zejména pokud jde o zahraniční diaspory, chybějící sociálně-ekonomické příležitosti pro celé sektory společnosti (Schmid, 2013).

Doposud se výzkum rizikových faktorů soustředil především na nejnižší, tj. individuální úroveň, a to mimo jiné díky finanční podpoře vlád evropských států i USA. Větší pozornost by však zasloužila i skupinová úroveň, tj. úroveň radikálního prostředí a radikalizace celých komunit, a stejně tak i společenská úroveň, která zahrnuje studium celospolečenských problémů, polarizaci společnosti, konflikty mezi západní společností a Středním východem, vzájemné působení mezi různými stranami konfliktu atp. V celkovém procesu radikalizace mohou faktory na mezo-úrovni a makro-úrovni hrát stejnou, dokonce i větší roli než faktory individuální. Zejména na těchto dvou úrovních lze totiž najít vysvětlení, proč stále více určité skupiny či společnost přijímají taktiku násilí a proč je použití násilí legitimizováno.

Každá z jednotlivých úrovní rizikových faktorů nás může blíže posunout k sociálně-psychologickým příčinám radikalizace, avšak jak již bylo řečeno, neexistuje jediná příčina, ale složitá kombinace vnitřního a vnějšího tlaku a podněcujících faktorů a spouštěčů, které mohou vést k radikalizaci jednotlivců a dokonce mohou vést velké skupiny do radikálních milic a násilného extremismu. Dle Smolíka (2015) se jedná o kombinaci egoobraných mechanismů, kognitivních procesů, socializačních faktorů a

specifické situace, které mohou vést k postojům a chováním spjatým s násilně radikálním jednáním. Pouze analýza zahrnující všechny tři úrovně a jejich vzájemnou interakci může vysvětlit, proč dramaticky roste počet incidentů vzrůstajícího teroristického násilí v Evropě.

3.2.1 Individuální úroveň (mikro-úroveň)

Rizikové faktory na individuální úrovni byly poměrně častým předmětem dosavadních zkoumání týkajících se procesu radikalizace. Do těchto rizikových faktorů můžeme zařadit mladý věk, problémy s identitou, zkušenosti s diskriminací, sociální marginalizací či odmítnutím, ponižováním, pocity odcizení, vykořenění, vyloučení, křivdy a zahořknutí, relativní deprivaci, sebevražedné tendence, psychické obtíže, drobnou a častou kriminální historii atp.

U násilně se radikalizujícího jedince se na této úrovni pravděpodobně jedná o kombinaci rizikového životního stylu, nepříznivých životních zkušeností a nepříznivých osobnostních dispozic, včetně problému duševního zdraví a kriminální zkušenosti. V jedinci se pak vytváří pocity křivdy a narůstá jeho touha po pomstě. V určitých případech se násilný útok může stát i zdánlivě legitimním způsobem sebevraždy nešťastného jedince.

I studie rizikových faktorů na mikro-úrovni probíhaly především v souvislosti s radikalizací jednotlivce v rámci teroristické skupiny či hnutí. Např. Horgan (2008a) uvádí šest hlavních rizikových faktorů, které se mohou podílet na zapojení jednotlivce do terorismu či sebevražedných atentátů:

- 1) **Emocionální zranitelnost** – pocity hněvu a odcizení, často jsou tyto pocity spojené s pocity kulturního vykořenění či hledající duchovní směr.
- 2) **Nespokojenost s hlavním politickým proudem či společenský protest** jako metoda k dosažení politických změn.
- 3) **Ztotožnění se s utrpením muslimských obětí či zkušenost s osobní viktimizací.**
- 4) **Přesvědčení, že násilí proti státu a jeho symbolům může být morálně oprávněné.**
- 5) **Získávání odměny z členství ve skupině či hnutí** (např. stav, respekt, moc nad ostatními členy).
- 6) **Uzavřené sociální vazby** – udržování kontaktu výhradně s osobami

s obdobnými problémy či se spoluúčastníky teroristických akcí (Horgan, 2008a).

Jedním z významných obecných rizikových faktorů na této úrovni je věk, resp. **mladý věk** a s ním související nezralost. Proces radikalizace je organicky spjat s mladistvou, nedospělou a nezralou osobou či hnutím. Charakteristické složky procesu dospívání, tj. hledání svého místa ve společnosti, otevřenost k novým myšlenkám, popírání zavedených způsobů myšlení a chování, zvýšená kritičnost ke společnosti, nedostatečná životní zkušenost, malá schopnost představit si důsledky svého uvažování a jednání, věkem daný egoismus, upřednostňování černobílého vidění světa, snaha někam patřit, nacházet podporu a uznání mezi vrstevníky, prezentovat navenek svou příslušnost k uznávaným skupinám, vyšší stupeň impulzivitu, nedostatek inhibičních mechanismů, ochota podstoupit riziko, to vše usnadňuje příklon mladého člověka k radikálním a extrémním názorům a následným extrémním projevům v jednání (Danics, 2002). Konrád toto nazývá fyziologickou neofilií, Freud konfliktem mezi energií a strukturou, G. H. Mead napětím mezi procesním a strukturálním prvkem osobnosti (tj. mezi „I“, jehož posláním je dynamizovat, překračovat oblast daného a „ME“, jehož smyslem je stabilizovat, institucionalizovat). To, které se více projeví, závisí na osobnostní konstituci daného jedince a na určitých vnějších okolnostech (Madzia, 2014).

Potřebám mladých lidí daných věkem i jejich současné sociální situaci vyhovují možnosti poskytované extrémními či teroristickými skupinami. Pro značnou část mladých lidí jsou tyto skupiny atraktivní svou stabilitou, sdružováním stejnorodých osob, soudržností členů. Hodnoty vyznávané v těchto skupinách navozují v mladých lidech pocit, že jsou dospělí, a se skupinou v zádech jsou silnými osobnostmi (Danics, 2002).

V současné době lze, zejména v českém prostředí, sledovat i tzv. „stařecký radikalismus“. Vidina konce života vede člověka k tomu věci urychlovat, přichází snaha nedokončené věci a nenaplněné ambice realizovat ve „zkráceném jednání“ (Malík, 2007).

Za další rizikový faktor v rovině individuální lze považovat **dobře rozvinutý intelekt**. Osamělí útočníci často disponují vysokým inteligenčním kvocientem a stejně tak je tomu i u velké části jedinců radikalizujících se v rámci teroristické skupiny. Výjimkou jsou jedinci nižšího intelektu, kteří jsou však teroristickými skupinami

zneužívání a rekrutování zejména za účelem sebevražedných atentátů.

Dalšími významnými rizikovými faktory úzce spolu souvisejícími jsou **relativní deprivace, vnímaná diskriminace, pocity křivdy a nespokojenosti** a s tím související **touha po pomstě**. Jedinec, který vnímá významné rozdíly ve společnosti a srovnává, co mají na rozdíl od něj k dispozici ostatní (ať již na úrovni osobní, skupinové či na úrovni např. mezinárodního uspořádání), vnímá takové rozdíly jako nespravedlivé. Takový jedinec začne striktně rozlišovat „my vs. oni“, kdy „oni“ jsou vnímáni jako nepřátelé a strůjci vnímané nespravedlnosti. Christman (2012) dokonce uvádí, že vnímání rozdílných standardů pro západní svět a pro jedince náležející do marginalizovaných sociálních skupin hraje v procesu radikalizace klíčovou roli. Tento faktor lze opakovaně sledovat např. i u osamělých útočníků, kteří velmi silně vnímají nespravedlnost a bezpráví, kdy například pro různé osoby platí různá pravidla.

Pocity křivdy, které jsou důsledkem sociálně-ekonomických, politických a kulturních faktorů a které nemusí být jedincem skutečně a osobně zažívány, jsou vnímány jako významný mobilizační činitel v procesu radikalizace, přičemž v Evropě se jako klíčové jeví křivdy politické.

Mezi dalšími rizikovými faktory na mikro-úrovni lze uvést **problémy s identitou**, resp. hledání, ohrožení a krizi identity. Současný složitý, nejistý, globální svět zapříčiňuje, že lidé pocítují čím dál větší nejistotu, čímž současně roste dojem ztrácející se identity. Pokud je jedinci ve stavu hledání vlastní identity, smyslu a přináležitosti ke komunitě předestřena zájmová skupina či ideologie, které nabízejí radikální, tj. zároveň jasná, precizní, rychlá a srozumitelná řešení, jedinec se velmi ochotně s takovou skupinou či ideologií identifikuje.

Např. Silke (2008) zdůrazňuje důležitost **pozitivního postoje k pomstě** a možnosti pomstychtivé chování projevit. Osoba toužící po pomstě bývá často ochotna ustoupit od své integrity, sociálního postavení a osobního bezpečí, aby napravila spáchané příkoří, znovuobnovila hodnotu sebe sama a předešla nespravedlnosti v budoucnu (Silke, 2003). Dosavadní studie ukazují, že některé skupiny jsou více náchylné k pomstě než jiné. Muži zaujmají pozitivnější postoj k pomstě než ženy, stejně jako mladí lidé bývají podstatně více připraveni vykonat pomstu než starší jedinci (Cota-McKinley, Woody & Bell, 2001). Pozitivní postoj k pomstě byl faktorovou analýzou zjištěn v narcistickém osobnostním rysu, kdy narcisté reagují na pocity křivdy často zvýšenou agresivitou až násilím (Křivohlavý, 2004).

Dalším rizikovým faktorem jsou **psychické obtíže**. Psychiatrické diagnózy jsou

daleko častěji zastoupeny u osamělých útočníků, než u skupinově zradikalizovaných jedinců. Objevují se úzkostně depresivní poruchy, psychózy, posttraumatická stresová porucha a posttraumatický stresový syndrom, mentální retardace, suicidiální tendence, narcismus, hraniční osobnosti, kompulzivní poruchy či autismus.

V současné době je diskutováno, zda mají na proces radikalizace vliv **osobní historie jedince**. Pozitivní závěr o vlivu osobní historie jedince podporuje např. Elderova teorie životní dráhy (Elder, 1998), která usiluje o porozumění životní dráhy jako celku a klade důraz na vzájemnou provázanost událostí či stavů, kterými jedinec v životě prochází. Ačkoliv dané závěry nebyly dosud podloženy relevantními výzkumy, problematické vztahy s rodiči, traumata v dětství či osobním životě jsou častým vzorcem v osobní historii například osamělých útočníků. Poněšický (2005) v této souvislosti hovoří o tzv. hypotéze obrany či preventivní agrese, kdy traumatické narušení identity vede ke zvýšené senzibilitě a zvýšené připravenosti reagovat ihned na známky ohrožení preventivním protiútokem. Jeden z důsledků traumatických zkušeností pak představuje nemožnost (strach) z lidského blízkého kontaktu a nespravedlivé chování k lidem, kteří jsou neustále považováni za možné nepřátele.

Někdy bývá zmiňován i vliv **životního stylu jedince** zahrnující zálibu ve zbraních, hraní počítačových her, čtení extremistické literatury apod. Mojahedi (2016) uvádí, že většina jedinců, kteří se v současné době přidávají k Islámskému státu, jsou muslimové z druhé, třetí generace migrantů, kdy mnoho z nich má kriminální minulost (drobná kriminalita, vandalismus, obchod s drogami apod.) a hraje hazardní hry.

3.2.2 Skupinová úroveň (mezo-úroveň)

Na této úrovni hrají klíčovou roli **skupinové procesy, tj. sociální vztahy a sítě**. Svou roli zde zastává rodina, příbuzní, skupiny přátel, stejně jako nejrůznější extremistická hnutí, sekty, až po přísně organizované teroristické skupiny.

Za jeden z nejvýznamnějších rizikových faktorů na úrovni radikálního širšího prostředí můžeme považovat **podpurné či dokonce spolupáchající sociální prostředí**. Tento rizikový faktor byl zkoumán především u některých subverzivních teroristických skupin, které praktikují terorismus zdola proti držitelům moci. V subverzivním terorismu ovlivňuje skupina násilné jednání především:

1. **Vnitřní radikalizací prostřednictvím utvrzování se o vlastní hodnotě.**
Jedinec nalezne ve skupině spřízněnost, souhlas a podporu vlastních percepceí,

kteře jsou vně organizace odmítány. Tím se ve skupině vytváří sociální vztahy, které ji posilují. Na druhou stranu vnější prostředí vytváří na skupinu tlak ke konformitě, což ovšem zpravidla vede k její radikalizaci včetně doposud umírněných jedinců.

2. **Domluveným selektivním vnímáním.** Na základě exogenních tlaků se skupina uzavírá do vlastních představ a vytváří tlak na vlastní členy, aby nahradili realitu částečnou realitou a izolovali se od okolního prostředí.
3. **Dynamikou sebezáchovy.** Postupně vnímají okolní svět pouze přes filtr vlastních, prefabrikovaných očekávání reality, k čemuž přispívá identifikace s jinými členy skupiny a stoupající tlak na konformitu uvnitř skupiny. Ve skupině vzniká klamná představa síly, což ji ovšem umožňuje existenci (Straßner, 2003).

Radikální skupina pro jedince představuje prostředí, které zcela dobrovolně nabízí vzrušení, dobrodružství, pohodlí, přátelství, pocit sounáležitosti, vyšší postavení, sebevědomí či například naplnění touhy po pomstě. Na proces násilné radikalizace působí sociální mechanismy jako jsou socializace, sblížování, skupinová polarizace, izolace atp. Ačkoliv u osamělých útočníků lze pozorovat izolovanost a samotářství, často bývají alespoň po určitý čas členy existujícího extremistického hnutí, nebo s ním přinejmenším sympatizují (Spaaji, 2010). Sociální identifikace s takovou sociální skupinou pak posiluje kategorizaci světa „my vs. oni“. U osamělých útočníků se také často objevuje inspirace vzorem a prvek nápodoby.

Hledání příčin násilné radikalizace v **rodinném prostředí** je dosud náplní mnoha výzkumů (např. DeMause, 2002; Springer, 2009). Vliv rodinného a sociálního prostředí, resp. specifika rodinného či sociálního prostředí radikalizující se jednotlivce v rámci teroristické skupiny nebyla prokázána. Teroristé pocházejí z rozličných, mnohdy diametrálně odlišných rodin a sociálních prostředí. U osamělých útočníků je však osamělé dětství a nezáměr ze strany rodičů, který formuje jejich samotářskou povahu, poměrně často se vyskytujícím faktorem (Springer, 2009).

Významným rizikovým faktorem je **sociální izolace**, k níž vedou především psychosociální problémy jedince. Ta je výrazně viditelná u osamělých útočníků, ale setkáváme se s ní často i u jedinců zapojených do teroristických skupin, kdy izolace a osamělost mohou být jedním z motivů, proč jedinec do teroristické organizace vstupuje a identifikuje se s ní.

Role **internetu a sociálních médií** se v procesu násilné radikalizace jednotlivce jeví jako klíčová, a to zejména jako akcelérátoru procesu radikalizace. Internet je radikálními skupinami využíván k propagandě, rekrutování a komunikaci. V současné době se také setkáváme s fenoménem tzv. „on-line radikalizace“, kdy prostřednictvím internetu a sociálních sítí dochází k výměně, vyztužení a ověřování extrémních postojů. Osamělým radikalizujícím se jedincům internet poskytuje přímý přístup do komunity podobně smýšlejících jedinců po celém světě a vznikají komunity, které mohou působit jako náhrada za sociální prostředí, které takovému jedinci v reálném světě chybí. V rámci online komunity pak mezi jedinci dochází k potvrzování jejich názorů a náhledu na svět a k odbourávání kritického myšlení.

Glaser, Dixit a Green (2002) uvádějí, že anonymita webu a kultury chatovacích místností zvyšují podporu použití násilí. Takový závěr je v souladu s teorií sociálního srovnávání, která uvádí, že jedinci s více extrémními hodnotami než je průměr získávají významnější postavení ve skupině než ti, kteří zastávají více umírněné názory (Levinger & Schneider, 1969). Na druhou stranu proces radikalizace se děje v reálném světě, kde internet hraje roli spíše pomocného nástroje, než že by byl příčinou. *„I když se zdá být zřejmé, že internet hraje dominantní roli v procesu radikalizace, existuje jen málo důkazů na podporu tohoto tvrzení“* (Stevens & Neumann, 2009, s. 12).

Vězeňské prostředí se zdá být úrodným prostředím pro radikalizaci (např. Silber & Bhatt, 2007). Věznice jsou nepřátelské prostředí, kde členství v morálně i fyzicky podpůrné ochranné skupině může mít pro vězně zásadní význam. Takové skupiny jsou často tvořeny podle etnických či náboženských linií a mohou být náchylné k radikalizaci či k rekrutování do teroristické skupiny (např. Trujillo, Jordan, Gutierrez & Gonzalez-Cabrera, 2009).

3.2.3 Společenská úroveň (makro-úroveň)

Lidé se radikalizují v okamžiku stupňujícího se sociálního napětí, nestability či krize. Současný nárůst radikalismu je jednou z možných odpovědí na vzrůstající složitost a dynamiku stávajícího světa. Často je odpovědí na porušený status quo, stav rovnováhy. Je též poměrně častou odpovědí na ohrožení či ztrátu kolektivní či osobní identity (Malík, 2007).

Od počátku 20. let dochází k procesům dezintegrace a individualizace, které byly spojené s většími konflikty identity a ztrátou orientace. K tomu se přidružují různé

krizové jevy v podobě hospodářských těžkostí, zvyšující se nezaměstnanost a chudoba, resp. strach z těchto jevů, eroze tradičních sociálních životních souvislostí a v rovině politické nespokojenost s politikou etablovaných stran uvolňováním stranického spojení voličů s těmito stranami (Lid'ák, 2007). Politika v současné Evropě prochází procesem obecné radikalizace postojů a názorů.

V rámci celospolečenské úrovně se jedná především o existenci zásadních společenských konfliktů povahy sociální, rasové, národnostní, náboženské nebo o jejich vzájemnou kombinaci. Proces násilné radikalizace je často reakcí na politické okolnosti a dlouhodobě zažívané pocity nedůstojnosti a frustrace, které toliko nesouvisí s ekonomickými podmínkami (Krueger & Malečková, 2003). Tato úroveň zahrnuje roli vlády a společnosti, radikalizaci veřejného mínění a politických stran, vztahy mezi majoritou a minoritou, chybějící sociálně-ekonomické příležitosti pro celé sektory společnosti atp.

Dle Souleimanova (2010, s. 11): „*medializace, globalizace a obecně rozvoj technologií (v neposlední řadě vojenských, např. zbraně hromadného ničení), jejich využití umožňuje či umožní skupinám i jednotlivcům vést „války“ proti státu, společnosti, lidstvu.*“ Při analýze dosud proběhlých násilných útoků zradikalizovaných jedinců zjistíme, že téměř vždy reagovaly na dění ve společnosti nebo ve světě.

3.3 Osamělí teroristé (osamělí útočníci)

3.3.1 Definice osamělého útočníka

Osamělé útočníky či osamělé teroristy (populárně též označované jako „osamělí vlci“ (lone wolfs, lone wolf terrorists)) je třeba odlišit na jedné straně od teroristů působících v rámci teroristické organizace, na druhé straně od politických vrahů, školních střelců a útočníků z veřejného života. Spaaji (2010) definuje osamělého teroristu jako teroristu, který 1) působí individuálně, 2) nepatří k organizované teroristické skupině nebo síti, ale může sympatizovat a dělit se s nimi o ideologii (osamělý útočník bývá inspirován idejemi či činy druhých) a 3) jejichž modus operandi je koncipován a řízen bez jakéhokoli přímého vnějšího příkazu nebo hierarchie. Tato definice osamělého teroristu odlišuje od teroristů působících v teroristických organizacích. Od dalších výše uvedených kategorií útočníků osamělého útočníka odlišuje jeho motivace, kterou je především zprostředkovat politické poselství

veřejnosti za použití násilí (Cohen, 2012). Osamělý útočník nepáchá násilnou trestnou činnost pro finanční zisk nebo z osobní pomsty. Trestnou činnost páchá v rámci širších politických, ideologických nebo náboženských cílů, přičemž okamžitá oběť útoku není důležitější, než poselství činu nebo jeho efekt (COT, 2007).

3.3.2 Základní charakteristiky osamělého útočníka

Motivace

Artiga (2010) připisuje osamělým útočníkům podobné motivy, jako útočníkům působícím v rámci teroristické organizace:

1. zaslat vzkaz vládě, politikům, protivníkům nebo zastáncům určitých názorů a postojů,
2. upozornit společnost na své vlastní představy a myšlenky,
3. ovlivnit politické dění,
4. šířit ve společnosti strach a napětí,
5. zničit klíčovou nebo symbolickou infrastrukturu společnosti,
6. napravit subjektivně vnímané křivdy a příkoří ve společnosti (Artiga, 2010).

V rámci studie pracovní skupiny Transnational Terrorism, Security & Rule of Law organization, které proběhla v letech 1968 – 2007, bylo zjištěno, že hlavní ideologickou motivací je pro osamělé útočníky nadřazenost bílé rasy, dále islámský fundamentalismus, nacionalismus a anti-abortinismus. Pochopitelně se jedná o značné zjednodušení a tyto kategorie jsou velmi redukcionistické. Mnohem přesvědčivější se jeví tvrzení některých autorů, že osamělí útočníci přijdou vždy s vlastní ideologií, které je obvykle kombinací jejich osobní vendety a politických nebo náboženských motivů. Tuto tezi případové studie nejznámějších osamělých útočníků potvrzují (Spaaji, 2010). Specifická motivace osamělých útočníků často obsahuje komplex myšlenek a pocitů, že tito jedinci mohou všechno změnit.

Např. David Copeland, jenž v dubnu 1999 spáchal 13 útoků na černošské, asiatské a homosexuální komunity uvedl: „*Cílem bylo šířit strach, zlost a zášť touto zemí ... Můj cíl byl politický. Za všechno může rasová válka v této zemi.*“ „*Chci být slavný, věřím v to, co věřím a víru beru extrémně ... Chtěl jsem se stát hlavním příběhem všech zpráv.*“ „*Chtěl jsem být chycen ... Být slavný v nějakém směru, pokud si nikdo nezapamatuje, že jsem byl, jako bych neexistoval*“ (COT, 2007, s. 22). Anders Behring

Breivik, při jehož útocích v roce 2011 v Norském Oslu zahynulo 77 osob, ve svém manifestu „2083: Evropská deklarace nezávislosti“ uvedl, že cílem jeho útoku bylo mj. provést brutální a dech beroucí operaci s velkým počtem obětí, aby se s jistotou jeho čin dostal do Norských médií, která dle jeho názoru podporovala levici a multikulturalismus (Koukal, 2011). Motivace osamělých útočníků páchající násilné činy na našem území zůstává nejasná. „Lesní vrah“ Viktor Kalivoda, jež zavraždil v roce 2005 během tří dnů tři zcela náhodné oběti, o své motivaci nikdy nepromluvil, stejně jako jeho údajný vzor Olga Hepnarová (v roce 1973 v Praze usmrtila nákladním vozem osm osob), jejímž pravděpodobným motivem je pomsta společnosti, ale spekuluje se i o politickém motivu, avšak nic nenasvědčuje tomu, že by taková spojitost existovala (Vymětal, 2015).

Dětství a dospívání

V rámci prostředí se u osamělých útočníků jeví klíčový vliv mikrosystému. Hlavními společnými faktory u těchto pachatelů jsou především osamělé dětství a nezáměr ze strany rodičů, který formuje jejich samotářskou povahu. V pozdějším životě je charakteristickým znakem stažení ze života mainstreamové společnosti a izolovanost. Většinou se tedy jedná o samotáře, kteří preferují individuální jednání a v jakékoli skupině se cítí nepohodlně. Často také neúspěšně usilují o vytvoření intimního emočního vztahu s jinou osobou (Springer, 2009).

Jedinci, kteří se později stanou osamělými útočníky, se často cítí jako nechtěné, nemilované a podceňované děti, které trpí nedostatkem důvěry ze strany rodičů a tím pádem i pocity méněcennosti. Takové rodinné klima vzniká v rodinách s direktivním a přísným výchovným stylem či naopak tam, kde se rodiče svým dětem nevěnují. V kolektivu se takové děti jeví jako sociálně rezervované a izolované od ostatních. Kolektiv nevyhledávají ať již pro své pocity méněcennosti, tak pro svou sociální nekompetentnost. V důsledku těchto odlišností mohou být objektem nepřátelských projevů ze strany kolektivu. Obrannou strategií je pak únik do vnitřního světa a fantazie. V dětství se poprvé mohou objevovat myšlenky o násilí, smrti spolužáků, rodičů či učitelů (MVČR, 2012).

Např. David Copenland se jako malý cítil nechtěný, domníval se, že jeho rodiče chtěli místo chlapce dívku, okolí ho popisovalo jako samotáře s pár přáteli. Theodore Kaczynski, jež v letech 1978 – 1985 zaútočil prostřednictvím 16 balíkových či

dopisových bomb a usmrtil 3 osoby a 23 osob zranil, byl v dětství sociálně uzavřený chlapec s nedostatkem sociálních dovedností a stal se terčem ostatních dětí (COT, 2007). Anders Behring Breivik vyrůstal v rozvrácené rodině, jeho rodiče se rozvedli, když mu byl jeden rok (Čermák, 2011). Viktor Kalivoda žil se svou sestrou od puberty sám, a i před tím svého otce prakticky vůbec neviděl, a matku jen dvakrát až třikrát týdně, svým okolím byl popisován jako nenápadný, klidný, až samotářský (Klimeš, 2006).

Vzdělání a pracovní kariéra

Osamělí útočníci často disponují vysokým inteligenčním kvocientem (často 110 a výše). Přesto většinou selhávají ve vzdělávacím prostředí a to zejména z důvodů, že mají problémy s přijetím autority, nejsou schopni přizpůsobit se pravidlům a požadavkům a v kolektivu se necítí dobře. Tito jedinci selhávají i v pracovní sféře, často končí jako nezaměstnaní, odmítají podporu od státu a jejich izolace a odtržení od reálného světa se čím dál více prohlubuje stejně jako jejich frustrace, pocit selhání, méněcennosti a bezvýznamnosti (MVČR, 2012).

Theodore Kaczynski díky své inteligenci 2x přeskočil třídu, neměl trvalé zaměstnání, příležitostně pracoval ve skladištích a továrnách. Dokonce žil ve srubu uprostřed montanské divočiny a vyhýbal se přímému kontaktu s vnějším světem (ICCT, 2010). Franz Fuchs, autor bombových útoků v Rakousku a v Německu v letech 1993 – 1996 měl IQ 139, vynikal ve fyzice, přesto velmi brzy zanechal studií a ve 26 letech se stal nezaměstnaným. David Copenland opustil střední školu v šestnácti letech a vyučil se strojařem (COT, 2007). Ani Anders Breivik nedostudoval střední školu, ukončil ji v 1. ročníku (Čermák, 2011).

Vztahy

U osamělých teroristů není pozorována potřeba komunikovat a navazovat vztahy s druhými. Udržují si obvykle jen velmi úzký okruh známých či úplnou sociální izolaci. Na druhou stranu je typická potřeba komunikovat s třetí stranou prostřednictvím zveřejňování manifestů, dopisů, videí apod. (MVČR, 2012).

Anders Breivik těsně před útokem vložil protiislamistické video na sociální síť Youtube, v němž vybízel své sympatizanty, aby přijali „akt mučednictví“, a vyvěsil zde své vlastní fotky v uniformách se zbraněmi. Dále zaslal svůj manifest několika tisícům

osobám, které považoval za své potencionální následníky (Koukal, 2011). Yigal Amir, Žid, který v roce 1995 zastřelil izraelského ministra Ytzhaka Rabina vydal 550 stránkovou publikaci „Co dělat v době krize“ adresovanou židovským muslimům. Franz Fuchs se během svých útoků taktéž snažil komunikovat s okolím prostřednictvím dopisů (dohromady 40 stran) (COT, 2007).

Osobnost

Osamělí útočníci jsou často narcistické osobnosti, které disponují pocity nadměrné výkonnosti, přeceňují své schopnosti, mají potřebu obdivu a pozornosti. Četnost výskytu psychických poruch je u osamělých útočníků daleko vyšší, než u útočníků jednajících ve jménu teroristické organizace. U osamělých útočníků lze pozorovat ataky depresí, úzkosti či frustrace a s tím spojené suicidiální tendence, potíže s koncentrací, spánkové poruchy. V některých případech trpěli osamělí útočníci psychotickými stavy ve smyslu schizofrenií či neurotickými poruchami jako je např. obsedantně – kompulzivní porucha (MVČR, 2012).

David Copeland trpěl úzkostnými stavy, své stavy popisuje, jakoby ztrácel mysl, měl potíže s koncentrací a spánkem. Někteří odborníci se domnívají, že trpěl schizofrenií, jiní tvrdí, že trpěl pouze řadou méně závažných psychických poruch, které nijak neovlivnily vnímání závažnosti a nebezpečnosti vlastního útoku. Franz Fuchs byl psychiatricky hospitalizovaný kvůli pokusu o sebevraždu, trpěl depresemi. Theodore Kaczynski trpěl pocity deprese, úzkosti a nespavostí (COT, 2007). Copelandovi, Kaczynskemu i Fuchsovi byla diagnostikována porucha osobnosti (Spaaji, 2010). Názory na osobnost a duševní zdraví Anderse Breivika se různí, nicméně většina odborníků se shoduje na závěru, že trpěl narcistickou poruchou osobnosti (Koukal, 2011). Olga Hepnarová byla hospitalizována v dětské psychiatrické léčebně v Opařanech.

Zájmy

Přesto, že je hlavním definičním znakem osamělého útočníka jeho nezávislost na jakékoli organizaci, neznamená to, že nemůže sympatizovat s nějakým extremistickým hnutím nebo být jeho bývalým členem (vzhledem ke své samotářské povaze nakonec tyto struktury opustí) (Spaaji, 2010). Osamělí útočníci naopak často sympatizují s extremistickými aktivitami, často obdivují osobnosti jako je Hitler, Stalin, Husajn

apod. K zájmům o tato témata a radikalizaci názorů osamělých útočníků většinou dochází mezi 15. – 20. rokem života (MVČR, 2012). Sociální identifikace se širšími politickými, sociálními nebo náboženskými hnutími nicméně posiluje jejich kategorizaci světa v „my“ a „oni“, čím umocňuje stereotypizaci sociálních skupin a dehumanizaci protivníka (Spaaji, 2010).

Nežádka za sebou mají zkušenost z vojenského či polovojenského výcviku nebo byli po určitou dobu součástí extremistické skupiny. Jejich zájem se vztahuje mj. na nože, kukly, taktické vesty, případně výbušniny aj. (MVČR, 2012).

Příkladem osamělého útočníka absolvujícího vojenský výcvik je např. Anderse Breivik, který prošel výcvikovým táborem v Bělorusku. David Copeland velmi obdivoval Hitlera a ve 22 letech se připojil k neonacistické organizaci (The National Socialist Movement) a stal se dokonce vůdcem regionální jednotky krátce před svým bombovým útokem.

Na závěr tohoto oddílu považuji za důležité zmínit, že výše popsané znaky je jistě vhodné mít na zřeteli, uvedené znaky též mohou určitým způsobem napomoci k porozumění osobnosti a chování osamělých útočníků. Na druhou stranu však nelze tyto znaky považovat za znaky kauzálně definující osobu osamělého útočníka, tj. ne každý, kdo se vyznačuje výše uvedenými charakteristikami, je osamělým útočníkem.

3.3.3 Radikalizace osamělých útočníků

Někteří osamělí teroristé se radikalizovali v rámci organizace, kterou později opustili. Jiní, a snad i většina, se seberadikalizovali prostřednictvím médií nebo neformálními kontakty s radikálními mysliteli. V radikalizaci osamělého útočníka skupinová dynamika nehraje stejnou roli jako v rámci radikalizace jednotlivce uvnitř teroristické sítě. Interskupinová dynamika obvykle osamělého útočníka ovlivňuje, avšak zde není přítomna přímá podpora nebo příkazy od jiných osob (Spaaji, 2012). Osamělí útočníci jdou v procesu radikalizace svou vlastní cestou, tzv. autonomní radikalizací či seberadikalizací (COT, 2007).

Proces radikalizace je jedinečný pro každého osamělého útočníka, proto víceméně nelze na případy zradikalizovaných osamělých teroristů aplikovat modely radikalizace

popsané v kapitole 2.2. Proces radikalizace osamělého útočníka by měl být vnímán jako „komplexní a dynamický soubor okolností a mechanismů, které utvářejí jedincův kauzální příběh“ (McCauley & Moskaleiko, 2011b, 139). Do procesu vstupují aspekty jako hledání vlastní identity, interpersonální vztahy včetně vlivu radikálních vůdců a literatury, sociální a politické aspekty.

Přesto existují určité základní psychologické mechanismy, které jsou u osamělého útočníka procházejícího procesem radikalizace přítomny. Na prvním místě jsou to pocity křivdy a vnímané nespravedlnosti (ať již vůči sobě nebo jiným lidem) a psychologická externalizace, tedy to, že svou frustraci a odpovědnost za své nesnáze připisují okolnímu světu.

Pocity křivdy se přenesou na skupinovou úroveň, kde se obě strany, tedy oběť i pachatel, povýší na úroveň tříd či kategorií a dochází k tzv. skupinové křivdě či politickému rozhořčení (McCauley & Moskaleiko, 2008). Pakliže jsou jedincovy pocity křivdy a rozhořčení dostatečně silné, vyvolávají touhu po spravedlnosti a po pomstě vůči těm, kteří jsou za nastalé nespravedlnosti odpovědní. To, co nakonec odlišuje osamělé útočníky od ostatních, kteří sdílejí násilnou ideologii, je smysl pro povinnost jednat (Cohen, 2012).

Abychom pochopili, jak se pocit křivdy a touha po spravedlnosti stanou tak silnými, že vytvoří dostatek motivace k naplánování a spáchání násilného činu, je třeba podívat se na koncept identifikace se skupinou. Ačkoliv osamělý útočník jedná sám, identifikuje se s větší skupinou a v její prospěch pak násilný čin páchá (Cohen, 2012). Vnímá-li jedinec, že jeho identifikační skupina je pronásledována, následuje negativní identifikace s nepřátelskou skupinou. Negativní identifikace je důležitou součástí procesu radikalizace, neboť usnadňuje demonizovat či odlidštit vnímaného nepřítele, což v dalším kroku ospravedlňuje páchání násilí (McCauley & Moskaleiko, 2011b).

Ginges a kol. (2011) uvádějí, že morální závazek ke skupině a hodnoty spojené s identitou skupiny se zdají být silnými indikátory potenciálního radikálního násilí. Silná identifikace se skupinou s sebou často přináší kolektivistické hodnoty, kdy potřeby skupiny mají tendenci potlačovat potřeby jednotlivce a tyto kolektivistické hodnoty nejen ospravedlňují násilí proti nevinným, ale také mohou sloužit k vysvětlení prvku sebeobětování, neboť z kolektivistického hlediska není jednatel tak důležitý jako skupina (Ginges a kol., 2011).

Vhodné prostředí je pro radikalizaci osamělých útočníků stejně důležité jako pro radikalizaci v rámci organizované skupiny. Nedostatek společenského života a závazků

usnadňuje proces seberadikalizace, jelikož jedinec je izolován od sociálních vlivů a zároveň má dostatečný prostor a čas k vypracování ideologie a naplánování útoku (Spaaji, 2012). Mnoho osamělých útočníků trpí sociální neobratností, která je v nějakém bodě v jejich životech učinila více či méně sociálně izolovanými (Cohen, 2012).

Zatímco osamělí útočníci mohou mít jen několik málo přátel v reálném životě, internet jim poskytuje přímý přístup do komunity podobně smýšlejících jedinců po celém světě a tato komunita může působit jako náhrada za sociální prostředí, které jim v normálním světě chybí. Snadná dostupnost extremistického materiálu online i offline znamená, že jednotlivci mohou sami přebírat extremistické postoje a používat pak tyto materiály k definování a ospravedlnění svých činů a pohledu na svět (Pantucci, 2011).

Je poměrně běžné, že osamělí útočníci komunikují se svými diváky prostřednictvím prohlášení, dopisů, manifestů, videí zveřejňovaných na internetu apod. Toto chování může inspirovat napodobivé chování ostatních. Mnoho osamělých útočníků bylo skutečně inspirováno a snažilo se napodobit předchozí útočníky. Například bombový útočník David Copeland byl inspirován Ericem Rudolphem, jež byl odpovědný za pumový útok na olympijských hrách v Atlantě v roce 1996 a bombový útok na klub gayů v Georgii v roce 1997 (Casciani, 2009). Anders Breivik zaslal svůj 1500 stránkový manifest, v němž popisuje přípravu svých útoků, motivy, ideologii i záměr, tisícům osob, které považoval za své potenciální následovníky a ve svém manifestu je vyzývá k akci.

3.3.4 Indikátory v chování

Osamělí útočníci typicky plánují a připravují své útoky důkladně a pečlivě (Spaaji, 2012), přičemž právě v procesu přípravy jsou poměrně náchylní na detekci. Každý, kdo začíná připravovat teroristický útok, musí mít nějaký záměr, který zpravidla nelze přímo pozorovat, ale ten může být buď jedincem vyjádřen slovně (např. vyjadřuje názory a hodnoty v souladu s radikální akcí) nebo ho můžeme vyvodit z jiného chování (např. nákup hnojiv, výroba bomby, koupě zbraně, získávání informací o cíli). Pozorovat chování, které odpovídá přípravám pro akt radikálního násilí, nebo motivaci k jeho spáchání, může být považováno za behaviorální ukazatele radikálního násilí, nebo za ukazatele zvýšeného ohrožení (Cohen, 2012).

Meløy, Hoffman, Guldimann a James (2012) definovali varovné chování jako chování, které předchází aktu cíleného násilí, souvisí s ním a může ho v určitých

případech předpovídat, a navrhli následující kategorizaci varovného chování:

1. **Dráha varovného chování** – výzkum, plánování, přípravy a provedení útoku.
2. **Fixace varovného chování** – chování naznačuje stále se zvyšující patologickou zaujatost osobami či určitými skutečnostmi (perseverace na předmětu fixace, negativní charakterizace předmětu fixace, tendence shromažďování informací o předmětu apod.).
3. **Identifikace** – chování naznačuje silnou identifikaci s předchozími útočníky, úzké spojení se zbraněmi či vojenskou a policejní výbavou (obvykle v kombinaci s narcistickými fantaziemi sebe sama jako zachránce).
4. **Zvýšená agrese** – násilné chování nesouvisí pouze s eventuálním cílem násilného útoku, ukazuje se kapacita násilí.
5. **Energetický výbuch** – obvykle dny či týdny před útokem dochází k nárůstu frekvence různých činností souvisejících s cílem.
6. **Únik** – sdělení záměru třetí straně, ať už z důvodu potřeby vzrušení, touhy vystrašit, získávání pozornosti či jednoduše ze strachu a úzkosti z blížícího se činu.
7. **Poslední možnost** – vyjádření rostoucího zoufalství či úzkost se závěrem, že neexistuje žádná jiná alternativa než násilí.
8. **Přímo sdělená hrozba** (Meløy a kol., 2012).

Některé z těchto varovných příznaků (1, 5) signalizují, že jedinec začal připravovat útok, jiné (6, 8) vyjadřují úmysl spáchat radikální násilí, zatímco jiné (2, 3, 7) signalizují silnou motivaci k páchání radikálního násilí, avšak nikoliv konkrétní plány. (4) pak označuje schopnost jedince spáchat násilný čin. Tato typologie je konstruována na základě případových studií, tudíž jí chybí prediktivní platnost, avšak přesto může být užitečnou strukturou pro další výzkum v této oblasti (Meløy a kol., 2012).

Ačkoliv se osamělí útočníci liší různým stupněm své averze vůči společnosti, depresivity, negativně vnímaným vývojem jejich života a nespokojeností s pracovní kariérou, interakcí s extremistickými komunitami, socio-politickou polarizací a radikalismem, konzumovanou armádní literaturou a internetovými zdroji, v různé míře tyto charakteristiky nacházíme u všech těchto útočníků.

Varovné příznaky lze rozpoznat přímo z chování radikalizujícího se jednotlivce, kdy v tomto případě zásadní roli může sehrát rodina, přátelé či jiné blízké osoby potenciálního útočníka, které varovné příznaky mohou včas zpozorovat. Varovné příznaky jazykového charakteru lze rozpoznat např. detekcí jazykových markerů či různými analýzami zveřejňovaných prohlášení, videí apod., např. zjišťováním četnosti použití pozitivních přídavných jmen v souvislosti s identifikační skupinou, zjišťováním četnosti použití negativních přídavných jmen v souvislosti s nepřátelskou skupinou, zjišťováním četnosti použití slov „my“ a „oni“ apod.

Ačkoliv je možné poměrně snadno varovné příznaky identifikovat při zpětném pohledu, shromažďovat takové indikátory a sledovat je předem, tj. před spácháním násilného aktu, je velmi obtížné. Podle Spaajih (2012) je prevence útoků osamělých útočníků komplikována následujícím:

1. Osamělý útočník funguje samostatně a má tendenci své operace utajovat.
2. Relativní sociální izolace zabraňuje kontaktu s ostatními, a tudíž i rozpoznání i jasných varovných signálů.
3. Osamělí útočníci vykazují celou řadu prostředí s širokým spektrem ideologií a motivací, což ztěžuje možnost předvídat, z jakého prostředí pocházejí.
4. Je velmi obtížné rozlišovat mezi jedinci, kteří mají v úmysl spáchat útok a těmi, kteří pouze vyjadřují své radikální přesvědčení.
5. Mnoho osamělých útočníků spáchá pouze jeden útok (Spaaji, 2012).

Budoucí výzkum v oblasti varovných příznaků či indikátorů v chování by měl zahrnovat rozvoj a upřesnění typologie varovného chování, stejně jako určení pravděpodobnosti, že určité chování či kombinaci chování bude následovat útok.

3.3.5 Modus operandi

Modus operandi, nebo-li charakteristický způsob útoku, v sobě zahrnuje především metody osamělých útočníků, použité zbraně, charakter cílů a další metody, např. financování, plánování, implementace útoku apod.

Nejčastěji používanými zbraněmi jsou střelné zbraně a následně pak výbušniny a ozbrojené únosy. Rozdíly lze pozorovat u evropských a amerických osamělých útočníků, kdy američtí útočníci používají v drtivé většině případů střelné zbraně, zatímco evropští útočníci nejčastěji volili ozbrojené únosy. Američtí útočníci nepoužili

ozbrojený únos ani v jednom případě (COT, 2007).

Osamělí útočníci, ať již evropští či američtí, nejčastěji útočí na civilní obyvatelstvo, druhou skupinu nejčastějších cílů pak tvoří politici a vládní představitelé. Po nich následuje majetek veřejných a soukromých institucí, zdravotnický personál (avšak ten je specifickým cílem pouze u amerických osamělých útočníků), náboženští vůdci, podnikatelé a členové bezpečnostních složek (Spaaji, 2010).

Další metody ohledně financování, organizace a provedení útoků se v jednotlivých případech odlišují. Obecně lze konstatovat, že všechny útoky osamělých útočníků jsou předem promyšlené (často i několik let) a poměrně detailně naplánované. Vzhledem k nezávislému operování jsou vždy financovány pouze z vlastních zdrojů pachatelů. Zároveň se vyznačují relativně limitovaným počtem obětí, zpravidla nižším než útočníci zamýšleli (COT, 2007). I přesto, že mají útoky osamělých útočníků daleko menší dopad na společnost ve srovnání s útoky teroristických organizací, mohou ve společnosti rozpoutat vlnu strachu a nejistoty.

Z geografické distribuce tohoto typu teroristických útoků je na první pohled patrné, že se jedná o doménu západních zemí, přičemž jednoznačně nejvyšší počet osamělých útočníků lze identifikovat na území USA, poté následuje Německo a Francie. Vyšší počet osamělých útočníků lze najít ve Španělsku, Itálii či Kanadě, u ostatních zemí se pak jedná o ojedinělé incidenty v rozmezí jednoho až dvou případů (COT, 2007).

3.4 Jedinec jako součást skupinové radikalizace

Aktuálně se odborná veřejnost přiklání k názoru, že radikalizace je spíše než psychologickým problémem problémem sociálním. Pro řádné pochopení procesu radikalizace je třeba zkoumat nejen procesy a vlivy na úrovni jednotlivce, ale též procesy a vlivy skupinové a celospolečenské.

3.4.1 Radikalizace v rámci teroristické organizace

Sociální prostředí zajisté působí na každého radikalizujícího se jedince, avšak podstatný vliv skupiny lze zaznamenat zejména u jednotlivců radikalizujících se uvnitř teroristické organizace (Islámský stát, Boko Haram atd.), dále u tzv. zahraničních bojovníků (foreign fighters), konvertitů a navrátilců z bojových oblastí, kteří představují

novou evropskou hrozbu.

Jedinci radikalizující se v rámci teroristické skupiny se odlišují od osamělých útočníků především tím, že **působí většinou organizovaně a v rámci hierarchické struktury** teroristického uskupení. Skupinová dynamika teroristické skupiny je z psychologického hlediska jedním z klíčových faktorů, který ovlivňuje teroristické chování (McCauley, 2014). Skupinová dynamika pomáhá určit, nejenom proč se jedinci spojují, ale i proč zůstávají, a proč si vůbec vybrali terorismus jako strategii (Post, 2006).

Tito **jedinci pocházejí z různorodého prostředí**, vyskytují se zde jedinci ze sociálně a ekonomicky slabších prostředí ale i jedinci dobře zaopatření a pocházející ze středních vrstev. Vyskytují se zde osoby vzdělané i osoby bez vzdělání. Z realizovaných psychologických analýz vyplynulo, že převážná většina teroristů organizovaných v teroristických skupinách není duševně nemocná, abnormální, psychopatická nebo dokonce zvlášť disponovaná k násilí (Lachkar, 2013).

Jak již bylo zmiňováno, **jednotný profil jedinců zradikalizovaných v rámci teroristické organizace nelze definovat**. O tom svědčí i skutečnost, že existuje řada typologií, snažících se postihnout rozličné profily osob teroristů, např. typologie Nesserova či typologie Bjørgova. Nesser (2006) se pokusil určit obecné sociální profily potenciálních islamistických teroristů v Evropě, zahrnující a) legální či nelegální přistěhovalce, b) politické uprchlíky, c) evropské konvertity k islámu, d) osoby páchají trestnou činností, e) závislé na drogách. Norský výzkumník Bjørgo (2015) dělí jedince mající sklon k zapojení do militantních skupin na: 1) ideologické aktivisty, jež jsou motivovaní ideologií, svými vzory či vůdci a politickými otázkami, 2) ztroskotance a sympatizanty, mezi něž zahrnuje tzv. hledače přátelství, identity a ochrany, a konvertity, 3) sociálně frustrovanou mládež - jedná se o marginalizované, diskriminované či traumatizované mladistvé jedince často s kriminálním pozadím a 4) dobrodruhy, hledající vzrušení a slávu. Tuto svou typologii Bjørgo představuje jako pomůcku pro vytvoření konkrétnějších a cílenějších strategií pro předcházení násilné radikalizaci a současně zdůrazňuje, že jednotlivci zapojení do terorismu často pocházejí z různorodých sociálních prostředí a prošli poměrně rozdílnými procesy násilné radikalizace (Bjørgo, 2015).

V teroristických skupinách existuje struktura formální, související s jednotlivými specializacemi jedinců a jejich rolí, a struktura neformální, daná interpersonálními vztahy. V některých teroristických skupinách lze vysledovat určité sociální role (vůdce,

specialista na nástražné a výbušné systémy, řidič, ideolog, člen apod.). Oproti tomu se lze setkat i se skupinami, které mají volnou strukturu bez významnějších specializací jednotlivých teroristů, resp. se řídí strategií odporu bez vůdce (Smolík, 2015).

Szepielak (2014) dělí radikály zapojené do teroristické skupiny na 1) **stratégy** – nesmiřitelné ideology, kteří potřebují dostatek sebevražedných atentátníků, aby zajistili cíle své ideologie či své zájmy, 2) **zprostředkovatele** – počítačové odborníky, náboráře, kurýry atd., jejichž počet neustále roste vzhledem k jejich zahálení plynoucího ze špatné ekonomické situace. Pro tyto jedince je zapojení v teroristické skupině zdrojem peněz, ale i získáním významu či smyslu jejich života. Poslední skupinou jsou 3) **sebevražední atentátníci**.

Náboráři teroristických uskupení hledají nové členy zejména mezi **jedinci, kteří se nacházejí ve špatné ekonomické či sociální situaci**. Tyto jedinci jsou pak lákáni možností vydělat finanční prostředky za zapojení se do teroristických akcí. Nábor se dále lokalizuje na předměstí či věznice, tj. místa spojovaná se samotou a izolací, kdy je v rekrutovaných jedincích podporován pocit, že v teroristické skupině získají postavení, prestiž, důležitost, přátelství. Chronická i krátce trvající izolace činí člověka křehkým, k radikalizaci náchylnějším, a to i v případě, že takový jedinec disponuje solidním vzděláním. Internet je pak ideálním fórem sdružujícím lidi, kteří trpí pocitem chronické či krátkodobé izolace, je polymorfním nástrojem, který může být použit k podpoře radikalizace prostřednictvím her, videí, sloganů, chatovacích místností apod (Szepielak, 2014).

Dle Szepielaka (2014) osoby uchylující se k terorismu trpí odcizením takové intenzity, že dochází k narušení všech aspektů jejich života – každodenního života, jejich společenského i soukromého života. U takových osob se začíná projevovat nedostatek porozumění sobě i druhým. Dle Shawa (1986) substituují teroristická identita individuální roli ve společnosti, která je souměřitelná s původními očekáváními a která je kompenzací za původní ztráty.

Pro většinu osob zapojených do teroristické organizace může být tedy hlavním motivem již samotné **členství ve skupině**. Silná potřeba někam patřit a myšlenková shoda s cíly skupiny často vedou k akceptování násilí (Cameron, 2001). Z psychologického hlediska je zdrojem a sociálním podhoubím motivace stát se teroristou a ztotožnit se s teroristickými praktikami jednak enormní životní nespokojenost, jednak konkrétní společenské prostředí, obsah a systém vzdělání vedoucí k sociálním předsudkům a ideovému fanatismu. Teroristé mají tendenci vlastní

motivaci asociálně projíkat na „ty druhé“. Připisují zlé motivy každému, kdo stojí či se ocitá mimo jeho vlastní skupinu (Mikšík, 2005). Dle Laqueura (2006) je motivů pro zapojení se do teroristických organizací více (např. nenávisť k USA v případě islamistických teroristů, dosažení respektu u okolí, nespokojenost s tzv. „dvojím metrem“ v mezinárodní politice atp.).

Teroristická skupina filtruje zprávy o venkovních událostech, které se k ní dostávají, a předkládá je svým členům ve formě zdůrazňující zlo páchané nepřítelem, jehož obraz je dehumanizován, což vede k pocitům, že teroristické násilí je morální povinností (Krejčí, 2006). Výsledkem dynamiky uvnitř teroristických skupin je tedy velmi často stav, kdy nová **kolektivní identita** zcela potlačí původní individuální identity členů (Střítecký, 2010).

Jednání jednotlivce je podstatně ovlivněno vlastními **normami teroristické skupiny a skupinovou kohezí**, k níž přispívají skupinové cíle (boj za „svůj pohled na svět“), užívané prostředky (z většiny teroristických skupin kvůli činům skupiny nelze vystoupit, násilí je žádaným a běžným způsobem, jak dosáhnout společného cíle), vědomí skupinové identity, očekávání jedince (ochota sebeobětovat se, získání obdivu ostatních členů), vztahy sympatií mezi členy skupiny, politická ideologie, vzájemná důvěra (intimita), náboženství, pevná vůle, rituály, symbolika, řeč (slang), ochota riskovat, solidarita s ostatními členy, uniformita apod. (Smolík, 2007). Skupinové myšlení u jednotlivých členů vyvolává iluzi nezranitelnosti, vedoucí k nadměrnému optimismu a nadměrnému sklonu riskovat, sebevědomí (přesvědčení) o skupinové mravnosti, jednodimenzionální percepci nepřítele jako zla, intoleranci k protestům členů skupiny sdílet klíčové přesvědčení (Mikšík, 2005)

V teroristických skupinách dochází k tzv. skupinovému narcismu, tj. neadekvátnímu nadhodnocování a přeceňování vlastní skupiny před ostatními. Dle Fromma (1997) je skupinový narcismus jedním z nejdůležitějších zdrojů lidské agrese.

Schopnost násilného jednání se však obvykle u jedinců radikalizujících se v rámci teroristické organizace vyvíjí v procesu transformace, kterému se podrobují – absolvují **speciální výcviky** nejen pro získání fyzické zdatnosti, statečnosti a celkové odolnosti organismu, ale i pro dosažení morálního uvolnění. Díky výcviku bývá u členů selektivně uvolněna vnitřní kontrola k nežádoucímu chování prostřednictvím rekonstrukce postojů, znejasněním kauzality, překroucením důsledků nebo obviňováním a hodnocením terčů násilí. Opakovaným konáním a vystavováním se agresivním modelům zkušenějších kolegů postupně u nováčků slábne sebeodsuzování a špatný

pocit z vlastní bezohlednosti a násilných projevů (Bandura, 2004).

Zimbardo (2005) zdůrazňuje roli anonymity a konstatuje, že **pocit anonymity** působí na redukci smyslu odpovědnosti a vytváří potenciál k tomu, aby tato osoba jednala násilně, jakmile to situace dovolí. Strategie odosobnění může do jisté míry vysvětlovat maskování teroristických bojovníků např. při popravách rukojmích.

Dalším ze sociálních mechanismů působících na jedince radikalizujícího se v rámci skupiny je **podrobení se autoritě**. Dle Canettiho (1980) se může jednat o hodnotu získanou výchovou, kdy návyk na rozkazy již od útlého věku v rámci výchovy a je pro jedince v jeho dalším dospělém životě nezbytný. Podrobení se autoritě může být jedním ze způsobů, jakým se jedinec může zbavit osamělosti a úzkosti z nezvládnuté individualizace (Fromm, 1993).

Za **specifické motivy** jedinců k páčání násilí v rámci teroristické skupiny lze považovat a) politickou ideologii, která je založena na politických postojích, rasové, národnostní či etnické příslušnosti teroristické skupiny, b) náboženský fanatismus, c) finanční zisk (tzv. kriminální terorismus), d) potřeba uznání skupinou.

3.4.2 Radikalizace společnosti

Společnost je k úrovni a způsobu vedení státu veřejnou správou vždy kritická a to je v demokracii potřebné. Racionální kritiku však v době krize zastihují obavy ze sociální nejistoty, špatné bezpečnostní situace či nezaměstnanosti, což může být důvodem, že se určité procento společnosti přidává k extremistickým stranám či hnutím, nebo s nimi alespoň sympatizují, neboť tyto subjekty jsou jedinými na politickém trhu, kteří slibují rychlá a jednoduchá (tj. radikální) řešení.

Radikalizace většinové společnosti často souvisí s ekonomickou a sociální úrovní daného státu, regionu, města či vesnice. Evropa v posledních letech prochází ekonomickou a migrační krizí, Česká republika se nachází 25 let po změně politického režimu a její občané zjišťují, že očekávání, která na počátku měli, byla nerealistická. Dlouhodobé neřešení sociálních problémů, odcizení demokratických institucí, kterým občané přestávají důvěřovat, neschopnost řešit přijatelným způsobem problémy především nelegální imigrace a přistěhovalců, to vše vytváří živnou půdu pro růst radikalismu a extremismu (Lid'ák, 2007).

V celé Evropě lze v současné době pozorovat rostoucí xenofobní tendence, které se však neomezují pouze na etnické a národnostní menšiny. Šíření xenofobních nálad

často podněcují i média, která často vycházejí z informací, které jim poskytne jedna strana konfliktu (Němečková, 2014). Jak již bylo zmiňováno, radikalizace je procesem probíhajícím na obou stranách konfliktu. Při snaze porozumět radikalizaci s cílem omezit tento jev se nelze zaměřovat či poukazovat pouze na jednu stranu sporu. Pakliže se média do velké míry podílí na utváření veřejného mínění, do značné míry se podílejí i na radikalizaci společnosti.

Vzrůstající radikalizace společnosti úzce souvisí se současnou politickou situací. Politické strany se radikalizují a xenofobní a rasistické výroky se stávají v současnosti velmi běžným a tolerovaným způsobem, jak si naklonit velkou část veřejnosti. Tyto politické strany volají po omezení migrace, šíří strach z islámu, otevřeně vystupují proti menšinám etnickým, sexuálním, náboženským či národnostním. Etablované politické strany zklamaly a nenaplnily očekávání, která společnost měla. Do jisté míry za jejich neúspěchem stojí globální ekonomická krize, do jisté míry řada nejrůznějších korupčních skandálů (Němečková, 2014). „*Když chcete snadno a populisticky v politice uspět, je vždy velmi snadné najít si nějaký terč, jasně definovanou skupinu lidí, pokud možno takovou, kterou majorita vnímá jako cizí, a z ní udělat viníka všech problémů. V podstatě je celkem jedno, jestli je to pravda, nebo ne. Všechny evropské totalitní režimy s tímhle stereotypem pracovaly. Nacisté si vybrali Židy, komunisté si vybrali bohatou třídu. Je to velmi nebezpečné*“ (Lebeda, 2014, s. 7). I na celospolečenské úrovni dochází ke kategorizaci „my vs. oni“.

V souvislosti s radikalizací společnosti nabývá na intenzitě nepřátelství vůči Romům. To souvisí zejména s dlouhodobým přehlížením problému sociálního vyloučení romské menšiny a s již zmiňovanou ekonomickou krizí. Do protiromských aktivit se kromě pravicových extremistů zapojují čím dál častěji obyčejní nespokojení občané. Česká republika opakovaně zažívá protiromské pochody, na sociálních sítích se již pravidelně objevují skupiny jako „Konec cikánů v Čechách“, výzvy k „beztrestnému vystřílení cikánů“ atp. (Němečková, 2014). Menšina Romů čím dál více ohrožena, a to jak v České republice, tak po celé Evropě.

V zemích EU vzniká určitý začarovaný kruh, kdy na jedné straně stojí potřeba až nutnost integrovat migranty do společnosti, která je xenofobně zaměřená, na druhé straně neintegrování a neintegrovatelní cizinci a přistěhovalci jakoby potvrzovali xenofobní názory většinové společnosti. Hrozí vznik ostré spirály radikalizačních tendencí, kterou je potřeba zastavit, kdy prvním krokem musí být široká diskuze mezi většinovou společností, politickou reprezentací a zástupci menšin (Lid'ák, 2007).

3.5 Deradikalizace jednotlivce

Ohledně vymezení obsahu pojmu deradikalizace panují obdobné neshody jako ohledně vymezení pojmu radikalizace. Někteří autoři (např. Bjørgo, 2009) považují za deradikalizaci jakýkoliv program, který je zaměřen na předcházení radikalizace. Jiní autoři (např. Demant, Sloopman, Buijs & Tillie, 2008) považují deradikalizaci za proces deprogramování již zradikalizovaných jedinců, kdy tento proces se vztahuje na chování a přesvědčení. S ohledem na chování jde především o zastavení násilné akce, s ohledem na přesvědčení se jedná o zvyšování důvěry v systém, touhu opětovně se zapojit do společnosti a odmítnout nedemokratické prostředky (Demant a kol., 2008). Horgan (2009) popisuje deradikalizaci jako programy, které jsou obecně namířené proti jednotlivcům, kteří se stali radikály, s cílem jejich opětovného začlenění do společnosti, nebo alespoň s cílem odradit takové jedince od násilí.

Ve světle skupinového terorismu bývá proces deradikalizace často vysvětlován jako opuštění teroristické skupiny a její ideologie, avšak toto uvolnění či vyproštění se často objevuje bez procesu deradikalizace. Termín deradikalizace se vztahuje zejména na kognitivní odmítnutí jistých hodnot, postojů či názorů – jinými slovy ke změně myšlení. Zatímco někteří se přiklánějí k názoru, že deradikalizace přichází jako první a uvolňovací, resp. behaviorální vzdalování se od násilného teroristického modu operandi, nemusí tomu nutně tak být. Opuštění teroristické skupiny bez procesu deradikalizace je spíše pravidlem než výjimkou (Schmid, 2013). Horgan (2008b) ve své studii bývalých teroristů zjistil, že ačkoliv téměř všichni z dotazovaných se považovali za uvolněné, ani jeden z dotazovaných se nepovažoval za deradikalizovaného.

Deradikalizace je stejně jako radikalizace pozvolný proces zahrnující několik fází:

1. **Deklarativní uvolnění** – jedná se o závazek, aby jedinec přestal používat násilí.
2. **Behaviorální uvolnění** – provádění bodu 1) závisí na řadě organizačních faktorů, kdy jejich úspěšná realizace je označována jako behaviorální uvolnění.
3. **Organizační uvolnění** – jedinec opustí skupinu.
4. **Deradikalizace** – změna v přesvědčení, jedinec odsuzuje použití terorismu či jiné formy politického násilí (Clubb, 2009).

K tomu, aby byla deradikalizace úspěšná, je zapotřebí, aby byla především

dobrovolná. Pressman (2009) shrnula faktory, které jsou považovány za významné u deradikalizace, uvolnění a ochrany jednotlivce před radikalizací:

1. **Deradikalizační faktory** – odmítnutí rigidní ideologie; odmítnutí násilí; důkazy o nahrazení nenásilnými cíli; motivace k deradikalizaci.
2. **Uvolňovací faktory** – víra, že násilí je neúspěšná strategie; změna v ideologii; zklamání ze zkušeností z organizace.
3. **Ochranné faktory** – rodina/partner/manžel odmítající násilí; veřejné mínění odmítající podporu násilí; změna představy o nepříteli a požadovaných cílech; zvrát sociálního odcizení, nenásilné názory významných druhých.

Deradikalizace může probíhat cíleně (prostřednictvím deradikalizačních programů) či spontánně (bez vnějšího a systematického zásahu). V obou případech je důležité, aby deradikalizace probíhala dobrovolně.

Deradikalizační programy a snahy v evropských státech již probíhají (zejména ve vězeňském prostředí a ve vyloučených lokalitách), nicméně účinnost těchto programů nebyla dosud prokázána. Hodnocení jejich účinnosti je proto do budoucna velmi žádoucí (Vymětal & Ryšavá, 2016).

4. Rizika, prevence a boj proti radikalizaci

V současnosti jsou radikálové přítomni v každé evropské zemi (je možné zmínit např. fašistické tendence v Rakousku, Švédsku či ve Velké Británii, radikální islám a islamofobii ve střední Evropě, v České republice tradičně se vyskytující pravicový extremismum či stále narůstající protiromské či xenofobní tendence).

Aktuálními tématy psychologie radikalizace jsou především problematika osamělých útočníků, seberadikalizace jedince, síla propagandy (rekrutování, online radikalizace vs. podpora soudržnosti komunity), souvislosti migrace, selhávání integrace cizinců, organizované skupiny či buňky, zahraniční bojovníci (foreign fighters), konvertité, navrátilci z bojových oblastí atp.

Ohrožení násilnou radikalizací a terorismem je vedle organizovaného zločinu a hospodářských a ekologických rizik jednou ze stěžejních bezpečnostních výzev současného světa, Českou republikou nevyjímaje. Aktuální fáze zhoršené mezinárodně-bezpečnostní situace, která trvá od útoků na Spojené státy americké dne 11. září 2001, v průběhu času kulminuje konkrétními incidenty na řadě míst planety, přičemž se často jedná o lokality, které nejsou od České republiky příliš vzdáleny (Kružík, 2006a).

Pravděpodobně největší teroristickou hrozbou jsou radikálové z tzv. **jedenapůlté a druhé generace imigrantů**, tedy ti, kteří buď přišli do Evropy jako děti, nebo se zde již narodili jako potomci imigrantů. Pro představitele obou skupin platí, že prošli evropským vzdělávacím systémem a znají výborně jazyk země, ve které žijí. Mnozí jsou jejími občany (Szczepaniková, 2015). Právě oni nejvíce pocítují negativní dopady neúspěšné intergrace, dochází u nich ke krizi identity v důsledku ambivalence mezi islámskou a evropskou identitou, disponují nízkou náboženskou vzdělaností atp. Jsou tedy poměrně snadným cílem náborářů a radikalizování jsou přímo v Evropě.

Politickými představiteli i bezpečnostními experty jsou za jednu z největších současných hrozeb pro vnitřní bezpečnost Evropské unie považováni tzv. **zahraniční bojovníci** (foreign fighters), tj. občané, kteří zradikalizují a odchází bojovat do syrského povstání. Lachlan (2014) uvádí, že do Sýrie odešlo bojovat více než 11 000 zahraničních bojovníků z celého světa, přičemž okolo 3 000 pochází z některé evropské země. Nejvíce zástupců má mezi zahraničními bojovníky v Sýrii Francie, Velká Británie, Německo, Belgie a Nizozemí. Hegghammer (2010) upozorňuje, že dobrovolné zapojení do válečného konfliktu bývá odrazovým můstkem pro ještě extrémnější formy

násilí a že většina dnešních nadnárodních džihádistických skupin vznikla jako vedlejší produkt mobilizace zahraničních bojovníků. Podle dostupných informací se zahraniční bojovníci přicházející z Evropy nejčastěji připojují ke skupině Džabhát al-Nusra, syrské odnoži al-Káidy, nebo k organizaci Islámský stát (IS, dříve nazývaný „Islámský stát v Iráku a Sýrii“, tzv. ISIS nebo ISIL) (Kolářová, 2014).

Nebezpečí pro evropské státy představují i tzv. **navrátilci** ze Sýrie a jiných bojových oblastí. Např. ze 400 britských zahraničních bojovníků se jich už více jak polovina vrátila zpět do Velké Británie (Kolářová, 2014). U nich především záleží na tom, na koho po svém návratu v Evropě narazí, resp. zda se připojí k nějaké ze zradikalizovaných menšin či komunit, a do jaké míry se rozhodnou naplňovat přesvědčení, která nabyli v zemi, odkud do Evropy přicházejí.

Dle Vymětala (2015) je problematika zahraničních bojovníků v České republice spíše okrajovou záležitostí. Česká republika není pro takto zradikalizované jedince příliš atraktivní, neexistuje zde ani příliš početná muslimská menšina (oproti tomu např. Belgie je zemí s největší muslimskou komunitou v Evropě).

4.1 Radikalizace v České republice

Tématu radikalizace je v České republice věnována pozornost především v souvislosti s evropskou dimenzí této otázky. Ačkoliv se samo území České republiky nestalo dějištěm žádné akce označované za teroristický útok klasického charakteru, riziko uskutečnění takového útoku trvá. Česká republika je ze strany mezinárodního terorismu vnímána jako země aktivně zapojená do současné fáze celosvětového protiteroristického úsilí a tedy i jako potenciální terč. Pravděpodobně největším rizikem z pohledu terorismu je fakt, že Česká republika je nejen tranzitním místem, ale i prostorem pro krátkodobý pobyt osob důvodně podezřelých z napojení na radikální skupiny, resp. teroristické skupiny, jejich podpůrné organizace, resp. jedince s tzv. radikálním zaměřením. Od roku 2001 bylo v zahraničí odsouzeno nebo zadrženo několik desítek osob podezřelých z teroristických trestných činů, které získaly víza České republiky, resp. použily Českou republiku k cestě do jiných zemí, kde se zapojily do nezákonné činnosti (Krulík & Marek, 2010).

Největším současným rizikem souvisejícím s radikalizací v České republice je, podobně jako v jiných zemích východní Evropy, radikalizace většinové společnosti proti menšinám (protiromské aktivity, protiislámská hnutí/islamofobie atp.), kdy česká

společnost hledá zástupnou oběť v situaci ekonomické krize.

Nepřehlédnutelným rizikem je i perspektiva možné radikalizace ryze „domácích“ extremistických skupin z obou křídel politického spektra, respektive „přerůstání“ všech forem nesnášenlivosti a extremismu do projevů terorismu (Krulík & Marek, 2010). Nelze vyloučit ani seberadikalizaci osamělých útočníků – konkrétních osob bez jakýchkoliv formálních vazeb na teroristické či extremistické struktury.

4.1.1 Legislativní rámec

Právo nemá za úkol radikalizaci v jakékoliv její formě eliminovat, úkolem práva je zmírnit dopad radikalizace, resp. násilné radikalizace, a radikalizační tendence udržovat v mezích ústavněprávních a demokratických principů. *„Účelem práva je zajistit vnitřní mír v určitém lidském společenství a umožnit tak jeho zachování (zabránit jeho sebezničení, vnitřním konfliktům vedoucím k sebedestrukci), jakož i zachování členů, z nichž se skládá“* (Hollander, 2006, s. 81).

Ústavní pořádek České republiky (především ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky a ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod) a mezinárodní dohody, jimiž je Česká republika vázána, zaručují demokratické principy a základní lidská práva (občanská, politická, sociální a ekologická). Na jednu stranu jsou chráněna práva těch, proti nimž radikalizující se jedinci vystupují (právo na život, zákaz mučení, ochrana důstojnosti, zákaz diskriminace, ochrana národnostních menšin, ochrana lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména, atd.), na druhou stranu jsou chráněna politická práva radikálů (svoboda projevu, petiční právo, svoboda shromažďovací, společovací atd.).

Na zákonné úrovni má svou nezastupitelnou roli z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, upravující a zabezpečující nerušený výkon soukromých práv, zákon č. 200/1900 Sb., přestupkový zákon, postihující např. přestupky proti veřejnému pořádku, přestupky proti občanskému soužití, přestupky proti majetku, a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který upravuje a postihuje trestnou činnost související s extremismem a terorismem:

- a) **trestné činy útočící na ústavnost a státní zřízení** - teroristický útok (§ 311), teror (§ 312), rozvracení republiky (§ 310), vlastizrada (§ 309), sabotáž (§ 314),
- b) **trestné činy hrubě narušující občanské soužití** – výtržnictví (§ 358), účast

- na organizované zločinecké skupině (§ 361),
- c) **trestné činy útočící na život a zdraví občanů** - vražda (§ 140), těžké ublížení na zdraví (§ 145), ublížení na zdraví (§ 146), rvačka (§ 158),
 - d) **trestné činy rasově motivované** - násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci (§ 352), hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob (§ 355), podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 356), založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka (§ 403), projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka (§ 404).

Herczeg (2008) dělí trestné činy extremistů na trestné činy spáchané v souvislosti s existencí nelegálních skupin, sdružení nebo hnutí a trestné činy spáchané bez ohledu na existenci takových nelegálních skupin.

Množství trestných činů dále obsahuje kvalifikovanou skutkovou podstatu v případě, že se pachatel dopustí daného trestného činu pro skutečnou či domnělou rasovou, etnickou, národnostní nebo jinou příslušnost ke skupině osob. Právní řád České republiky tedy poskytuje menšinám speciální zesílenou ochranu, jelikož společnost považuje z nejrůznějších důvodů menšiny za znevýhodněné skupiny.

S ohledem na vzrůstající radikalizaci společnosti i politických stran, které současné krize využívají ve svůj prospěch, je třeba, aby byly stanoveny mantinely demokratické diskuze tak, aby byla omezena manipulace s lidmi prostřednictvím zavádějících „jednoduchých“ řešení a hesel, která mohou fungovat jen na úkor práv a svobod druhých, nebo všech. Těmito mantinely, jak potvrzuje rozrůstající se judikatura Ústavního soudu v této oblasti, jsou práva jiných, ať už ústavněprávní nebo chráněná jiným předpisem v celospolečenském zájmu (Černý, 2008).

4.2 Boj proti násilné radikalizaci

Boj proti radikalizaci probíhá na mezinárodní a národní úrovni. Na mezinárodní úrovni je třeba zmínit zejména strategie EU boje proti radikalizaci a rekrutaci k terorismu, jelikož právě boj s terorismem a násilnou radikalizací je jedním z ústředních témat Evropské unie. Na národní úrovni je téma radikalizace řešeno zejména v rámci témat extremismu, terorismu, aktivního střelce, ochrany měkkých cílů (židovské objekty, školy, dopravní uzly, obchodní centra). Jednotlivé státy by se měly

starat především o osvětu, protiradikalizační strategie, deradikalizační programy a identifikaci rizikových jedinců a práce s nimi, posilování senzitivity, odolnosti a participace komunity (Vymětal & Ryšavá, 2016).

4.2.1 Mezinárodní spolupráce v boji proti násilné radikalizaci

Od počátku roku 2013 se problematika radikalizace a zejména zahraničních teroristických bojovníků pravidelně objevuje na pořadu jednání Rady EU a Evropské rady. Tyto orgány vyvinuly komplexní reakci, jejíž součástí jsou opatření na vnitřní i vnější úrovni.

Na vnitřní úrovni EU stanovila čtyři oblasti, v nichž jsou opatření na podporu úsilí členských států v boji proti terorismu a násilné radikalizaci obzvláště důležitá:

- prevence,
- výměna informací o identifikaci a odhalování cestovních aktivit,
- trestněprávní reakce,
- spolupráce s třetími zeměmi (Evropská unie, 2016).

Evropská unie na této úrovni hodlá zejména dokončit práci na směrnici EU o jmenné evidenci cestujících, a to do konce roku 2016, bojovat proti nedovolenému obchodování se střelnými zbraněmi, provádět systematické kontroly na vnějších hranicích EU, učinit cílená opatření proti financování terorismu a zajistit lepší sdílení a výměnu informací a posílení justiční spolupráce prostřednictvím Europolu a Eurojustu, spolupracovat s internetovými společnostmi s cílem odstranit extremistický obsah a vypracovat účinné protiargumenty k předcházení radikalizaci (Evropská unie, 2016).

Mezi prioritní činnosti na vnější úrovni (tj. se zaměřením na Irák a Sýrii) patří podpora iráckých orgánů a umírněné opozice v Sýrii, spolupráce s třetími zeměmi, z nichž pocházejí zahraniční bojovníci (za účelem strategické komunikace, odhalení náborových sítí a zahraničních bojovníků), zvýšení bezpečnosti na hranicích v zemích, které sousedí se Sýrií a Irákem, zamezení úniku zbraní ze Sýrie a Iráku, spolupráce s regionálními a dalšími klíčovými partnery aj. (Evropská unie, 2016).

Na mezinárodní úrovni je pro Českou republiku určující Strategie boje proti radikalizaci a rekrutaci k terorismu Evropské unie, aktivní zapojení zástupců MV ČR do odborné výměny poznatků v rámci expertní sítě RAN, v rámci nizozemského projektu

TerRa (Terrorism and Radicalisation) a aktivit v rámci belgického projektu SSCAT (Syria Strategic Communication Advisory Team), který se zaměřuje na zlepšení protiradikalizačních mediálních strategií (Vymětal & Ryšavá, 2016).

RAN (Radicalisation Awareness Network)

Radicalisation Awareness Network (RAN) je síť Evropské unie pro zvyšování povědomí o radikalizaci. Tato síť expertů začala fungovat 9. září 2011 a je financována a podporována Evropskou komisí a propojuje praktiky a lokální experty ze všech států Evropské unie v boji proti násilné radikalizaci. RAN spojuje lékaře, odborníky v terénu, sociální pracovníky, učitelé, nevládní organizace, skupiny obětí, policii, místní úřady, akademiky a další.

Základními cíly expertů RAN je sdílení zkušeností, znalostí a praxe a vytvoření té nejlepší praxe a doporučení pro policii na úrovni Evropské unie. Síť RAN má tedy především preventivní význam.

Platforma RAN se v nedávné době transformovala do stálého expertního centra (Centre of Excellence), které působí při Evropské komisi a které řídí pracovní skupiny, stará se o logistiku, technickou a administrativní podporu. RAN je dále rozdělen na Řídící komisi (RAN SC), která předsedá Evropské komisi a zahrnuje všechny vedoucí pracovních skupin, a na 9 tématických pracovních skupin, kdy všechny tyto pracovní skupiny vytváří tzv. „position papers“ (stanoviska) a „doporučení pro politiku“:

- 1) **Komunikační a sdělovací pracovní skupina (RAN C & N)** – zaměřuje se na poskytování online a offline komunikace nabízející alternativy, protixtremistickou propagandu a odmítání extremistických myšlenek (od osobní komunikace, přes posudky, internet, blogy, chatovací místnosti, internetové stránky, sociální média apod.).
- 2) **Vzdělávací pracovní skupina (RAN EDU)** – vzdělání hraje důležitou roli při utváření identity dětí a mládeže a předávání demokratických a společenských hodnot. Proto mohou učitelé potenciálně identifikovat první známky radikalizace. Jsou vhodné pro preventivní práci, a to jak pro identifikaci a ochranu mladých lidí ohrožených radikalizací, tak pro výuku kritického myšlení od prvních stupňů vzdělávání.
- 3) **EXIT pracovní skupina (RAN EXIT)** – tato pracovní skupina se zabývá procesy deradikalizace (odmítnutí radikální ideologie), uvolnění (opuštění radikálního životního prostředí a násilného chování) a

resocializací. Kromě práce s duševními postoji radikálů se pracovníci této skupiny starají o praktická opatření, jako je vzdělání či bydlení.

4) **Pracovní skupina Mládež, rodiny a komunity (RAN YF & C)** – spolupráce s mládeží, rodinou a komunitami a jejich vliv jsou důležité v prevenci násilné radikalizace. Nejen, že mohou nabídnout podporu, ale také mohou být praktickým vodítkem při vývoji deradikalizační strategie. Předmětem zájmu této pracovní skupiny jsou i zahraniční bojovníci, resp. spolupráce s rodinami těchto osob, která je důležitá mj. z důvodu včasného varování.

5) **Pracovní skupina Místní úřady (RAN LOCAL)** – zapojuje a sdružuje místní úřady, které jsou pověřeny koordinací a organizací praktiků na místní úrovni. Místní úřady jsou klíčové pro propojení nevládních organizací, občanské společnosti, škol a policie na jedné straně a národních vlád na straně druhé. Tato pracovní skupina shromažďuje, porovnává a sdílí různé stávající modely organizace místních preventivních přístupů.

6) **Vězeňská a probační pracovní skupina (RAN P & P)** – propojuje odborníky z oblasti vězeňství a probace (vězeňský personál, psychiatry, kaplany, probační personál atd.). Zaměřuje se na podporu těchto praktiků, kteří mají roli v prevenci radikalizace. V rámci této skupiny dochází k výměně nápadů, osvědčených postupů, kontaktů a k vytváření doporučení.

7) **Policejní a donucovací pracovní skupina (RAN POL)** – snaží se identifikovat účinné policejní postupy, které budou dostatečně flexibilní, aby mohly být sdíleny policejními složkami v členských státech EU. To zahrnuje posuzování policejních přístupů, vhodného výcviku, optimalizaci spolupráce mezi specializovanými složkami a místní policií.

8) **Pracovní skupina Připomenutí obětí terorismu (RAN RVT)** – cílem této pracovní skupiny je udržovat síť organizací obětí terorismu a organizovat vzpomínkové obřady. RAN RVT též prezentuje zkušenosti a názory obětí terorismu jako součást preventivních snah zaměřených na boji proti násilné radikalizaci.

9) **Pracovní skupina Zdravotní a sociální péče (RAN H & SC)** – sektor zdravotní a sociální péče hraje důležitou roli v prevenci násilného extremismu. Klíčovým úkolem tohoto odvětví je identifikovat známky radikalizace a pomoci těm jednotlivcům, kteří by mohli být vystaveni

nebezpečí radikalizace (Evropská komise, 2016).

Další mezinárodní projekty

Projekt EU TERRA

Projekt EU TERRA (Terrorism and Radicalisation) je evropský projekt podporovaný Evropskou komisí. Jedná se o síť propojující oběti, bývalé radikály, experty apod. z evropských zemí s cílem předcházet radikalizaci a terorismu zejména posilováním pozitivní role obětí a bývalých teroristů. Tyto osoby mohou mít svou úlohu v předcházení radikalizace a mohou poskytovat praktické rady pro specifické cílové skupiny (oběti, potenciální teroristy, sociální pracovníky, novináře, studenty, náboženské vůdce apod.) (TERRA, 2016).

TERRA v rámci své činnosti používá sadu nástrojů, kterými jsou zejména specifické nástroje pro každou skupinu, video materiály a webová stránka s informacemi (literárními rešersemi, přehledy odkazů na preventivní programy či případné partnery atp.) (TERRA, 2016).

SSCAT

Projekt SSCAT (The Syria strategic communication advisory team) je projekt financovaný Evropskou unií, jehož cílem je výměna osvědčených postupů v oblasti strategické komunikace se zaměřením na prevenci a boj proti radikalizaci (Evropský parlament, 2016). Hlavním předmětem činnosti projektu je zapojení zúčastněných stran v arabském světě – včetně vlády a občanské společnosti – za účelem boje s radikalizační propagandou.

EU IRA

EU IRA (European Union Internet Referral Unit) je specializovaný útvar Europolu (Evropského policejního úřadu), který hraje důležitou roli v boji s online teroristickou propagandou a souvisejícími násilnými aktivitami extremistů. Cílem této jednotky je identifikovat a upozorňovat na teroristický materiál na internetu a sociálních sítích a podporovat operativní a strategické analýzy členských států (Europol, 2015).

4.2.2 Národní úroveň

Jedním ze základních předpokladů úspěšného boje proti radikalizaci a terorismu je

schopnost bezpečnostních složek včas získávat informace o záměrech a aktivitách radikálů a teroristických struktur a rychlá výměna informací a spolupráce mezi zainteresovanými (zejména zpravodajskými a policejními) složkami doma i v zahraničí. Jak zpravodajské, tak policejní složky jednotlivých evropských států jsou totiž intenzivním způsobem zapojeny do přímé mezinárodní spolupráce (Krušík & Marek, 2010).

Na národní úrovni se Česká republika aktivně zapojuje do boje s radikalizací a terorismem od r. 2002, kdy přijala tehdejší Národní akční plán boje proti terorismu. Aktuálním klíčovým dokumentem v České republice v této oblasti je Strategie České republiky pro boj proti terorismu od r. 2013, která byla schválena usnesením vlády ČR č. 200 ze dne 20. března 2013. Jedná se o dokument, který shrnuje základní principy boje proti terorismu v podmínkách České republiky a nastiňuje aktuální slabiny bezpečnostního systému České republiky, které s touto oblastí souvisejí. Mezi hlavními prioritami v boji proti terorismu nadále zůstává zlepšování komunikace a spolupráce mezi subjekty zapojenými do boje proti terorismu a zkvalitňování podmínek pro výkon jejich činnosti. Dále pak ochrana obyvatelstva, kritické infrastruktury cílů potenciálně zranitelných teroristickým útokem, bezpečnostní výzkum, vzdělávání a informování veřejnosti ve vztahu ke konkrétním aspektům boje proti terorismu, prevence radikalizace ve společnosti, boj proti rekrutování do teroristických struktur a v neposlední řadě legislativní a mezinárodně-smluvní otázky (MVČR, 2016). Částečně je problematika radikalizace řešena též v každoročně vládou schvalované Koncepci boje proti extremismu.

V ČR je současné době důležité zejména zaměřit se na zefektivnění spolupráce bezpečnostních složek, zapojení i dalších subjektů (Armády ČR, Celní správy nebo Hasišské záchranný sbor ČR) a zlepšení mezinárodní spolupráce a výměny informací. V jiných evropských zemích fungují stále koordinační platformy, v jejichž rámci probíhá společná analýza a vyhodnocování informací o teroristických hrozbách, a to jak ze strany policejních složek, tak ze strany zpravodajských služeb (např. Joint Terrorism Analysis Centre (JTAC) ve Velké Británii či Unité de coordination de la lutte antiterroriste (UCLAT) ve Francii).

4.3 Prevence radikalizace

Do prevence radikalismu je zahrnuto mnoho oblastí – bezpečnostní složky, místní

úřady, zdravotnictví, legislativa, krizové řízení, vzdělávací sektor a další.

V souvislosti s prevencí fenoménu násilné radikalizace je kladen důraz především na výchovu v mezikulturní komunikaci, činnost styčných důstojníků Policie ČR pro menšiny či rozvíjení potenciálu spolupráce mezi bezpečnostní komunitou a konkrétními vzdělávacími institucemi v České republice. Rozvíjet je třeba i postupy šíření informací (školení apod.) o bezpečnostních rizicích, spojených se vznikem uzavřených přistěhovaleckých komunit v konkrétních regionech a lokalitách, určených pro konkrétní samosprávné orgány. Na základě zahraničních zkušeností je třeba řešit konkrétní aspekty, související s tématem prevence vzniku uzavřených přistěhovaleckých komunit a možné radikalizace jejich členů a rovněž potenciál jejich možného ovlivňování nově příchozími radikálně smýšlejícími přistěhovalci (například s ohledem na prevenci příklonu k extremismu či terorismu ve věznicích) (Vymětal & Ryšavá, 2016).

V prohlášení k boji proti terorismu z jednání ministrů spravedlnosti a vnitra EU byly v oblasti prevence radikalizace stanoveny následující prioritní oblasti:

1. detekce a odstranění obsahu podporujícího terorismus či násilí na internetu, včetně užší spolupráce mezi veřejným a soukromým sektorem na úrovni EU,
2. komunikační strategie podporující toleranci, nediskriminaci, základní svobody a solidaritu napříč EU, včetně posílení dialogu mezi náboženskými a jinými skupinami obyvatelstva,
3. iniciativy v oblasti výchovy, odborného vzdělávání, pracovních příležitostí, sociální integrace a rehabilitace v justičním kontextu přispívající k prevenci radikalizace (Vymětal & Ryšavá, 2016).

Bezpečnostní složky (zpravodajské a policejní složky) sehrávají v boji proti radikalismu zejména preventivní roli. Jejich cílem je, aby případné hrozící útoky byly odhaleny již v zárodku. Spolupráce mezi těmito složkami je naprosto zásadní, obě složky se doplňují. Zpravodajská činnost sehrává roli v etapě latentních příprav násilného útoku, policejní složky zase disponují výkonnými pravomocemi (například pro zahájení trestního řízení) (Krulík & Marek, 2010). V souvislosti s důležitou úlohou internetu a sociálních médií v procesu násilné radikalizace je třeba, aby bezpečnostní složky též vyvíjely komplexní činnost v oblasti boje proti kybernetickým hrozbám.

Zdravotní péče hraje důležitou a efektivní roli v narůstající bdělosti k radikalizaci a její prevenci. Zdravotnický personál (psychologové, psychiatři, lékaři,

zdravotní sestry, sociální pracovníci apod.) jsou lidé, kteří se potkávají a pracují s osobami náchylnými k radikalismu. Existuje předpoklad, že zdravotnický personál dokáže vytipovat potenciálně nebezpečného jedince a poskytnout mu takovou péči (psycho-sociálně-lékařskou), aby v budoucnu tento jedinec nemusel násilný čin spáchat. Např. v Nizozemsku existuje úzké propojení mezi policií a Duševní zdravotní asociací (Dutch Mental Healthcare Association).

Zdravotnictví by též mělo hrát roli při zvyšování odolnosti a snižování zranitelnosti obyvatel (zpracováním plánů komunikace při krizových situacích, poskytováním informací apod.) (Vymětal, 2009).

Legislativa hraje v prevenci násilné radikalizace též důležitou roli. Bylo by vhodné, aby byla rozšířena stávající oprávnění bezpečnostních složek tak, aby tyto orgány byly schopny lépe bojovat proti násilným teroristickým útokům a reagovat na podněty a žádosti příslušných zahraničních orgánů (Krulík & Malík, 2010).

S ohledem na aktuální hrozbu představovanou zahraničními bojovníky a navrátilci z bojových zón je nejúčinnější obrannou strategií před jejich další radikalizací zabránit těmto osobám odcestovat do válečné zóny (Rubin, 2014). Evropské státy v této souvislosti zvažují zavedení zákona umožňujícím uvalit na vybrané jedince zákaz cestování na půl roku s možností opakovaného prodloužení. V rámci této iniciativy přijalo devět členských zemí EU akční plán, jak identifikovat osoby chystající se do Sýrie nebo Iráku odcestovat, a jak jim případně po návratu zabránit v páchání teroristických operací.

V případě mimořádné události (včetně hrozby nebo uskutečněného násilného útoku osamělého útočníka či teroristické skupiny) je velmi důležité včasné, odborné a koordinované **informování veřejnosti**. V ČR již proběhla a probíhá řada kampaní určených nejširší veřejnosti, existuje řada metodických materiálů popisujících náležité chování v konkrétních případech ohrožení, do budoucna je nicméně třeba prostřednictvím organizačních vzdělávacích a mediálních aktivit překlenout rezervy týkající se informování veřejnosti o ohrožení terorismem a dalšími formami masového narušení veřejného pořádku. Obecně je třeba rovněž řešit otázku úlohy masmédií při informování veřejnosti (Krulík, 2006b). Tématiku ochrany člověka za mimořádných událostí a poskytování první pomoci začlenily do svých učebních plánů či vzdělávacích programů všechny základní školy a výrazná většina středních škol, ve většině škol je úroveň výuky též pozitivně ovlivňována jejich spoluprací se složkami integrovaného záchranného systému.

Součástí dalších preventivních opatření je i snaha **šířit povědomí o projevech a prvních známkách radikalizace**, aby byli rodiče a rodinní příslušníci schopni rozpoznat, že se jejich blízcí radikalizují. Za tímto účelem mohou využít speciální pohotovostní linky a uvědomit o podezřelém chování policii nebo pracovníky hraničních kontrol (Rubin, 2014).

Radikalizace a extremismus pronikají i do studijních programů základního i navazujícího **vzdělávání**. Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání předpokládá, že žák bude na konci základního vzdělání rozpoznávat netolerantní, rasistické a xenofobní a extremistické projevy v chování lidí, bude zaujímat aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti, bude objasňovat potřebu tolerance ve společnosti, bude respektovat kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí a bude zaujímat tolerantní postoje k menšinám. Rámcový vzdělávací program gymnázia pak předpokládá, že žákům bude objasněna podstata a význam politického pluralismu pro život ve státě, bude seznámen s příklady politického extremismu a bude mu objasněno, v čem spočívá nebezpečí ideologií (Staněk, 2007).

Téměř nemožné je předcházet útokům tzv. osamělých útočníků. Nikdo nedokáže odhadnout míru pravděpodobnosti, že takový člověk spáchá násilný čin. Do jisté míry mohou pomáhat **analýzy projevů osamělých útočníků v médiích** (analýza videí, manifestů apod.), resp. hledání klíčových jazykových markerů jako je časté používání pozitivních přídavných jmen v souvislosti s identifikační skupinou a záporných přídavných jmen v souvislosti s nepřítelem, časté používání zájmen „my“ a „oni“ atp.

EMPIRICKÁ ČÁST

5. Metodologický rámec a realizace výzkumu

5.1 Předmět a cíl výzkumného šetření

Výzkumné šetření popsané v této části práce je zacíleno na **zmapování klíčových poznatků týkajících se radikalizace v České republice prostřednictvím informací, názorů a zkušeností vybraných expertů s tímto fenoménem.**

V teoretické části jsem se pokusila nastínit složitou problematiku tohoto fenoménu. Z dosavadních výzkumů je patrné, že zahraniční i čeští odborníci se mnohdy neshodují ani na samotném obsahu pojmu radikalizace, existuje nespočet různých modelů procesu radikalizace, profilů zradikalizovaného jedince apod. Většina dosavadních zahraničních výzkumů byla zaměřena na radikalizaci islámskou a na radikalizaci jedince v rámci teroristické skupiny. V současné době stále chybí komplexnější studie radikalizace osamělých útočníků, radikalizace společnosti a komparativní studie jedinců radikalizujících se samostatně, ve skupině (ať již teroristické či v extremistických hnutích, sektách apod.) či ve většinové společnosti, nedostatek je i studií věnujících se procesu radikalizace v českém prostředí.

Svým výzkumem bych chtěla přiblížit problematiku radikalizace a násilné radikalizace v České republice, získat od vybraných odborníků hlubší informace a názory týkající se fenoménu radikalizace, rizikových faktorů, hrozeb a prevence radikalizace. Získané informace bych dále chtěla porovnat s dosavadními zahraničními výzkumy a pokusila bych se nastínit možná specifika procesu radikalizace v České republice.

5.2 Výzkumné otázky

Abych dosáhla vytyčených cílů, stanovila jsem si následující výzkumné otázky:

- 1) *Co je to radikalizace a násilná radikalizace?*
- 2) *Jaké rizikové faktory mají vliv na násilnou radikalizaci jednotlivce?*
- 3) *Jaké indikátory radikalizace lze pozorovat v chování jednotlivce?*
- 4) *Jaké faktory mohou urychlovat/brzdit proces násilné radikalizace?*

- 5) *Jaké faktory mají vliv na deradikalizaci jednotlivce?*
- 6) *Jaká jsou specifika procesu radikalizace v České republice?*
- 7) *Jaké druhy radikalizace v současné době představují pro Českou republiku bezpečnostní hrozbu?*
- 8) *Jaká preventivní opatření by měla být v rámci boje proti násilné radikalizaci přijata?*

Některé z výše uvedených výzkumných otázek odpovídají znění otázek pokládaných v rámci rozhovoru, jiné budou v rámci dotazování rozpracovány do konkrétnějších dotazů.

5.3 Postup výzkumného šetření

Výzkumné šetření probíhalo v několika fázích. Nejprve jsem si určila účel a zaměření práce a prostudovala odborné prameny, na základě čehož jsem stanovila výzkumnou otázku a vytvořila plán výzkumu. V následující fázi probíhal sběr dat. Ve třetí, závěrečné fázi byla provedena analýza dat.

Vzhledem k tomu, že cílem mého výzkumného šetření je získat o vybraném tématu co nejvíce informací, zvolila jsem **kvalitativní přístup**. *„Kvalitativní přístup je v psychologických vědách přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci cíleně pracuje s reflexivní povahou jakéhokoli psychologického zkoumání. Pro popis, analýzu a interpretaci nekvalifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných psychologických fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod“* (Miovský, 2006, s. 18). Ve kvalitativním výzkumu nejde o hledání objektivně dané reality, ale o porozumění tomu, jak lidé realitu vnímají a interpretují.

Přednostmi kvalitativního výzkumu je, že získává podrobný popis a vhled při zkoumání daného fenoménu, zkoumá fenomén v přirozeném prostředí, umožňuje studovat dynamiku a procesy, umožňuje navrhopvat teorie, dobře reaguje na místní situace a podmínky, hledá lokální (idiografické) příčinné souvislosti a pomáhá při počáteční exploraci fenoménů (Hendl, 2008).

V rámci výzkumného šetření bude použita tzv. **induktivní strategie**. Jedná se o vytváření a navrhování hypotéz, nikoliv o testování předem stanovených hypotéz, jak je tomu u kvantitativního výzkumu. Indukce je založena na principu opakování a pátrá

po pravidelnostech a opakujících se jevech, které pravděpodobně existují v objektivní skutečnosti. Na základě toho, že se některé případy opakují, je možné formulovat pravidlo a předpokládat, že se budoucnost nebude příliš odlišovat od současného stavu. Z jednotlivých pozorování je vyvozováno obecnější tvrzení, které má pravděpodobnostní charakter (Miovský, 2006).

Opakující se náměty, specifika a rysy vztahující se k tématu radikalizace, které považují účastníci výzkumu za klíčové, pak budou porovnány a zhodnoceny ve světle dosavadních zahraničních výzkumů a současných poznatků.

5.4 Charakteristika výzkumného souboru

Pro výběr zkoumaného souboru jsem použila nepravděpodobnostní metodu prostého záměrného výběru, kdy kritériem výběru byla skutečnost, že dotazovaný je expertem některého z oborů, které se radikalizací zabývají (psychologie, politologie apod.). Dále jsem se snažila vybírat jen takové experty, kteří se ve své činnosti fenoménu radikalizace blíže věnují nebo mají přímou zkušenost s radikalizujícími se osobami.

Původním záměrem bylo do výzkumného šetření zahrnout experty ze všech oborů, které se radikalizace dotýkají. To se však při kompletování vzorku ukázalo jako nespelnitelný požadavek. Řada oslovených expertů (např. z oboru lékařství, sociologie apod.) se necítila být pro zodpovězení výzkumných otázek kompetentní. Proto bylo od tohoto kritéria upuštěno.

Na výběru oslovených expertů se spolupodíleli odborníci z Ministerstva vnitra ČR, od nichž jsem mj. získala na většinu expertů kontakt. Do výzkumného souboru pak byli vybráni všichni oslovení experti, kteří projevíli ochotu se do výzkumu zapojit.

Můj výzkumný soubor tedy tvoří 12 odborníků z řad psychologů, politologů, příslušníků ozbrojených složek a akademických pracovníků, kteří se ve své činnosti dotýkají tématu radikalizace. Výzkumný soubor se skládá ze tří žen a devíti mužů.

Do výzkumného šetření se zapojili následující osoby:

Doc. PhDr. Ludmila Čírtková, Csc.
Působí na Policejní akademii ČR v Praze, Katedra spol. věd
Profese: policejní psycholožka
Mgr. Jana Ryšavá

Působí na MV ČR, Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality, Oddělení krizového řízení
Profese: bezpečnostní analytička se specializací na radikalizaci a terorismus
PhDr. Štěpán Vymětal, Ph.D.
Působí na MV ČR, Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality, Oddělení krizového řízení
Profese: psycholog (zaměření na psychologii mimořádných událostí a krizového řízení)
pplk. Mgr. Pavel Král
Působí v Ústřední vojenské nemocnici Praha, Ústřední lékařsko-psychologické oddělení
Profese: klinický psycholog
komisař por. Mgr. Štěpán Klen
Působí u Policie ČR, Krajské ředitelství policie Moravskoslezského kraje
Profese: koordinátor stálého týmu vyjednavců, intervence - krizové vyjednávání
Mgr. et Mgr. Jan Ludvík, Ph.D.
Působí na Fakultě sociálních věd UK v Praze, Středisko bezpečnostní politiky
Profese: výzkumný pracovník (zaměření na strategická studia, českou bezpečnostní politiku aj.)
Mgr. Michal Hořejší
Působí na Stálém zastoupení České republiky při EU, bývalý pracovník MV ČR
Profese: expert na azyl, oblast vnitřní bezpečnosti, terorismus, civilní ochranu a krizové řízení
prof. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D.
Působí na Fakultě sociálních studií Masarykovy Univerzity, Katedra politologie
Profese: politolog (zaměření na terorismus a extremismus)
Mgr. Jiří Pětioký
Působí na MV ČR, Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality, Oddělení analýz a strategií
Profese: expert na terorismus
Mgr. Oldřich Krulík, Ph.D.
Působí na Policejní akademii ČR v Praze, Katedra krizového řízení, bývalý pracovník MV ČR
Profese: pedagogicko-výzkumný pracovník (zaměření na boj proti terorismu)
Mgr. et Mgr. Petra Vejvodová, Ph.D.
Působí na Fakultě sociálních studií Masarykovy Univerzity, Katedra politologie
Profese: odborná asistentka (zaměření na radikalismus a extremismus)
Příslušník ozbrojených složek ČR
Neuvedeno
Neuvedeno

Tabulka č. 1 – Charakteristika výzkumného vzorku

5.5 Použité výzkumné metody

Hlavní použitou metodou získávání dat je **polostrukturovaný rozhovor** (polostrukturované interview). Polostrukturovaný rozhovor „*se vyznačuje definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací*“ (Hendl, 2012, s. 164).

Metodu polostrukturovaného rozhovoru jsem zvolila pro její flexibilitu. Metoda mi umožnila držet se při rozhovoru předem určeného jádra rozhovoru a schématu rozhovoru určeného výzkumnými otázkami, na druhou stranu mi tato metoda umožnila (v závislosti na situaci a odpovědích dotazovaných) manipulovat s pořadím a zněním jednotlivých otázek pro vytěžení co největšího množství informací a případně se i doptávat a upřesňovat (tzv. inquiry), zda správně rozumím významu jednotlivých výroků či odpovědí, či nechat iniciativu na participantech výzkumu.

Jednotlivé otázky, které jsem sestavila ve spolupráci s odborníky z Ministerstva vnitra České republiky, jsem rozčlenila do 4 základních okruhů:

1. **Radikalizace – obecné otázky**
2. **Násilná radikalizace jednotlivce – rizikové faktory a proces**
3. **Radikalizace – specifické otázky**
4. **Radikalizace v České republice – hrozby a prevence**

Jednotlivé otázky jsou pak následujícího znění:

Radikalizace – obecné otázky

1. Co podle Vás znamená pojem „radikalizace“ a „násilná radikalizace“?
2. Jaké jsou podle Vás kořeny/příčiny radikalizace jednotlivce v Evropě? Jaké v ČR?
3. Liší se podle Vás proces radikalizace a násilné radikalizace v Evropě a v ČR? Čím?

Násilná radikalizace jednotlivce – rizikové faktory a proces

4. Jaké individuální (osobnostní) faktory mají podle Vás vliv na násilnou radikalizace jednotlivce v Evropě? Jaké v ČR?

5. Hrají podle Vás v procesu násilné radikalizace jednotlivce nějakou roli psychické vlastnosti či duševní poruchy? Jakou?
6. Hraje podle Vás v procesu násilné radikalizace jednotlivce nějakou roli osobní historie jedince? Jakou?
7. Hraje podle Vás v procesu násilné radikalizace jednotlivce nějakou roli životní styl jedince? Jakou?
8. Jaké faktory sociálního prostředí mají podle Vás vliv na násilnou radikalizaci jednotlivce v Evropě? Jaké v ČR
9. Existují podle Vás indikátory radikalizace v chování jednotlivce? Pokud ano, které?
10. Čím si vysvětlujete, že někteří jedinci za obdobných podmínek zradikalizují a někteří nikoliv?
11. Čím si vysvětlujete, že někteří radikalizující se jedinci zradikalizují směrem k násilné radikalizaci a jiní nikoliv?
12. Co podle Vás může proces násilné radikalizace urychlovat a co brzdit?
13. Jaké faktory mají podle Vás vliv na deradikalizaci jednotlivce?

Radikalizace – specifické otázky

14. Čím si vysvětlujete, že narůstá počet žen v radikálních aktivitách?
15. Jaká je podle Vás role internetu a sociálních sítí v procesu radikalizace jednotlivce v Evropě a v ČR?

Radikalizace v České republice – hrozby a prevence

16. Myslíte si, že v ČR hrozí některý druh radikalizace více, než ostatní?
17. Představuje podle Vás v současné době islámská radikalizace bezpečnostní hrozbu pro ČR?
18. Jaká preventivní opatření by podle Vás měla být přijata v rámci boje proti radikalizaci?
19. Na jaké oblasti by se měl výzkum radikalizace do budoucna zaměřit?

5.6 Průběh sběru dat

Vybraní experti byli osloveni prostřednictvím emailu, v němž jsem představila

svou diplomovou práci, požádala je o účast na výzkumu a současně jim zaslala znění výzkumných otázek. Z 19 oslovených osob následně proběhla s 10 z nich domluva ohledně uskutečnění interview, 2 z oslovených expertů odpověděli na výzkumné otázky písemně z důvodu jejich časové vytíženosti. Ze zbývajících expertů se někteří vyjádřili s tím, že se necítí kompetentními pro zodpovězení výzkumných otázek, někteří neodpověděli vůbec.

Polostrukturovaný rozhovor probíhal buď osobně na pracovišti (v kanceláři daného odborníka (tímto způsobem proběhl rozhovor s 6 osobami) nebo telefonicky (tímto způsobem proběhl rozhovor se 4 osobami). Délka interview se pohybovala mezi 55 – 120 minutami, průměrně však kolem 1 hodiny. Odpovědi participantů jsem přímo v průběhu rozhovoru doslovně transkribovala do MS Word.

Před samotným rozhovorem jsem participanty seznámila se svým výzkumem, jeho účelem a zodpověděla případné otázky. Dále jsem se dotázala, zda si mohu průběh rozhovoru písemně zaznamenávat, s čímž souhlasili všichni účastníci výzkumu. Po samotném rozhovoru jsem participantům poděkovala za jejich ochotu a zodpověděla jejich otázky.

5.7 Etické aspekty výzkumu

Všichni účastníci výzkumu byli předem obeznámeni s jeho předmětem, cílem a s jednotlivými výzkumnými otázkami.

Se souhlasem všech účastníků byl rozhovor písemně zaznamenáván. Všichni participanté byli seznámeni s tím, že úryvky jejich odpovědí, nikoliv celý text, mohou být v práci uvedeny, včetně uvedení jejich jména. Jeden z účastníků výzkumu (příslušník ozbrojených složek ČR) výslovně požádal o nezveřejnění jeho jména, působiště, profese ani zařazení do příslušné ozbrojené složky ČR, čemuž bylo samozřejmě vyhověno. Další z účastníků požádal o následnou autorizaci případných použitých výroků v práci.

Transkripci dat a následnou analýzu dat jsem provedla samostatně. Nikdo jiný k získaným datům neměl přístup.

5.8 Analýza dat

Pro analýzu získaných dat jsem zvolila **obsahovou analýzu**. Obsahová analýza

popisuje velmi široké spektrum dílčích metod a postupů sloužících k analýze jakéhokoliv textového dokumentu s cílem objasnit jeho význam (Miovský, 2006).

Dále jsem vytvořila tzv. **kategorie**, které vycházely z proměnných a cílů výzkumu. Vycházela jsem ze základních pravidel kategorizace podle Miovského (2006):

- kategorie musí být vyčerpávající (musí pojmut všechny identifikované jednotky),
- musí se vzájemně vylučovat (zamezení vzájemnému překryvu kategorií),
- každá jednotka musí být zařaditelná pouze do jedné kategorie,
- kategorie by měly být vytvořeny tak, aby se při zařazování do nich shodovali nezávisle na sobě různí výzkumníci.

Pro analýzu dat jsem vytvořila přehledné souhrnné tabulky v MS Excel (ukázku kódování uvádím v příloze č. 1), do nichž jsem systematicky rozčlenila odpovědi účastníků výzkumu dle jednotlivých výzkumných otázek, a provedla jsem tzv. redukci prvního řádu, která umožňuje transformovat doslovné přepisy rozhovorů do plynulejší a srozumitelnější podoby. Především byla vynechána slova, která tvoří tzv. slovní vatu, a věty, které nepřinášejí žádnou informaci (Miovský, 2006). Dále jsem tzv. **deskriptivním přístupem** vytvořila systém kategorií, který se stal osnovou pro popis výzkumných zjištění týkajících se porovnání všech případů.

Získaná data byla též podrobena hlubší analýze, v ní jsem v odpovědích odborníků nacházela náměty, specifika a rysy týkající se zkoumaného fenoménu, které považují odborníci za klíčové. Tato data jsem pak diskutovala ve světle zahraničních výzkumů a současných poznatků.

6. Výzkumná zjištění

V této části se pokusím prezentovat a popsat výsledky výzkumného šetření. Jednotlivá témata z velké části reflektují znění výzkumných otázek, určitá témata se vynořovala až v průběhu analýzy dat. Části odpovědí expertů jsou v textu uváděny kurzívou a jsou ponechány v původní verzi bez oprav.

6.1 Co je to „radikalizace“ a „násilná radikalizace“

Vzhledem k absenci všeobecně přijímané definice radikalizace a násilné radikalizace a velkému množství nejrůznějších definic mě v první řadě zajímalo, co si pod těmito pojmy představují jednotliví experti a zda se ve svých pojetích shodují či nikoliv.

Odpovědi expertů se do značné míry odlišovaly. Nejčastěji se experti shodovali na tom, že radikalizace je **proces** (uvedlo 8 z 12 expertů). Uvedené zjištění koresponduje s předními zahraničními přehledovými studiemi týkajícími se radikalizace (např. Schmid, 2013; Nasser-Eddine a kol., 2011), které též uzavírají, že jediné, na čem se autoři definic radikalizace shodují, je, že radikalizace je proces.

Experti dále často uváděli, že radikalizace jakožto proces **vede k použití násilí** (uvedlo 8 expertů). Např. Ryšavá uvádí: *„Radikalizace je proces, při němž jedinec postupně akceptuje použití násilí k dosažení svých cílů.“* Klen uvádí: *„Radikalizaci lze vnímat jako veškeré projevy ve společnosti, kdy člověk jde v rozporu s normou a je schopen sáhnout i k násilným prostředkům.“* Čírtková chápe radikalizaci jako *„... procesy vedoucí (k připravenosti) k extrémnímu násilí.“*

Většina expertů (8 expertů) pak dále připustila, že proces **radikalizace se do fáze použití násilí nemusí vždy dostat**. Vejvodová uvádí, že radikalizace může zahrnovat mj. i *„užití nenásilného nátlaku“*, dle Vymětala je *„... nenásilná radikalizace průvodní jev v demokracii, kdy jde o polarizaci určitých názorů.“* Ryšavá sděluje: *„Existuje i nenásilná radikalizace, tedy radikalizace jedince, která není ventilována ven vůči někomu či něčemu, viz např. rostoucí frustrace jedince. Obecně však lze předpokládat, že proces radikalizace je zakončen spácháním nějakého (teroristického, antisemitského, extremistického či jiného) útoku.“* Král uvádí, že mezi radikalizací a násilnou radikalizací není v zásadě rozdíl. *„Radikalizace podle mě směřuje k nějakému násilí.“*

V zásadě je to totéž, jen jde o to, kam až člověk dojde.“

Uvedená zjištění opět korespondují se zahraničními studiemi, kdy např. Della Porta a LaFree (2012) provedli výčet definic radikalizace, přičemž zhruba polovina uváděných definic spojovala radikalizaci s násilím a druhá polovina definic připouštěla, že násilí není nezbytným aspektem procesu radikalizace.

Vedle násilí byly jako další aspekty radikalizace uváděny:

odklon od normy/ vztah k normě, středu	uvedli 4 experti
vede k prosazení/dosažení svých cílů	uvedli 4 experti
jedním z důsledků je terorismus	uvedli 4 experti
vede k extrémním či radikálním názorům	uvedli 3 experti
vybočuje z ústavních a zákonných norem a pravidel	uvedli 3 experti
je v rozporu s demokratickými principy	uvedli 2 experti
vliv doby/kontextu	uvedli 2 experti
souvisí s politikou	uvedli 2 experti
souvisí s ideologií	uvedli 2 experti
souvisí s trestnou činností	uvedl 1 expert
cílem je změna ve společnosti	uvedl 1 expert
vyznačuje se prvkem netolerance	uvedl 1 expert
mmá i pozitivní aspekty (posouvá události dál)	uvedl 1 expert

Tabulka č. 2 – Další aspekty radikalizace

Pozoruhodným zjištěním je, že pouze 2 z dotazovaných expertů spojují radikalizaci s ideologií. Ideové rámce jsou však podle teorie sociálních hnutí (jednoho z klíčových současných přístupů ve studiu radikalizace a jejích příčin) jedním z klíčových aspektů radikalizace, skrze který by měla vést cesta i k deradikalizaci jednotlivce.

Někteří experti v průběhu svých odpovědí dále upozorňovali na složitost pojmu, problematické názvosloví či dokonce vágní vymezení termínu v rámci klíčových přístupů EU a jeho obtížné praktické použití.

To, že se odpovědi jednotlivých odborníků na otázku, co je to (násilná) radikalizace, značně odlišovaly a každý z expertů při definování pojmu vyzdvihl jiné spektrum aspektů radikalizace, dle mého názoru reflektuje absenci všeobecně přijímané definice radikalizace a skutečnost, že radikalizace je multidisciplinárním fenoménem

zasahující do množství vědních oborů, kdy každý z těchto vědních oborů na předmětný fenomén nahlíží z jiné perspektivy. Rozmanitost odpovědí dále může souviset s různým zaměřením jednotlivých expertů (někdo více akcentují důsledky, někdo proces, někdo podmínky atp.).

Otázkou, kterou daná výzkumná zjištění vyvolávají, však je, zda se proces násilné a nenásilné radikalizace odlišuje, tj. zda v procesu násilné radikalizace do hry vstupují určité specifické faktory, nebo zda se jedná o jeden a týž proces tak, jak např. uvádí Král, tj. že proces radikalizace vždy směřuje k násilí a pouze záleží na tom, do jaké fázi se radikalizující se jedinec dostane.

6.2 Kořeny/příčiny radikalizace

Další otázka směřovala ke kořenům či příčinám radikalizace jednotlivce, resp. zda vůbec lze obecné příčiny či kořeny radikalizace určit a případně jaké jsou.

Dle odborníků obecné kořeny či příčiny radikalizace **nelze jednoznačně určit**, jelikož do hry vstupuje řada faktorů, vlivů a spouštěčů. Čírtková uvádí: „*Jako u všech komplexních multifaktorově podmíněných vlivů se jedná o interakci mikro, mezo a makro vlivů.*“ Vymětal konstatuje: „*Příčinu nelze jednoznačně určit. Jedná se o proces, nikoliv o finální stav.*“ Dle Ludvíka: „*..., zásadní problém je v tom, že jasné kořeny nejsou. Existují pouze faktory, které zvyšují pravděpodobnost radikalizace.*“ Někteří experti se shodli na tom, že příčinou radikalizace je souhra okolností či shoda náhod, kdy dojde k propojení několika faktorů, které ve svém souhrnu proces radikalizace spustí.

Ačkoliv aktuální relevantní zahraniční výzkumy se v převážné většině věnují kořenům a příčinám radikalizace islamistické, dochází i v pouhém rámci tohoto typu radikalizace k obdobným závěrům jako mnou dotazovaní odborníci, resp. dochází k závěrům, že obecné příčiny radikalizace se nachází jak v rovině jednotlivce (motivace, minulost jedince atd.), tak v jeho sociálním prostředí (vlivy rodiny, přátel, soc. skupin) a v prostředí celospolečenském (politická, ekonomická, sociální situace apod.) (např. Souleimanov, 2010). Konkrétní příčiny radikalizace jedince pak určuje průsečík těchto vlivů, který je však, zdá se, pro každého jednotlivce odlišný. Např. Hořejší uvádí: „*To, že se někdo zradikalizuje, je mix osobních předpokladů, tlaků okolí a to, že se vyskytne ve špatný čas na špatném místě.*“ „*Je to průnik několika blbých okamžiků nebo momentů.*“ Dle Ludvíka: „*..., buď hrajou roli osobnostní faktory, které jsou tak*

specifické a komplexní, že je nedokážeme podchytit, nebo je to náhoda.“ Vejvodová uvádí: „*Radikalizace je obrovský mix kontextuálních faktorů a osobnostního nastavení. V případě každého jednotlivce je to různé.*“ Krulík též tento názor podporuje: „*Jeví se mi to jako propojení různých faktorů.*“

Příčiny radikalizace se liší u různých druhů radikalizace. Vejvodová uvádí: „*Hodně záleží na tom, o jaké radikalizaci se bavíme, jestli o politické, náboženské nebo jinak motivované. U politické radikalizace je to nespokojenost s mainstreamem (politické strany, elity, instituce, média, soudy, policie) ... V případě náboženské radikalizace tu linii spíše vidím skrze kulturní a sociální tematiku (střet hodnot, i ve smyslu toho, že např. demokracie reprezentuje nějaký systém hodnot).*“

Každý z expertů uvedl poměrně rozsáhlý výčet možných příčin. Např. Pětioký uvedl, že radikalizace: „*..., má hlubší příčiny sociální (nejen národnostní, ale i politické, lokální, rodinné, náboženské tenze ústící v hledání alternativních sociálních vazeb, ritualizaci jednání, vytváření mýtů apod.), psychologické (sugesce, nápodoba, deprivace, afekt, davové jednání) a biologické (agrese, teritorialita).*“

Nejčastěji experti uváděli příčiny na individuální rovině. Ryšavá konstatovala: „*Kořeny radikalizace je vždy nutné hledat v konkrétním jedinci ... Vlivy okolí (rodiny, přátel atd.) lze považovat jen za radikalizaci napomáhající faktory.*“ Uváděna byla zejména **frustrace jedince** (uvedlo 7 z 12 expertů), **pocit nespravedlnosti** (uvedli 4 experti) a **pocit křivdy** (uvedli 3 experti). Odborníci tyto příčiny radikalizace zdůvodňovali především zjevnou sociální nespravedlností (bohatství vs. chudoba, zaměstnanost vs. nezaměstnanost atp.) a nerovným postavením před zákonem. Krulík k tomuto uvádí: „*Existuje dvojí metr. Práva a povinnosti jsou různě koncipovány. Někdo může, jiní musí. To člověka zamrzí, ať již je to objektivní či subjektivní záležitost. Oni, ti nahoře, ti nemusí či můžou, a já musím a nemůžu ... Mám pocit, že karty jsou předem rozdány, že se o nic nemusím snažit.*“ Klen uvádí: „*Nastavili jsme si tolik norem a předpisů, ale tyto nejsou mnohdy vynutitelné. Je obrovská množina lidí, kteří je obcházejí a prochází jim to. Řada lidí se také může stavem ve společnosti cítit frustrována s cílem změny nebo se objeví někdo, kdo se cítí být důsledný a sáhne po jiném řešení.*“ Tyto závěry sdílí např. Christman (2012) pro něž hraje vnímání rozdílných standardů (a tím spojená relativní deprivace) v procesu radikalizace klíčovou roli. Tento faktor navíc lze sledovat nejen u jedinců radikalizovaných v rámci radikálních uskupení, ale i u samozradikalizovaných osamělých útočníků.

Pohled na radikalizaci jako na důsledek rozhořčení jedince daný jedním či

několika nezávislými jevy je v Evropě dlouhodobě nejpopulárnějším výkladem příčin radikalizace jednotlivce. Tento přístup však opomíjí fakt, že u některých jedinců, kteří mají stejný důvod k frustraci či rozhořčení, k radikalizaci nedochází, a zároveň dochází k radikalizaci jednotlivců, kteří daný faktor nesdílí (Wiktorowitz, 2003).

Mezi dalšími možnými příčinami radikalizace byla uváděna **osobní/životní krize** a **ohrožení identity**. Vysvětlení islamistické radikalizace jako důsledek krize identity přinesla škola francouzské sociologie v čele s Kepelem, Khosrokhavarem a Royem (Kepel, 2004; Roy, 2005; Khosrokhavar, 2005). Toto vysvětlení přináší výhody v tom, že zohledňuje skutečnost, že k radikalizaci dochází u jedinců frustrovaných a pociťujících nedostatek z něčeho stejně tak jako u jedinců z vyšších socioekonomických vrstev. Na druhou stranu má obdobné nedostatky jako výše uvedený přístup, tj. nevysvětluje, proč další jedinci za obdobných podmínek a působení téhož faktoru neradikalizují.

Dále byly experty na individuální úrovni uváděny následující příčiny: pocit ohrožení a nebezpečí, pocit zbytečnosti, psychopatologické charakteristiky, touha zažít pocit moci či strachu, kriminální zkušenost, pomsta společnosti, elementární či žádné znalosti o náboženství.

Roli mohou hrát i příčiny společenské. Experti nejčastěji uváděli **tlak okolí** (ze strany zaměstnance, partnera, rodiny, přátel apod.) ale i přímou **manipulaci** s člověkem (např. pseudo imámové kázající radikálně islamistické myšlenky, verbíři, náboráři apod.), **vliv médií** (negativní mediální zprávy, propaganda atp.), **posun morálky** (na nějž má mj. vliv i internet a online prostředí – příběhy šíleného klauna⁶, uskakování před vlakem⁷, syndrom fomo⁸ atp.), **politické příčiny** či **interkulturní nehomogenita**.

Sociální faktory jako příčiny radikalizace zdůrazňuje třetí zahraniční přístup (teorie sociálních hnutí), který chápe radikalizaci jako důsledek socializace se členy sociálního hnutí, tj. skupinou jednotlivců, kteří jsou iracionálně rozhořeni nějakým problémem a společně pracují na jeho odstranění, tj. mají společnou ideologii a sociální

6 Příběhy šíleného klauna (killer clown) jsou tzv. pranky (žerty se skrytou kamerou) vysílané na Youtube kanálu DM Pranks vytvořeném Matteo Moronim. V těchto videích osoba převlečená v kostýmu klauna brutálními způsoby vraždí figurínu před nic netušícími kolemjdoucími. Videá jsou dostupná na <https://www.youtube.com/user/DmPranksProductions>

7 Uskakování před vlaky je v posledních letech zábavou dětí a dospívající mládeže, kdy čekají na kolejích do doby, než k nim začne přijíždět vlak. Čím déle před blížícím se vlakem vydrží stát, tím jsou ve hře úspěšnější. Pokud jednotlivých osob jsou natáčeny na kameru a sdíleny na internetu.

8 Syndrom FOMO (Fear of missing out) neboli strach ze zmeškání je jednou z forem nelátkové závislosti. Jde o vnitřní potřebu člověka vědět, co se jinde děje a také mít věci pod kontrolou. Zásadní vliv má pravidelné používání sociálních sítí, především pak Facebooku. Zdroj: <http://www.spektrumzdravi.cz/syndrom-fomo-aneb-proc-se-vsichni-maji-lepe-nez-ja>

sít' (Stehlík, 2015). Radikalizaci tedy nespouští frustrace, ani krize identity, ale osobní pouta na jednotlivce, kteří jsou již zradikalizovaní (Sageman, 2004). Ačkoliv se tento přístup v současné době jeví jako klíčový, zbývá jeho zastáncům vysvětlit, proč se někteří jedinci, kteří jsou v kontaktu s ideovými rámci i relevantními sociálními sítěmi, přesto nezradikalizují. Klíčem k vysvětlení by mohly být právě studie zabývající se situacemi, kdy k radikalizaci nedojde (Stehlík, 2015).

6.3 Násilná radikalizace – individuální faktory

Jak již bylo naznačeno v teoretické části, vhodnější než zkoumání příčin radikalizace a násilné radikalizace jednotlivce se jeví zkoumání faktorů, které zvyšují pravděpodobnost radikalizace. Zkoumání těchto faktorů je užitečným vodítkem pro pochopení procesu násilné radikalizace. Proto jsem se dále expertů dotazovala, jaké individuální (osobnostní) faktory mají podle jejich názoru vliv na násilnou radikalizaci jednotlivce a zda existují určitá specifika pro Českou republiku.

Z výsledků plyne, že v rámci individuálních faktorů **nelze činit regionální rozdíly**, spíše lze tyto faktory odlišovat podle toho, zda se jedná o seberadikalizaci jedince či o radikalizaci v rámci určité radikální skupiny (ať již teroristické skupiny, extremistického hnutí, sekty apod.).

Nejčastěji byly experty uváděny tři následující obecné faktory:

- věk
- frustrace
- agresivita

Nejvíce expertů (5 expertů) se shodlo na faktoru **věku** a s ním související **osobní nezralosti**. Ludvík uvádí: „Zranitelní jsou mladí lidé do nějakého věku, byť né úplně absolutně.“ Krulík uvádí: „Všeobecně problematický věk je mezi 14 až 20 lety, kdy se člověk snaží nějak zapadnout, chce se v subkultuře zviditelnit. Může to být impuls k tomu, že všichni jen žvaní a já udělám nějakou akci.“ Krulík dále uvádí, že určitým českým specifickým jsou tzv. **turbopenzisté**, kdy se jedná o seniory, kteří se minimálně rétoricky profilují v různých extrémech. „Pokud máte práci, která vás naplňuje a zaměstnává, tak to ty predispozice tlumí. Pokud něco takového nemáte, tak je to problém. Jako například u čerstvých důchodců.“ O tzv. stařeckém radikalismu se mj. zmiňuje Malík (2007), který příčinu radikalizace osob v důchodovém věku spatřuje

v tom, že ti se snaží své nenaplněné ambice a nedokončené věci realizovat v co nejkratším čase (tj. rychle a jednoduše). Faktor věku obecně potvrzují četné zahraniční studie (např. Bakker, 2006; Wadgy, 2007) ve spojení s kriminologickými výzkumy násilného jednání, s fenoménem stařeckého radikalismu jsem se v zahraniční literatuře neseťkala.

Jeden z expertů dále vyjádřil názor, že větší tendenci k radikalizaci mohou mít lidé s **technickým vzděláním**, kteří vstoupí úspěšně do technické společnosti, ale nedokáží se v ní uchytit. Jedním z možných vysvětlení může být skutečnost, že právě technici vyhledávají jednoduchá a jasná řešení. Další z expertů vyjádřil názor, že důležitým faktorem na této úrovni je skutečnost, že **jedinec nemá co ztratit**. Tento faktor by mohl dle mého názoru korelovat s dalšími experty uváděnými faktory, jako jsou pocity osamělosti, vyčlenění z kolektivu, pocity odcizení, které jsou pozorovatelné zejména u osamělých útočníků.

Mezi dalšími individuálními faktory byly uváděny poruchy identity, pocit vykořenění, sklony k riziku, zvýšená sugestibilita, potřeba patřit do skupiny, preference jednoduchých a jasných řešení, msta (např. Silke (2008) zdůrazňuje důležitost pozitivního postoje ke mstě), snaha o sebeocení, heroizaci.

Všichni experti se shodli na tom, že **duševní poruchy hrají v procesu násilné radikalizace určitou roli**. 3 experti dokonce uvedli, že duševní poruchy hrají podstatnou či dokonce zásadní roli v procesu radikalizace, pouze 1 expert uvedl, že duševní poruchy hrají roli, byť minimální. Vejvodová konstatuje: *„Řada studií poukazuje na to, že radikální jednotlivci, extremisti, teroristé, často trpí psychickými problémy. Často se objevují třeba i diagnózy jako ADHD, nesoustředěnost. Dle mého soudu to jsou věci, které nelze opomíjet, protože pokud jednatel trpí nějakou poruchou, nedaří se mu začlenit do společnosti, jak by si představoval a cítí se odtržený, což může pomoci k radikalizaci ve vztahu k mainstreamu. Plus se přidává fakt toho, že radikální uskupení jsou vítána často ne z ideologických důvodů, ale právě protože poskytují pocit ochrany, sounáležitosti. Suplují rodinu, kamarády.“*

Experti se již toliko neshodují v tom, jaké duševní poruchy mohou mít na radikalizaci vliv. Část odborníků zastává názor, že roli hrají duševní poruchy ve smyslu poruch osobnosti, nikoliv však ve smyslu psychóz. Někteří experti naopak uvádějí, že se psychózy u zradikalizovaných jedinců vyskytují poměrně často, zejména pak u osamělých útočníků. Ludvík uvádí: *„U osamělých vlků se to často stává. U členů teroristických skupin, které prezentují neuvěřitelné brutální a hrozné chování ... Tam se*

projevuje instrumentální racionalita sledování cíle, brutalitu používají jako komunikační kanál, jak zaujmout západní média a komunikovat tu svou zprávu. Ačkoliv nám to může připadat šílený, tak vůbec psychicky nemocní nemusí být.“ Mezi konkrétními diagnózami jsou pak uváděny hraniční porucha osobnosti, bipolární porucha, úzkostné stavy, deprese, narcismus, posttraumatická porucha či závislosti.

V zahraničí v současné době převládá názor, že většina radikalizujících se jedinců, kteří jsou členy teroristické organizace či skupiny, není postižena duševními poruchami, přičemž u osamělých útočníků se počet deviantních jedinců podstatně zvyšuje (Schmid, 2013). Z výzkumných zjištění plyne, že čeští experti duševním poruchám přikládají větší důležitost než jejich zahraniční kolegové. To může být do jisté míry způsobené tím, že české prostředí má zkušenosti spíše s násilnou radikalizací osamělých útočníků, než s násilnou radikalizací radikálních skupin či teroristických organizací. Závěry zahraničních odborníků, které konkrétní psychiatrické diagnózy mají na radikalizaci vliv, se rozcházejí obdobně, jako se rozcházejí odpovědi dotazovaných expertů.

Naprostá většina expertů se shodla i na tom, že **v procesu násilné radikalizace jednotlivce hraje roli osobní historie jedince**. Životní úspěchy, neúspěchy, zlomové okamžiky v životě, osobní zkušenost, to vše může mít na proces radikalizace jedince vliv. Čírtková v souvislosti s tím odkazuje na teorii životní cesty. Často zdůrazňované je zejména období dětství, vztahy s rodiči, dysfunkce rodiny, traumata v rodině, šikana ve škole atp., jelikož právě tyto faktory mají zásadní vliv na defektní vývoj osobnostní, hodnotový a morální. Opakovaně uváděná je v této souvislosti i kriminální minulost jednotlivce.

V procesu násilné radikalizace hraje roli i životní styl jedince. Na tomto závěru se shodla většina odborníků. Nejčastěji je uváděno, že vliv má způsob trávení volného času a to, s kým se jedince stýká. V odpovědích expertů byla jako rizikový faktor často uváděna **neukotvenost životního stylu**. Krulík uvádí: „*U trávení volného času je důležitá smysluplnost*“. Vymětal konstatuje: „*Nevím, jaký mají životní styl. Spíš žádný nemají. Žádné motivy je nedrží, jejich zájmy, cíle, směřování, vše je takové vágní ... Pokud to ovšem nejsou uhranutí fanatici, kde jejich jediný motiv je páchat to násilí.*“ Dle Vejvodové: „*..., osobní životní styl nám určuje, s jakými lidmi se setkáváme. V nějakém mixu s nespokojeností nás to může přivést k lidem, kteří radikalizují jedince ve svém okolí.*“

Zahraniční výzkumné studie týkající se výhradně osobní historie či životního stylu radikalizujícího se jednotlivce mi nejsou známy. Vzhledem k tomu, že na pozitivním

závěru o vlivu obou těchto faktorů se shodla naprostá většina dotazovaných odborníků, do budoucna by bylo jistě vhodné se daným tématem zabývat podrobněji, zejména pak hledat podobnosti v konkrétních případech zradikalizovaných jedinců či např. zjišťovat, zda může radikalizace souviset s životem spojeným se subkulturami, partami.

Rozdílné názory zaujímají experti zejména ohledně toho, zda a případně jaký má vliv **hraní počítačových her** a **záliba ve zbraních** na proces násilné radikalizace. Např. Ludvík uvádí: *„Upřímně řečeno, to si myslím, že jsou dvě veliký klišé a korelace s radikalizací může být malá. Hraní počítačových her vidíme u každého druhého dospívajícího, takže to nelze považovat za vhodný rozlišovací faktor. Stejně jako ty zbraně. Jednoznačně se to neprojevuje u všech radikálů a projevuje se to i jiných lidí. Příliš nám to nenapoví.“* Krulík sděluje *„Hraní her je záležitostí statisíců teenagerů.“* Jiní experti však zálibu ve zbraních či hraní počítačových her za rizikový faktor považují. Klen uvádí, že hraním počítačových her či projevů propagace války může docházet k posunu morálky, což může vést až k zájmu prožít akční scénu nebo zažít válečnou událost na vlastní kůži. Hraní pak může způsobovat závislostní či agresivní chování, nahrazuje prožívání, lidé pak nechtějí přemýšlet, něco tvořit. Vymětal uvádí: *„Počítačové hry mohou mít vliv u některých aktivních střelců a u mladých lidí, jelikož jsou nezralí. Mohou se inspirovat, může to stírat zábrany. Nejsou o tom výzkumy a důkazy, ale pravděpodobně to je jeden z faktorů. Vyplní si tím čas, místo toho, aby honili holky, tak střílí obrazovky. To pak může mít vliv na selhání v sociálním životě. Je to asi i o té identitě, může docházet k identifikaci s tou virtuální postavou.“* Z výzkumných zjištění plyne, že tyto faktory mohou mít nemalý vliv na radikalizaci jednotlivce, avšak vždy v interakci s faktory dalšími.

Dále byly uváděny v souvislosti s faktorem životního stylu jako dílčí kategorie kontaktní sporty, čtení extremistické literatury, vnitřní filozofie.

6.4 Násilná radikalizace – sociální faktory

Vedle individuálních faktorů mají důležitou úlohu i faktory na úrovni sociální. Ty se poté, co teorie věnující se výhradně individuálním faktorům nepřinesly dostatečné vysvětlení procesu radikalizace, staly předmětem zájmu četných vědeckých studií.

Experty nejčastěji uváděným faktorem byl **vliv rodiny, přátel a okolí**. Vliv má výchova v rodině, dysfunkce rodiny, podporující sociální prostředí, identifikace s radikální skupinou atd. Vliv rodinného prostředí byl dosud náplní mnoha zahraničních

výzkumů (např. Springer, 2009; DeMause, 2002). Ačkoliv vliv rodinného a sociálního prostředí na radikalizujícího se jednotlivce v rámci teroristické skupiny nebyl dosud prokázán, např. Springer (2009) uvádí, že dysfunkční rodina je u osamělých útočníků poměrně často vyskytujícím se faktorem. Tento závěr by bylo vhodné v budoucnu empiricky ověřit.

Často uváděným faktorem na této úrovni je **vliv modelů a vzorů**. Např. Ludvík zmiňuje vliv tzv. charismatických leaderů. Jejich vliv na radikalizující se jedince může být buďto přímý a řízený (např. vůdci teroristické organizace, pseudo imámové) nebo nepřímý (např. inspirace Hitlerem, Stalinem a jinými vůdci zejména osamělými útočníky). Ludvík dále v této souvislosti upozorňuje na rizikovost vězeňského prostředí. „*Ve vězení se vždy najde charismatický leader. Vězni s nimi přichází do styku, hledají ve vězení identitu a oporu a nacházejí to v extremistických myšlenkách.*“ Radikalizace jedinců ve vězeňském prostředí je jedním z aktuálních témat a častým předmětem výzkumů. (např. Trujillo a kol., 2009) V současné době probíhají relevantní výzkumy i v českých věznicích.

Dalším významným faktorem je **vliv internetu a sociálních sítí**. Ludvík uvádí: „*Do online prostředí mají přístup lidé, kteří nejsou schopni najít sociální skupinu, s níž by se identifikovali normálně. Co nedokážou v reálném životě, najdou na internetu.*“ Dle Vymětala „*Sociální sítě, internet, dodávají informace, inspiraci ... I když jsme tam pasivně, nekomunikujeme, tak se můžeme inspirovat a sbírat informace.*“ Vliv internetu a sociálních sítí je též v současné době diskutovaným a zkoumaným tématem, více k tomuto tématu uvádím v kapitole 6.9.

Sociální rozdíly jsou dalším opakovaně uváděným faktorem. Jak již bylo zmiňováno, sociální rozdíly jsou jednou z hlavních příčin frustrace a rozhořčení jedince. Hořejší k tomuto sděluje: „*Nelze konstatovat, že lidé pocházející ze znevýhodněných komunit inklinují k radikalizaci. Tak to není. Určité sociální tlaky mohou mít vliv, ale k radikalizaci může docházet i v rámci privilegovaných vrstev.*“ Ludvík má za to, že „*Menšiny jsou zranitelnější, ale v prostředí, kde mají pocit, že jsou ohroženi tou většinou.*“ Není tedy rozhodné, z jakého sociálního prostředí jedinec pochází. Důležité je, jak je na tom v porovnání s ostatními. Ve spojení s apatií společnosti a frustrací z toho, že daný jedinec není schopen rovnosti (ať již materiální či imateriální) nikdy docílit, může k radikalizaci snadno dojít.

6.5 Indikátory radikalizace v chování jednotlivce

Jedna z výzkumných otázek se týkala indikátorů radikalizace v chování jednotlivce, resp. toho, zda vůbec podle expertů indikátory radikalizace v chování jedince existují a pokud ano, o jaké konkrétní signály v chování se může jednat.

Řada expertů v první řadě upozorňovala na skutečnost, že indikátory v chování **nejsou spolehlivé** či nefungují vůbec. Někteří experti uvádějí, že indikátory v chování existují, ale u každého jedince jsou odlišné. Experti uvádějí konstatování typu: „*Žádná univerzální škála neexistuje.*“, „*V minulosti jsme na tyto signály až moc sázeli, ale je to lichá cesta. Styl oblékání, nedodržování nějakých pravidel ... nejsou to jednoznačné indikátory, neplatí to. Je to obtížné paušalizovat.*“

Experti vždy uváděli více faktorů a někteří upozorňovali, že se spíše jedná o určitou **kombinaci** těchto ukazatelů.

Jedním z indikátorů může být samotná **změna**, ať již změna okruhu přátel či opouštění stávajících sociálních vazeb, změna oblékání, změna zájmů. Král uvádí: „*Podle mě je to změna oblékání, změna lidí, s nimiž se začne stýkat, co čte, jakou hudbu poslouchá, co sleduje ... Je to odklon od toho, jak to bylo do té doby ... Je to přijetí něčeho nového.*“ To však neplatí ve všech případech, neboť teroristé se naopak snaží být co nejméně nápadní, fungují normálně, oblékají se západně, snaží se, aby nebylo poznat, že jsou příslušníci teroristické organizace nebo že připravují útok.

U osamělých útočníků byla zmiňována **osamělost, izolace**, která je velmi častým průvodním jevem u těchto jedinců. Dalším z častěji uváděných indikátorů je **zúžené vnímání** (např. pouze na realizaci útoku – sledování cíle, hledání informací o cíli, zjišťování metod, jak útok provést apod.) a **příprava útoku** (shromažďování výbušnin, zbraní, seznámení se s okolím apod.). Klen uvádí: „*Je možné pozorovat úlevu. Dříve byl zasmušilý a najednou do toho člověka jakoby někdo vliv energii. To je způsobené právě tím, že začal přípravu, uspokojuje ho ta samotná příprava na útok nebo představa, jak se ho všichni budou bát, jakou bude mít moc.*“ „*Byl vzteklý a teď je v klidu. To je signál, že může blížít útok.*“ Dalším varovným signálem blížícího se útoku je, že jedinec vyhrožuje a varuje své okolí.

Zmiňováno bylo dále mj. černobílé vidění světa, odmítání diskuze a intolerance, důvěra v konspirační teorie, odmítání demokratických principů a hodnot, podrážděnost, nespokojenost, uzavřenost X přílišná komunikativnost (např. ve snaze vyvrátit podezření), náboženské projevy (zahalování, vousy, více času na modlitbách apod.),

extremistické projevy (tetování, participace na určitých akcích apod.), přijetí vyhraněných schémat přítel-nepřítel.

Pro rozpoznání určitých signálů v chování jedince je zapotřebí velká znalost daného jednotlivce, jeho prostředí. V těchto případech může napomoci rodina, příbuzní, kamarádi, kteří si mohou varovných signálů všimnout.

Ve světle dosavadních zahraničních studií týkajících se indikátorů radikalizace lze konstatovat, že indikátory radikalizace jako takové nejsou spolehlivé, tj. de facto neexistují. Radikálové působící v rámci teroristických organizací a připravující násilné útoky navíc vyvíjí velké úsilí k tomu, aby nebyli odhaleni, tj. snaží se veškeré své podezřelé projevy eliminovat či alespoň minimalizovat. V rámci násilné radikalizace osamělých útočníků se mi však jako užitečné vodítko jeví kategorizace varovného chování Meløye a kol. (2012) uvedená v teoretické části práce, která do jisté míry reflektuje odpovědi některých odborníků.

6.6 Jaké faktory mohou radikalizaci urychlovat a brzdit

I zde se může jednat o řadu nejrůznějších psychologických i sociálních faktorů záviselých vždy na konkrétním jednotlivci.

Experti mezi faktory, které mohou radikalizaci urychlovat, nejčastěji uvádějí **přímé působení radikálů** (uvedlo 5 expertů), ať již leaderů, náboženských autorit nebo radikální skupiny jako takové.

Velkou roli pak experti připisují **vlivu internetu a moderních komunikačních prostředků**. Ty téměř okamžitě prostřednictvím negativních mediálních sdělení napomáhají šíření pocitu křivdy a strachu a celkovému zvyšování napětí ve společnosti, což může ve svém důsledku podněcovat příjemce těchto zpráv nějak konat. Např. Vymětal sděluje: „*Některé zprávy mohou člověka postrčit k tomu, že má pocit, že je potřeba rychle něco udělat. Když si například budu prohlížet, jak trpí syrské děti za války, tak to tak nemohu nechat.*“ Teroristické skupiny též využívají těchto prostředků k rychlejší, jednodušší a levnější komunikaci, což usnadňuje nejen nábor, ale i provádění jejich operací.

Často byla v souvislosti s urychlováním procesu radikalizace zmiňována **prohlubující se frustrace**, resp. prohlubování důvodů, proč k radikalizaci dochází. Urychlovat proces radikalizace dle dotazovaných odborníků dále může pocit časové tísně, pocit nepochopení, zvyšování napětí ve společnosti, nečekaná událost

(katalyzující událost), či jakákoliv zkušenost (která může jedincovu rostoucí frustraci buď korigovat, nebo potvrdit).

Jako faktory, které mohou proces radikalizace zpomalovat, byly uváděny např. **umírnění zahraničně politické a společenské situace**, zejména stabilizace Předního východu. Hořejší k tomuto konstatuje: „*Vyřešení syrské otázky by mohlo sebrat vítr z plachet řadě rekrutérů a teroristických skupin.*“ Dále bylo uváděno působení přátel, rodiny, školy a komunit, komunikace a informace, korektivní zkušenost, alternativy pro ventilaci agresivity a rozšiřování sociálního okruhu. Ludvík vyjádřil, že proces radikalizace se zpomaluje přirozeně, není-li sycen žádnými impulsy.

Výsledky výzkumu poukazují na to, že faktory, které mohou radikalizaci urychlovat či brzdit de facto kopírují rizikové faktory, a to na všech třech úrovních. Čím silněji dané faktory budou na jedince působit, tím rychleji u něj bude proces radikalizace postupovat. Snaha proces radikalizace brzdit či zastavit by měla tedy vést skrze eliminaci či omezování vlivu rizikových faktorů na daného jedince.

6.7 Deradikalizace

Dalším tématem souvisejícím s procesem radikalizací, o něž jsem se ve výzkumné části zajímala, bylo téma deradikalizace, zejména pak jaké faktory mohou mít na deradikalizaci jednotlivce vliv.

Zahraniční prameny (např. Schmid, 2013) odlišují tzv. uvolnění či vyproštění se z teroristické skupiny od deradikalizace, která v sobě zahrnuje změnu myšlení, tj. kognitivní odmítnutí jistých hodnot, postojů a názorů. Např. Horgan (2008b) uvádí, že všichni z dotazovaných bývalých teroristů se považovali za uvolněné, ani jeden se nepovažoval za deradikalizovaného. Dotazovaní experti ve svých odpovědích proces deradikalizace od uvolnění/vyproštění neodlišovali, což může do jisté míry vysvětlovat skutečnost, že čeští experti nemají přílišnou přímou zkušenost s násilnými radikálními uskupeními (zejména pak s teroristickými organizacemi). Někteří z expertů upozorňovali na skutečnost, že téma deradikalizace je v současné době málo prozkoumaným tématem a že faktory deradikalizace se aktuálně zjišťují.

Zajímavým výzkumným zjištěním je, že pouze jeden z odborníků zmínil, že nutnou podmínkou deradikalizace je její **dobrovolnost**, která je v zahraničních zdrojích považována za klíčový aspekt procesu deradikalizace (např. Clubb, 2009).

Experti uváděli, že někteří jedinci se postupně deradikalizují sami (věkem a

časem). Např. Krulík uvádí: „*Někdy je to tím, že člověk dospěje a nemá na to čas a podmínky. Poměrně propracované je to u fotbalových chuligánů – ostrý věkový práh, kdy po čtyřicítce není člověk použitelný pro bitky, je veterán, má respekt, ale přímo se neúčastní ... Prostě se deradikalizuje a jen nadává doma.*“

Mezi nejčastěji uváděnými faktory deradikalizace byla **role přátel, rodiny, školy a komunit** (uvedlo 6 expertů).

Dalším opakovaně uváděným faktorem deradikalizace byla skutečnost, že jedinci musí být nabídnuta **alternativní kariéra**, zejména alternativní hodnotový systém a alternativní sociální skupiny, s nimiž by se jedinec mohl identifikovat. Vejvodová uvádí: „*Deradikalizace má šanci na úspěch, jen pokud umíme jednotlivci nabídnout jiný/alternativní hodnotový systém, ke kterému se bude umět přivínořit. Nejde jen rozbít obraz fungování společnosti a světa.*“ Mareš uvádí, že důležité je: „*... osobní uznání v komunitě respektující umírněné hodnoty.*“

Dále experti uváděli kategorii **deziluzi** ve spojitosti s radikálním hnutím zahrnující např. zklamání či ztrátu důvěry ve vůdce, nedosažení cíle, ztrátu víry v cíle apod.

Dalšími faktory deradikalizace může být rozpad hnutí, korektivní zkušenost, antipropaganda na sociálních sítích a kampaně, pochopení širších souvislostí, rozvoj zájmů, pozitivní psychologie, represe vládních složek (identifikace a izolace rizikových jedinců), pomoc se začleněním do běžného života, psychologická podpora.

Poměrně hojně se experti vyjadřovali k tzv. **deradikalizačním programům**, které představují vládní či mezinárodní snahu států o řízenou deradikalizaci. Dle expertů nelze přeceňovat vliv těchto programů. Jeden z expertů uvádí: „*Vemete radikála, který má podmínku, opouští vězení a podobně, a teď na něj nastoupíte a v podstatě mu umetete cestu. Dostane zaměstnání bez nutnosti kvalifikace, objíždí školy, kde řeční ... V každém státě tak lze deradikalizovat maximálně několik desítek lidí. Snaha o řízenou deradikalizaci je drahá, je jen na efekt. Člověka zapojíte do společnosti, ale za ty prachy bychom zapojili pět hluchoslepejch vozíčkářů.*“ „*Pro deradikalizaci 1000 osob potřebujeme 5000 odborníků. Pro společnost je to hrozně zátěžové. 5 deradikalizujete, 50 jich přibude a z těch pěti 3 zradikalizují znovu. To k té deradikalizaci.*“

6.8 Role žen v radikálních aktivitách

Podle aktuálních zjištění (např. AIVD, 2006) narůstá počet radikalizujících se žen.

Ucelené výzkumné poznatky o rozsahu a povaze rolí žen v radikálních aktivitách však nadále chybí a proto mě zajímal názor českých odborníků i na tuto problematiku. Odborníků jsem se ptala, čím si tento trend vysvětlují a jakou roli zastávají ženy v radikálních skupinách a aktivitách.

Většina odborníků se shodla na tom, že nárůst počtu žen v radikálních aktivitách souvisí s **emancipací** žen. Postavení i role žen se globálně mění, ženy se chtějí vyrovnat mužům, přičemž tato tendence souvisí i s tím, že ženy mají více příležitostí se do takových aktivit zapojit (v důsledku globalizace, vyšší informovanosti, snazší komunikaci apod). Král uvádí: „*Ženy v rámci emancipace mají tendenci pronikat všude.*“ Vymětal sděluje: „*Globálně se jejich role mění, smysl života se vypařuje v západních zemích ... Mění se role, není to už jen ta matka, učitelka.*“

Dle některých odborníků je tento trend spojen s tím, že **ženy se chtějí angažovat**, chtějí být aktivní. Hořejší sděluje: „*Myslím, že je to spojeno s přáním mladých žen být aktivnější, paradoxně to může být i v těch hnutích, která neholdují pro ženská práva. Ženy mohou něco dělat a mají pocit, že mohou něco změnit, jít budovat novou společnost.*“

Dalším častým vysvětlením navyšování počtu radikálek bylo, že zapojení žen přináší radikálním uskupením určité **výhody**. Ludvík uvádí: „*Ženy, jak do toho nebyly tolik zapojeny, tak jsou méně podezřelé a nevyvolávají takovou pozornost bezpečnostních složek.*“ Král uvádí: „*Pokud radikalizaci budeme chápat jako řízený proces, někdo to řídí, někdo založí radikální skupiny a tak dále, mít tam aktivní ženský je skvělejší psychologické tah. Většina chlapů má potřebu být lepší než ty ženský. Je výhodné mít v té radikální struktuře nějakou ženskou, protože spousta chlapů z potřeby nenechat se zahanbit může být ještě daleko radikálnější.*“ Vymětal konstatuje: „*Skupiny o ně mají zájem, i v pravicovém extremismu u nás jsou ženy poměrně aktivní. Jsou chytré, dovedou zblbnout ty ostatní.*“

Dalšími uváděnými možnými vysvětleními jsou, že ženy si svým zapojením **zvyšují sociální status**. Ženy mohou mít uvnitř radikálního hnutí pocit většího významu než v normální společnosti, mohou získat vyšší postavení a ocenění, sebehodnotu a sebeúctu. Naopak roli může hrát i **tradiční způsob** vnímání role muže a ženy, kdy submisivní žena následuje svého muže, poslouchá jeho příkazy apod.

Jedním ze zmiňovaných fenoménů byla i problematika zneužívání tzv. **černých vdov**, kdy radikální hnutí do svých řad cíleně lákají ženy, jimž byly zavražděny blízké osoby a které v sebevražedném útoku spatřují řešení svého utrpení.

Zapojení žen do radikálních aktivit a jejich úlohy v rámci radikálních uskupení je jedním z témat, které by se mělo stát v budoucnu předmětem zájmu výzkumníků. Jednou ze zásadních otázek je, zda odlišná role žen radikálek je problematikou patřící do biologické roviny, tj. zda roli hraje např. nižší stupeň impulzivity a agresivity, resp. nižší hladina testosteronu či zda odlišná role žen vyplývá spíše ze sociálních a genderových příčin.

6.9 Role internetu a sociálních sítí v procesu radikalizace

V souvislosti s procesem radikalizace je často zmiňována role internetu a sociálních sítí. Dokonce se ve světle aktuálních zahraničních poznatků jeví jako klíčová, a to především jako akcelérátoru procesu radikalizace a jako prostředku k náboru mladých lidí do radikálních uskupení. Proto jsem se v jedné z výzkumných otázek expertů dotazovala, jakou roli podle nich hrají internet a sociální sítě v procesu radikalizace jednotlivce.

Všichni z dotazovaných expertů odpověděli, že role internetu a sociálních sítí je **značná**. Např. Hořejší uvádí: „*Ta role je enormní a bude to tak i nadále. I přes nějaké snahy se to nepodaří srazit.*“ Dle Ryšavé: „*Internet a osobní vazby a kontakty tvoří stěžejní aspekty napomáhající radikalizaci.*“

Mezi důvody, proč má internet a sociální sítě tak významný vliv na proces radikalizace, byl uváděn především **přístup k informacím** různého typu. Jedná se o komunikační prostředek a propagandistický prostředek, kdy komunikace prostřednictvím internetu probíhá velmi rychle, jednoduše a na velkou dálku. Hořejší uvádí: „*Ten informační tok je mnohem větší než kdykoliv předtím. Spojení internetu, videa na sociálních sítích a podobně ... V tomto směru je to ničivá kombinace.*“ Někteří experti mají v této souvislosti zajímavý postřeh. Ludvík uvádí: „*Svět předbíhá schopnost člověka o něm přemýšlet. Množství informací je často větší než to, co jsme schopni zhodnotit a pobrat. Vede to ke zjednodušujícímu řešení, to pak může vést k extremismu. Oni obecně mají rádi jednodušší řešení.*“ Podobný závěr učinil i Král: „*Internet umožňuje sdílet informace, jedním emailem, jedním postem, statusem je možné oslovit spoustu lidí. Když budu něco psát, těch informací je tolik, že nikdo není schopen to vše přečíst a kriticky zhodnotit. Radikální knihy si přečte jen pár lidí. Svě čtenáře, odběratele, následovníky mohou zahltnout spoustu informací a mohou jim říct, co chci. Oni to nebudou ověřovat, kriticky to nedokážou zhodnotit. Z tohoto hlediska je ta*

role obrovská.“

Jedinci mohou prostřednictvím internetu a sociálních sítí samoradikalizovat. Krulík v této souvislosti uvádí, že problémem jsou zejména **internetové diskuze**. *„Mají větší tah na branku. Říkáme si, panečku, tady ten můj názor má tolik plusových palců nahoru, jsem in.“* Vejvodová k tomuto sděluje: *„Internet umožňuje jednotlivci uzavírat se v názorové bublině, která potvrzuje jeho náhled na svět. Taková komunita lidí ho potom utvrzuje v jeho náhledu a názorech a on pak nemá potřebu kritického myšlení.“* V rámci online komunity tedy dochází k výměně, vyztužení a ověřování extrémních a radikálních postojů.

Na druhou stranu např. Ludvík upozorňuje na dvojsečnost internetu z hlediska zranitelnosti radikálů. *„Bezpečnostní složky mohou infiltrovat různá fóra a skupiny a vzhledem k anonymitě je jednodušší je sledovat.“* Internet a sociální sítě jsou tedy též prostředky, které mají a budou mít významnou roli v boji proti terorismu a radikalizaci, což mj. odráží i prohlášení k boji proti terorismu, kdy jednou z prioritních oblastí v rámci prevence radikalizace je právě detekce a odstranění obsahu podporujícího terorismus či násilí na internetu. Taková opatření ale budou vyžadovat podrobnou a jasnou legislativní úpravu jak na úrovni Evropské unie, tak na úrovni jednotlivých států, aby bylo minimalizováno riziko zneužití.

6.10 Specifika radikalizace v České republice

Toto téma bylo pokryto několika otázkami a to otázkami, které zjišťovaly, zda se proces radikalizace liší v Evropě a v České republice, zda v České republice existují specifické příčiny radikalizace a jaké druhy radikalizace mohou pro Českou republiku představovat v současné době bezpečnostní hrozbu.

Výsledky ukazují, že proces **radikalizace v České republice má svá specifika**. Na tomto závěru se shodlo 9 z 12 expertů.

Ačkoliv 4 experti uvádí, že česká muslimská komunita je velmi malá a nekonfliktní, 7 expertů připouští, že **islamistická radikalizace představuje pro Českou republiku bezpečnostní riziko**, z důvodu příslušnosti České republiky v NATO, Evropské unii a zapojení českých represivních složek do boje s terorismem. Král se k této problematice vyjadřuje takto: *„Tihle radikálové jsou velmi násilní a je chyba předpokládat, že se to zastaví za hranicema. Pokud tihle lidé chápou radikálním způsobem islám, tak to radikální chápání islámu jim velí, vede je ke světovládě ...*

Pokud ten radikální imperativ je širte islám kamkoliv přijdete, tak to nebude širte islám kromě prostoru mezi Krkonošema a Šumavou.“ Někteří odborníci mají za to, že hrozby v ČR jsou podobné, jako v jiných státech Evropy, jiní uvádějí, že hrozby budou menší než v Belgii, Francii, Velké Británii či ve skandinávských zemích.

Několik odborníků se dále shodlo na tom, že bezpečnostní ohrožení ČR hrozí spíše od **samozradikalizovaných jedinců**, než že by hrozil bezprostřední teroristický útok plánovaný teroristickou organizací. Krulík uvádí: *„Jedinec samozradikalizuje, má pocit, že je vyděděnec, dojde ke spouštěcí osobní reakci, opustí ho přítelkyně, psa přejede auto, a pak je výsledkem nějaký incident.“*

V současné době však největší hrozbu pro Českou republiku představuje **radikalizace politická**, zejména pak z pravicového spektra. Král uvádí: *„Proces radikalizace je ideální k získávání politických bodů a vlivu ... Radikalizovat davy či masy lidí není zas takovej problém. To vidíme historicky ... Pokud někam nastrčím osobu či skupinu jako univerzálního nepřítele a původce všeho zla, tak na to lidi rádi uslyšej a je to velmi jednoduchý.“* Hořejší konstatuje: *„Ted' nastává to, čeho jsme se v minulosti báli, a to, že lidé začnou v řadě zemí inklinovat k populistům. Příští volby to v řadě zemí ukážou.“* V souvislosti s tím je experty dále zmiňována i tzv. **apolitická radikalizace**, jako současný český fenomén, která je vlastně radikálním odmítnutím současné politiky a která naopak vede české voliče k antisystémovým stranám.

Další aktuálním tématem pro Českou republiku je **radikalizace většinové společnosti**, jež je způsobena celkovou atmosférou v ČR, frustrací z budoucího vývoje, migrační krizí, která aktivizuje některé extremistické a islamofobní skupiny atp. Krulík v této souvislosti upozorňuje na tzv. ukazatel HPI (Happy Planet Index), podle něhož Češi patří k nejnešťastnějším národům v Evropě: *„Podíl ohrožených osob bídou, nezaměstnanost, zadlužení, módní migranti, to je tady v absolutních číslech daleko nižší než ve státech, kde si lidé tolik nestěžují. Tím se Česká republika liší absolutně i relativně od velkého množství států v Evropě ... Lidé jsou vždy nespokojení s tím, co mají. Do určité míry je to znak lidství, ale nesmí to přesáhnout určitou míru.“* Mareš uvádí: *„V Evropě i v České republice se jedná o hodnotové střety mezi domácí majoritní částí společnosti a menšinovými částmi společnosti (ideologicky, etnicky, nábožensky) a současně střety mezi majoritní společností a jinými částmi (především islámskou komunitou). V ČR a středovýchodní Evropě je specifická dimenze konfliktu mezi velkou částí majority a velkou částí romské minority.“*

Následně uvádím, v čem dále se dle expertů odlišuje radikalizace v České

republice:

- označení nepřítele či původce zla (v ČR nejvíce Romové),
- použité zbraně a prostředky při násilných útocích (v ČR více výbušniny oproti tomu např. v USA více střelné zbraně),
- brutalita útoků (v ČR není taková masovost útoků jako např. v USA),
- absence charismatických leaderů radikálních i politických.

Česká republika je dle odborníků dále ohrožena **rasovou radikalizací** (zaměřenou zejména proti Romům) a **protiislámskou radikalizací**. Např. Vymětal k tomuto uvádí: *„Bývalé socialistické země nebudou mít problém s muslimy, kromě Balkánu, tam je spíš problém s Romy.“* *„Protiislámská radikalizace v tuto chvíli není násilná, ale mohla by teoreticky být ... prosakuje to do politiky ... Zatím je to v mezích zákona, ale riziko to je.“* Mareš uvádí: *„Nebezpečí spatřuji v možnosti násilných konfliktů s protiislámským spektrem.“*

Experti ani nevyklučují riziko útoků **osamělých útočníků**. Zajímavým zmiňovaným tématem je problematika útoků motivovaných životní mstou, s nimiž se Česká republika též potýká. Klen uvádí: *„Žena se rozejde s mužem a muž po „arabském“ vzoru ji třeba polije kyselinou. Před dvaceti, třiceti lety to nebylo ve střední Evropě myslitelné. Dnes v České republice evidujeme již několik takových útoků z poslední doby.“*

6.11 Prevence radikalizace

Dalším ze zkoumaných témat je prevence radikalizace. Prevence je jednou ze 4 nejdůležitějších oblastí, na něž se Evropská unie zaměřuje při boji proti terorismu a násilné radikalizaci. Z toho důvodu jsem se odborníků dotazovala, jaká preventivní opatření by podle nich měla být přijata v rámci boje proti radikalizaci.

Preventivní opatření lze rozčlenit podle toho, zda patří do oblasti primární, sekundární či terciální prevence a dále pak podle jednotlivých úrovní fenoménu radikalizace, tj. preventivní opatření na individuální úrovni, skupinové úrovni a společenské úrovni.

Primární prevence

V rámci primární prevence se drtivá většina expertů (9 expertů) shodla na tom, že nejdůležitějším preventivním opatřením je **osvěta a občanské vzdělávání**. Svou roli zde zaujímá celkové šíření povědomí o fenoménu radikalizace, výuka na školách, vzdělávání mládeže, komunikace zainteresovaných aktérů (sdílení objektivních informací, vyvracení dezinformací, konspiračních teorií, hoaxů⁹ apod.). Krulík však na druhou stranu upozorňuje: „*Kolikrát je to kontraproduktivní. Spíše na to lidi upozorníme, protože lidé jsou celkově jako lidstvo paranoidní.*“

Dále bylo experty často zdůrazňováno **zabránění** či **zmírňování frustrace**, které vyžaduje rozsáhlá sociální, ekonomická a politická opatření. Král uvádí: „*Pokud tomu chci zabránit, tak je potřeba zabránit tomu primárnímu, té primární příčině, a to je ta frustrace. Potřebuji, aby lidé nebyli frustrovaní, jakýmkoliv způsobem. Aby měli práci, aby měli na své základní životní potřeby, aby byli schopni se uživit, pohodlně přežít. Dále potřebuji tu frustraci nevytvářet ze strany politiků. Když lidé vidí, že politici lžou a kradou, což viděj, tak to samozřejmě přispívá k pocitu zmaru, marnosti, a tím pádem k radikalizaci.*“ „*Musím dát také lidem pocit, že někam patřej. Jedna z těch frustrovaných potřeb radikalizace je potřeba někam patřit, něčím se identifikovat. To znamená, že jim musím dát možnost identifikovat se, aby to bylo v zásadě pozitivní. To je něco, co musíme nějakým způsobem podporovat.*“ Dle Krulíka: „*Hospodářské oživení ubírá vítr z plachet radikalizaci, ale samo o sobě to nestačí. Řada lidí má obrovskou potřebu, aby se o ně někdo staral, a když ten pocit ztratí, tak se jim to nelíbí.*“

Mezi další možná preventivní opatření na této úrovni patří **právní důslednost**. Král sděluje: „*Všichni musí dodržovat stejná pravidla. Když pravidla platí pro někoho jinak, tak je to blbě a lidé se radikalizují. Musím přistupovat k lidem stejným metrem.*“ Krulík uvádí: „*Co lidi štve je, že není rovnost před zákonem. Měl by existovat přístup padni komu padni, ale to se neděje.*“

Zmiňována byla i **metodická doporučení** pro profese, které jsou v častém styku s lidmi (učitelé, policisté apod.).

Sekundární prevence

V rovině sekundární prevence byl experty nejčastěji zmiňován **monitoring** radikálního prostředí (tj. radikálních organizací, struktur i jednotlivých radikálů). Roli

⁹ Hoax v překladu znamená falešnou zprávu, mystifikaci, novinářskou kachnu, podvod. Jako hoax můžeme mj. označit šířenou zprávu, která obsahuje nepřesné, zkreslující informace, účelově upravené polopравdy nebo směšku polopравd a lží. Zdroj: <http://www.hoax.cz/hoax/co-je-to-hoax>

zde hraje činnost bezpečnostních složek, jejich spolupráce a předávání informací zejména proto, aby byly tyto složky schopny včasně zasáhnout strukturu, organizaci i jednotlivce a dále pak i odhalit rizikové osoby.

Podstatnou část v této oblasti tvoří online monitoring, tj. monitoring radikálního prostředí na internetu a sociálních sítích, který zahrnuje např. sledování webových stránek s radikálním obsahem, zachycování klíčových slov v online projevech rizikových osob, infiltrace do radikálních online skupin a skupinových chatů apod.

Do sekundární prevence lze zařadit i **vzdělávání personálu**, který přichází do styku s radikalizovanými jedinci (policie, věz. služba, lékařský personál apod.) a také **výcvik a připravenost bezpečnostních složek**.

Nedílnou součástí je i **práce s rizikovými osobami, vyloučenými komunitami a menšinami**.

Terciální prevence

V oblasti terciální prevence experti nejvíce přikládali důraz **nápravným opatřením** ve smyslu deradikalizačních programů, exit programů a práci s již zradikalizovanými jedinci. Někteří experti poznamenávají, že dosáhnout toho, aby se někteří zradikalizovaní jedinci vzdali násilí, je možné, daleko složitější je však změnit jejich postoje a přesvědčit je k toleranci.

Současně bylo experty upozorňováno, že nelze tyto programy přeceňovat, nelze měřit jejich úspěšnost apod.

Důležitá je též provázanost, systematičnost a komplexnost preventivních opatření. Z výzkumného šetření vyplývá, že **preventivní opatření by měla fungovat na všech třech úrovních, tj.:**

- **individuální rovina** - práce s jedincem samotným (např. individuální deradikalizační programy, psychologická pomoc rizikovým jedincům),
- **skupinová rovina** - práce se skupinami, rodinou a blízkým okolím (např. změny ve výchově – výchova k větší toleranci, odpovědnosti apod., práce s rizikovými skupinami, zvýšení všímavosti okolí – k včasné identifikaci potenciálního útočníka),
- **společenská rovina** - opatření na úrovni státní a mezinárodní (např.

fungující politické elity a stát, omezování zbraní, právní důslednost, informovanost).

6.12 Výzkum radikalizace

Poslední otázku, kterou jsem expertům v rámci svého výzkumného šetření položila, byla, na jaké oblasti by se dle jejich názoru měl výzkum radikalizace do budoucna zaměřit.

Dle odborníků by se měl výzkum radikalizace především zaměřit na možné **mechanismy, procesy a typy radikalizace**. Ludvík k tomuto uvádí: *„Je třeba zkoumat, jak tyto procesy fungují obecně na úrovni sociální psychologie a to, jak je možné radikální myšlenky transferovat.“* Vejvodová v tomto směru konstatuje: *„Výzkum by se měl zaměřit právě na zmapování možných mechanismů radikalizace. To jsou výzkumy, které běžně existují v západní Evropě. Pro ČR je to ale neznámá oblast.“* Dle Ryšavé by bylo vhodné proces radikalizace propojovat s dalšími bezpečnostními fenomény jako je např. radikalizace v souvislosti s migrační vlnou.

Mnoho odborníků též uvádělo, že je třeba volit spíše kvalitativní výzkum a studovat **individuální kariéry** zradikalizovaných jedinců, přičemž informace je v tomto ohledu třeba získávat i od osob, které s radikalizovanými jedinci přicházejí do kontaktu. Pětioký uvádí: *„Zkoumejte reálné lidi. Běžte do vězení, ptejte se policistů, kteří klienty nejlépe znají.“* Hořejší sděluje: *„Slabinou výzkumu radikalizace je, že velmi malý počet badatelů měl přímý kontakt s radikály či teroristy, zdroje se citují opakovaně ... Velkou slabinou ve výzkumu je nedostatečný kontakt se skutečnými radikály a hledání, proč u nich došlo k radikalizaci.“*

Řada expertů má za to, že v současné době je třeba mj. zkoumat i **vliv online prostředí** na proces radikalizace, kde by měly být využity zejména poznatky sociologické, psychologické a znalosti z oblasti IT. Ludvík uvádí: *„Mohlo by dojít ke kombinaci sociologie, psychologie a IT znalostí, aby se dal vyhodnocovat přenos radikálních myšlenek ze zahraničí. U nás k tomu nijak zásadně nedochází, byť máme nějaké vzorce ruské propagandy poměrně jasné. Přenos té radikalizace funguje, to víme.“*

Další oblastí budoucího výzkumu by měla dle expertů být oblast **deradikalizace a jak radikalizaci čelit**. Vejvodová sděluje: *„Důležitý je přenos dobré praxe ze zahraničí,*

jak radikalizaci čelit. Ale to je jiná dobrá praxe pro represivní složky, jiná pro neziskový sektor, školy nebo psychology.“ Klen uvádí: „Hlavně je třeba zkoumat, jak z kola ven, jaké programy nastavit z hlediska společnosti, aby projevy radikalizace nevznikaly nebo se minimalizovaly, aby existovala větší tolerance. Programy by měly být samozřejmě nastaveny tak, aby lidé neměli důvod se radikalizovat.“ Krulík však upozorňuje: „Zkoumat by se mělo cokoliv, co by vedlo k metodickým doporučením, ale výzkumem těžko získáme něco, co bude platit vždy a všude.“

Je třeba se též zaměřit na to, jakým způsobem identifikovat zradikalizované jednotlivce. Král konstatuje: *„Je třeba zjistit, kdo je radikální a potom definovat rozdíl mezi radikálním a násilně radikálním.“* Klen sděluje: *„Je třeba nastavit mechanismy, které sníží riziko, že radikál zůstane bez povšimnutí, ale zároveň zajistit, aby taková opatření nebyla zneužitelná, což je téměř nemožné.“*

Dle Krále je třeba zmapovat **radikální skupiny**. *„Nelze zcela zabránit radikalizaci vyšinutých jedinců, kteří budou mít mesiášské komplexy. Je to blbý, ale není to zas tak hrozný. Daleko větší problém je radikalizace větších skupin a obyvatelstva.“*

Mezi možným výzkumným zaměřením byla uvažována i **role žen a dětí** v této oblasti, **vliv okolí** (zejména rodiny, přátel a kamarádů), zkoumání **komunikačních a rekrutačních technik** radikálů, extremistů a teroristů a **vytváření tzv. proti-sdělení**¹⁰ (counter-narratives). Dále by se měl výzkum dle odborníků věnovat **radikalizaci ve věznicích, ideovému spektru radikalizovaných subjektů, vlivu společenských konfliktů na radikalizaci, rizikovým, podpůrným a ochranným faktorům radikalizace, spouštěčům atp.**

¹⁰ Tzv. proti-sdělení (counter-narratives) zahrnují širokou škálu činností v rámci vládní strategické komunikace, které cílí na diskreditaci ideologie a násilných akcí extremistů (RAN, 2012).

7. Diskuze

V empirické části této práce jsem se pokusila zmapovat klíčové poznatky a zkušenosti vybraných expertů s fenoménem radikalizace a zjistit případná specifika radikalizace v České republice. Představila jsem, v jakých tématech se odborníci shodují a v čem se naopak jejich odpovědi rozcházejí. V odpovědích jednotlivých odborníků jsem se dále pokusila nalézt náměty, specifika a rysy radikalizace, které považují čeští odborníci za klíčové. Jednotlivá výzkumná zjištění jsem následně porovnávala a diskutovala s dosavadními poznatky a výsledky zahraničních studií.

V této kapitole nejprve shrnu výsledky proběhlého výzkumného šetření a následně se budu věnovat limitacím výzkumu a možným návrhům do budoucna.

7.1 Shrnutí výsledků

Podobně jako v mnohých zahraničních studiích se experti shodli na tom, že **radikalizace je proces, který vede k použití násilí**. Experti však dále připouštěli, že radikalizace se do fáze použití násilí nemusí vždy dostat a že existují i nenásilné formy radikalizace, které jsou průvodním jevem demokracie. Tyto formy radikalizace, které mohou mít pozitivní důsledky a to zejména takové, že posouvají události směrem kupředu. Dotazovaní odborníci dále uváděli velké množství nejrůznějších aspektů radikalizace, a to, že radikalizace je odklonem od normy, vede k prosazení či dosažení cílů, jedním z jejích důsledků je terorismus, vybočuje z ústavních a zákonných norem a pravidel, jejím cílem je změna ve společnosti atd. Uvedená zjištění reflektují zahraniční poznatky a do jisté míry odráží absenci všeobecně přijímané definice radikalizace a multidisciplinaritu daného fenoménu.

Příčiny radikalizace nelze jednoznačně určit. Odborníci se shodli na tom, že obecné příčiny radikalizace se nachází jak v rovině jednotlivce (frustrace a rozhořčení, pocity křivdy, osobní krize, krize identity atp.), v rovině sociálního prostředí (vlivy rodiny, přátel, soc. skupin, médií atp.), tak v rovině společenské (politická, ekonomická, sociální situace atp.). Konkrétní příčiny radikalizace jedince pak určuje průsečík těchto vlivů, který se zdá být pro každého jednotlivce odlišný. Příčiny radikalizace se též liší podle toho, o jaký druh radikalizace se jedná (politická radikalizace, náboženská radikalizace atp.). Faktor vnímání rozdílných standardů (ať již radikalizujícími se

jedinci v rámci skupiny či osamělými útočníky) jako jeden z kořenů radikalizace je silně vnímán zahraničními odborníky i českými odborníky dotazovanými v tomto výzkumu.

Experti dále uzavřeli na tom, že **ohledně individuálních faktorů**, které zvyšují pravděpodobnost násilné radikalizace, **nelze činit regionální rozdíly**. Nejčastěji byly experty uváděny faktory **věku a osobní nezralosti, frustrace a agresivity**. Experti se jednomyslně shodli, že **duševní poruchy hrají v procesu násilné radikalizace roli**, z čehož plyne, že duševním poruchám přikládají větší důležitost než jejich zahraniční kolegové. Ohledně toho, jaké konkrétní duševní poruchy mohou mít na radikalizaci vliv, se však jejich odpovědi již rozcházel, zejména co se týče psychóz. Naprostá většina expertů se shodla i na tom, že **v procesu násilné radikalizace jednatel hraje roli osobní historie jedince**, kdy za klíčové je považováno období dětství (vztahy s rodiči, výchovy, (dys)funkce rodiny, šikana ve škole apod.), opakovaně byla v této souvislosti uváděná i kriminální minulost jednatel. Experti došli dále k závěru, že svou **roli v procesu násilné radikalizace hraje i životní styl jedince**. Vliv má dle expertů zejména neukotvenost životního stylu (nesmyslné trávení času, jednatel jsou bez zájmů, cílů, směřování atp.). Nejasné názory panují ohledně vlivu počítačových her a záliby ve zbraních. Zdá se však, že tyto faktory budou mít na proces radikalizace vliv za současného působení dalších faktorů. Tématům vlivu osobní historie a životního stylu jednatel by dle mého názoru bylo vhodné se do budoucna věnovat podrobněji.

Vedle individuálních faktorů **důležitou úlohu v procesu násilné radikalizace mají i faktory na úrovni sociální**. Nejčastěji uváděným faktorem na této úrovni byl **vliv rodiny, přátel a okolí**, ačkoliv vliv rodinného a sociálního prostředí dosud nebyl empiricky prokázán. Další experty často uváděným faktorem byl **vliv modelů a vzorů**, jejichž vliv na radikalizující jednatel může být buď přímý a řízený (např. vůdci teroristické organizace, pseudo imámové) nebo nepřímý (např. inspirace Hitlerem, Stalinem či jinými vůdci zejména osamělými útočníky). Zmiňován byl i **vliv vězeňského prostředí a vliv internetu a sociálních sítí**, kdy oba tyto faktory jsou v současné době předmětem zájmu řady výzkumů týkajících se násilné radikalizace, a také **vnímání sociálních rozdílů**, které je jednou z hlavních příčin frustrace a rozhořčení jednatel.

Ve světle dosavadních zahraničních studií týkajících se indikátorů radikalizace lze konstatovat, že **indikátory radikalizace**, tj. varovné projevy v chování jednatel jsou jako takové **nespolehlivé**, a to zejména u jednatel připravujících násilný útok pod záštitou určité teroristické organizace. Teroristické organizace vyvíjí nemalé úsilí

k tomu, aby tito jedinci byli co nejméně nápadní a aby bylo minimalizováno riziko odhalení a zmaření připravovaného útoku. Indikátory radikalizace však mohou mít svůj význam při identifikaci osamělých útočníků, užitečným vodítkem se zdá být kategorizace varovného chování Meløye a kol. (2012). Pro rozpoznání určitých signálů v chování jedince je ale zapotřebí velká znalost daného jednotlivce a jeho prostředí. V těchto případech může napomoci rodina, příbuzní, přátelé a kamarádi, kteří mohou varovné signály zaregistrovat. Jedním z nejčastěji uváděných indikátorů byla změna jako taková (ať již změna okruhu přátel, změna oblékání, změna zájmů aj.), dále osamělost a izolace, zúžené vnímání na cíl a příprava útoku.

Výsledky výzkumu dále poukazují na to, že **faktory, které mohou radikalizaci urychlovat či brzdit de facto kopírují rizikové faktory**, a to na všech třech úrovních. Čím silněji dané faktory budou na jedince působit, tím rychleji u něj může proces radikalizace postupovat. Snaha proces radikalizace brzdit či zastavit by měla tedy vést skrze eliminaci či omezování působení rizikových faktorů na daného jedince. Mezi faktory, které významně proces radikalizace urychlují, byl uváděn internet a moderní komunikační prostředky, což odpovídá současnému zahraničnímu pojetí internetu jako klíčového akcelérátora procesu radikalizace.

Téma **deradikalizace** je v současné době v České republice málo prozkoumaným tématem. Oproti zahraničním pramenům čeští odborníci neodlišují uvolnění či vyproštění se z radikální skupiny od deradikalizace, která v sobě zahrnuje i změnu myšlení, tj. kognitivní odmítnutí radikálních hodnot, postojů a názorů. To může do jisté míry odrážet fakt, že čeští experti nemají takovou zkušenost s násilnými radikálními uskupeními (zejména pak s teroristickými organizacemi) jako jejich zahraniční kolegové. Mezi nejčastěji uváděnými faktory deradikalizace byla **role přátel, rodiny, školy a komunit**, a dále skutečnost, že jedinci musí být nabídnuta **alternativní kariéra**, zejména alternativní hodnotový systém a alternativní neradikální sociální skupiny, s nimiž by se jedinec mohl identifikovat. Svě místo zde zaujímají i tzv. **deradikalizační programy**, jejichž vliv však dle expertů nelze přeceňovat.

V současné době **narůstá počet žen zapojených v radikálních aktivitách**. Experti tento jev spojují s **emancipací** žen, resp. s tím, že postavení i role žen se celosvětově mění. Ženy mají v dnešním světě více příležitostí, chtějí se angažovat a touží se vyrovnat mužům, touží po vyšším sociálním statusu, vyšším postavení a ocenění, čehož se jim v rámci radikální skupiny může dostat. Jedním ze zajímavých vysvětlení narůstajícího počtu radikálek bylo, že zapojení žen přináší radikálním

uskupením **výhody**, např. jsou méně podezřelé a nevyvolávají takovou pozornost bezpečnostních složek. Zmiňována byla v této souvislosti i problematika zneužívání tzv. černých vdov, kdy radikální hnutí do svých řad cíleně lákají ženy, jimž byly zavražděny blízké osoby a které v sebevražedném útoku spatřují řešení svého utrpení. Zapojení žen do radikálních aktivit a jejich úlohy v rámci radikálních uskupení je jedním z témat, které by se jistě mělo stát v budoucnu předmětem bližšího zájmu výzkumníků.

Internet a sociální sítě mají v procesu radikalizace **významnou roli**, což konstatovali všichni dotazovaní odborníci. Tento závěr potvrzuje i řada zahraničních studií (např. Christman, 2012, Schmid, 2013, ICSR, 2009). Internet především zabezpečuje rychlý **přístup k informacím** po celém světě, výrazně urychluje komunikaci radikálů na velkou dálku a je vhodným prostředkem k rekrutaci mladých lidí. Několik odborníků uvažovalo, že lidé nejsou schopni množství informací, které jim internet a sociální sítě nabízejí, kriticky zhodnotit a zpracovat, což vede ke zjednodušování a k snažšímu přijetí radikálních myšlenek. Významnou roli v procesu radikalizace mají dle expertů **internetové diskuze**, v rámci nichž dochází k výměně, vyztužení a ověřování extrémních a radikálních postojů. Internet a sociální sítě jsou však na druhou stranu prostředky, které mají a budou mít svou významnou úlohu v boji proti terorismu a radikalizaci.

Většina odborníků se shodla na tom, že **radikalizace v České republice má svá specifika**. Ačkoliv je česká muslimská komunita velmi malá a nekonfliktní, experti připouští, že **islamistická radikalizace představuje pro Českou republiku bezpečnostní riziko**, a to zejména z důvodu příslušnosti České republiky v NATO, EU a zapojení českých represivních složek do boje s terorismem. Přesto je Česká republika spíše než bezprostřední hrozbou teroristického útoku ohrožena možnými násilnými útoky samoradikalizujících se jednotlivců, jejichž násilné aktivity se na našem území občasně vyskytují. Dle expertů je v současné době největší hrozbou pro Českou republiku **radikalizace politická** a dále **radikalizace apolitická**, což je atypický fenomén, kdy dochází k radikálnímu odmítnutí současné politiky a preferenci antisystémových stran. Tyto typy radikalizace jsou důsledkem dění na současné české politické scéně a ekonomické krize, Česká republika mimo jiné prochází jakýmsi zklamáním z demokracie, která nenaplnila očekávání české společnosti. Zda jsou tyto úvahy správné, ukážou příští parlamentní volby. Další aktuálním tématem pro Českou republiku je **radikalizace většinové společnosti**, jež je způsobena celkovou atmosférou v ČR, frustrací z budoucího vývoje a migrační krizí, která aktivizuje některé

extremistické a islamofobní skupiny. Radikalizace v České republice se dle expertů odlišuje zejména označením nepřítelů či původce zla (v ČR jsou tak aktuálně vnímáni Romové a nově i muslimové, což má za následek **rasovou radikalizaci** zaměřenou zejména proti Romům a **protiislámskou radikalizaci**), použitými zbraněmi a prostředky při násilných útocích, brutalitou útoků a absencí radikálních leaderů.

Preventivní opatření proti radikalizaci jsem v souladu s výzkumnými zjištěními rozčlenila podle toho, zda patří do oblasti primární sekundární či terciální prevence a dále podle jednotlivých úrovní radikalizace (individuální, skupinová a společenská úroveň). V rámci **primární prevence** byla experty na prvním místě zmiňována osvěta a občanské vzdělávání, dále zabránění či zmírňování frustrace, právní důslednost či metodická doporučení pro vybrané profese. V rovině **sekundární prevence** byl nejčastěji zmiňován monitoring radikálního prostředí, vzdělávání personálu, který přichází do kontaktu s radikalizovanými jedinci (policie, vězeňská služba, lékařský personál apod.), výcvik a připravenost bezpečnostních složek a práce s rizikovými osobami, vyloučenými komunitami a menšinami. V oblasti **terciální prevence** experti nejvíce kladli důraz na deradikalizační programy. Důležité je, aby **preventivní opatření fungovala na všech třech úrovních radikalizace**, tj. jak na individuální rovině (práce s jedincem samotným), tak na skupinové úrovni (práce s rodinou, s přáteli, se skupinami apod.) i na úrovni společenské (opatření na úrovni státní a mezinárodní, jako např. omezování zbraní, právní důslednost apod.).

Budoucí **výzkum radikalizace** by se dle dotazovaných odborníků měl zaměřit zejména na možné **mechanismy, procesy a typy radikalizace v České republice**, dále na **vliv online prostředí** na proces radikalizace a problematiku **deradikalizace**, jelikož takové výzkumy v ČR dosud chybí. Vhodné by bylo proces radikalizace propojovat s dalšími bezpečnostními fenomény jako je např. souvislost radikalizace s migrační vlnou či ekonomickou krizí. Ve výzkumu je třeba zaměřit se na **individuální kariéry zradikalizovaných jedinců** (na jejich osobní historii, životní styl, psychické vlastnosti, rizikové faktory, které na jedince působily atp.) a v jednotlivých kazuistikách hledat podobnosti a opakující se vzorce. Informace je v tomto ohledu třeba získávat i od osob, které s radikalizovanými jedinci přicházejí do přímého kontaktu.

Lze učinit závěr, že výzkumná zjištění vycházejí z citovaných teoretických koncepcí, do jisté míry ale přinášejí i nové a zajímavé podněty pro budoucí studium zkoumaného fenoménu.

7.2 Limitace výzkumu a možnosti rozšíření

Výsledky výzkumu mohly být ovlivněny několika proměnnými. Pro komplexní uchopení problematiky procesu radikalizace jsem zvolila kvalitativní přístup a polostrukturovaný rozhovor s vybranými experty.

V průběhu výzkumu jsem došla k závěru, že ne všechny výzkumné otázky byly dobře zvolené a formulované, např. na otázku týkající se příčin/kořenů radikalizace a na otázku týkající se rizikových faktorů jsem dostávala obdobné odpovědi, některým otázkám experti jasně nerozuměli a smysl těchto otázek jsem jim musela vysvětlovat (tento problém se týkal např. otázky vlivu životního stylu jedince na proces radikalizace).

Dalším limitem výzkumu byla jeho délka. Počet otázek jsem se snažila omezit tak, aby rozhovor neprobíhal moc dlouho, jelikož jsem se v takovém případě obávala neochoty či nemožnosti expertů se rozhovoru zúčastnit. Výzkumná studie tedy nepostihuje problematiku radikalizace v celé její šíři, spíše se zaměřuje na vybraná aktuální témata týkající se zkoumaného jevu. Do budoucna by bylo vhodné se podrobněji zaměřit i na celospolečenskou úroveň radikalizace, radikalizaci ve vězeňském prostředí, radikalizaci osamělých útočníků atp.

Znění otázek jsem dotazovaným expertům posílala předem, takže experti měli možnost si své odpovědi předem připravit a případně si i vyhledat k jednotlivým otázkám informace, čímž mohly být výsledky studie též ovlivněny.

Vzhledem k nedostatečnému počtu českých expertů věnujících se fenoménu radikalizace jsem oslovila experty na základě doporučení expertů z MV ČR, doporučené experty jsem pak doplnila experty dle vlastního uvážení (nejčastěji na základě toho, že se k tématu radikalizace vyjadřovali v odborné literatuře). Ačkoliv jsem se snažila do svého výzkumu zahrnout experty ze všech oborů, které se radikalizací zabývají, ochotu účastnit se výzkumu projevili jen někteří z vybraných expertů, takže mi ve výzkumném souboru chyběl například zástupce lékařské profese či sociolog. Většina expertů též není a nikdy nebyla v přímém kontaktu s radikalizujícími se jednotlivci. Není tedy vyloučeno zkreslení výsledků právě výběrem a složením výzkumného souboru.

Dalším omezením mého výzkumu byla skutečnost, že rozhovor s odborníky neprobíhal vždy za stejných podmínek. 2 z dotazovaných expertů z důvodu časové vytíženosti odpověděli na výzkumné otázky písemně prostřednictvím emailu, což zapříčinilo, že jejich odpovědi byly stručnější než odpovědi expertů, s nimiž jsem

hovořila osobně či po telefonu. Písemným zodpovězením též odpadla možnost doptávat se expertů na doplňující otázky. S 6 experty pak proběhlo osobní interview, se 4 experty jsem hovořila telefonicky.

Výsledky shrnují názory a zkušenosti jednotlivých expertů s daným fenoménem, nejsou tedy reflexí skutečnosti. Výzkumná zjištění by tedy bylo vhodné do budoucna porovnat s jednotlivými konkrétními případy zradikalizovaných jedinců, přičemž dále by bylo možné se v budoucích studiích radikalizace inspirovat náměty, které v průběhu výzkumu vyšly najevo.

Přes výše uvedené limity a omezení byla dle mého názoru výzkumná strategie zvolena vhodně. Její výhody spočívaly především v tom, že zvoleným postupem bylo možné získat podrobné odborné informace, mnohdy praxí či zkušenostmi expertů ověřené. Poznání aktuálního stavu radikalizace na základě veřejně dostupných materiálů a odborných publikací je totiž značně omezené. Mapování současných hrozeb radikálů bezpečnostními službami probíhá v utajení, k jednotlivým kazuistikám zradikalizovaných jedinců je velmi složité se dostat, relevantní tuzemská odborná literatura chybí a počet odborných článků je velmi nízký. Další výhodou lze spatřovat v tom, že v rámci výzkumu bylo na fenomén radikalizace nahlíženo z různých pohledů odrážejících různorodost oborů a jednotlivých odborných zaměření dotazovaných odborníků.

Téma radikalizace je předmětem zájmu zahraničních studií již řadu let. V České republice však ucelené literární zdroje ani odborné studie týkající se radikalizace neexistují. Tato diplomová práce proto otevírá téma radikalizace a násilné radikalizace v České republice, snaží se přispět k lepšímu porozumění daného fenoménu a nastiňuje možná specifika radikalizace v České republice, což by mohlo následně přispět k prevenci tohoto jevu a k možnostem deradikalizace jedince v jednotlivých fázích zkoumaného procesu. Práce též poskytuje podněty a témata, které by bylo vhodné v budoucnu podrobit bližšímu zkoumání. Výsledky by mohly být přínosné pro odborníky věnující se fenoménu radikalizace, ať již teoreticky či prakticky, a stejně tak i pro laickou veřejnost ve smyslu seznámení se se základními aspekty a souvislostmi fenoménu radikalizace.

ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo zmapovat klíčové poznatky o radikalizaci v České republice a zkušenosti vybraných českých expertů s tímto fenoménem.

V teoretické části jsem shrnula teoretická východiska zahraniční i domácí, uvedla jsem a zhodnotila dosavadní modely a teorie radikalizace, typy radikalizace a mechanismy, které na radikalizaci působí, a zmínila jsem aktuálně diskutovaná témata s radikalizací související. V rámci empirické části jsem provedla kvalitativní studii, kdy jsem prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru zjišťovala názory a zkušenosti českých odborníků. Získané informace jsem pak porovnávala s aktuálními zahraničními poznatky s cílem určit specifika procesu radikalizace v České republice.

Získaná data do značné míry korespondovala s výsledky zahraničních studií. Čeští odborníci chápou radikalizaci primárně jako proces, který vede k použití násilí. Příčiny radikalizace nelze jednoznačně určit, jako vhodnější se jeví studovat faktory, které zvyšují pravděpodobnost radikalizace. Tyto rizikové faktory se nachází jak v rovině jednotlivce (mladý věk, frustrace a rozhořčení, pocity křivdy, relativní deprivace atd.), tak v rovině sociální (podpůrné prostředí, vlivy rodiny, modelů a vzorů, médií, sociální izolace atd.) a v rovině společenské (společenské konflikty, sociální rozdíly atd.). Na proces násilné radikalizace mají vliv i duševní poruchy, osobní historie jedince a životní styl jedince. Indikátory radikalizace v chování jednotlivce se jeví jako nespolehlivé zejména u jedinců radikalizovaných v rámci teroristické organizace. Určitou úlohu mohou sehrát při identifikaci osamělých útočníků. Pozorovat lze například změny v chování, osamělost a izolaci, zúžené vnímání či připravování útoku. V rámci deradikalizace jedince je nejdůležitější role přátel, rodiny, školy a komunit, přičemž jedinci musí být nabídnuta alternativní kariéra (alternativní hodnotový systém, alternativní sociální skupina, s níž se jedinec identifikuje atp.). Svou roli mají i deradikalizační programy, avšak jejich role by se neměla přeceňovat. V současné době narůstá počet žen zapojených radikálními aktivitami, což souvisí s celosvětovou emancipací žen a potřebou žen se angažovat a vyrovnat mužů. Na druhou stranu zapojení žen přináší radikálním uskupením řadu výhod. Internet a sociální sítě jsou pravděpodobně klíčovými akcelerátory procesu radikalizace. Radikalizace v České republice má svá specifika. Největší bezpečnostní hrozbou pro Českou republiku je v současné době radikalizace většinové společnosti, radikalizace (a)politická, rasová radikalizace zaměřená zejména proti Romské menšině a radikalizace protiislámská.

Mezi nejdůležitější preventivní opatření byla řazena osvěta a občanské vzdělávání, monitoring radikálního prostředí a práce s již zradikalizovanými jedinci. Budoucí výzkum v České republice by se měl zaměřit zejména na procesy a typy radikalizace v ČR, vliv online prostředí a problematiku deradikalizace a prevence.

Závěrem je třeba upozornit, že se jedná o názory a zkušenosti českých expertů, nikoliv o skutečnosti odpovídající data. Přesto dle mého názoru může sumarizace názorů a zkušeností českých expertů přispět k rozšíření poznatků o fenoménu radikalizace mezi laickou veřejností a přinést nové a zajímavé podněty pro budoucí studium jevu v České republice.

POUŽITÁ LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE

Abbas, T. (2007). *Islamic political radicalism: A European perspective*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

AIVD; Holandská tajná služba. (2006). *General Intelligence and Security Service: Annual Report*. [Online]. Dostupné z <http://fas.org/irp/world/netherlands/aivd2006.pdf>, staženo dne 1. 7. 2016.

Al-Lami, M. (2009). *Studies of Radicalisation: State of the Field Report*. Department of Politics and International Relations: University of London, ESRC.

Alonso, R., Reinares, F. (2006). Maghreb Immigrants Becoming Suicide Terrorists: A Case Study on Religious Radicalization Processes in Spain. In Pedahzur, A. (2006). *Root Causes of Suicide Terrorism*. London, NY: Routledge. 179 – 197.

Artiga, V. (2010). *Lone Wolf Terrorism. What We Need to Know and What We Need to Do*. [Online]. Dostupné z http://www.takresponse.com/index/homeland-security/lone-wolf_terrorism.html, staženo dne 25. 6. 2016

Auditní Komise (2008). *Preventing Violent Extremism: Learning and Development Exercise*. Report to the Home Office and Communities and Local Government.

Bakker, E. (2006). *Jihadi Terrorists in Europe, their Characteristics and the Circumstances in which they Joined the Jihad: An Exploratory Study*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations.

Bandura, A. (2004). The Role of Selective Moral Disengagement in Terrorism and Counterterrorism. In Moghaddam, F., M., Marsella, A., J., (2004). *Understanding terrorism. Psychosocial roots, consequences and interventions*. American Psychological Association. Washington, D.C.

Bartlett, J., Birdwell, J., King, M. (2010). *The Edge of Violence: A radical approach to extremism*. London: Demos.

Bartlett, J., Miller, C. (2012). *The Edge of Violence: Toward telling the difference between violent and non-violent radicalisation*. *Terrorism and Political Violence*. 24 (1), 1 – 21.

Bednář, M. (2007). Radikalismus jako opak extremismu. In Srb, V., Hirtlová, P. (Eds.). *Radikalismus a jeho projevy v současném světě*. Sborník z mezinárodní vědecké konference ARC-VŠPSV. ISBN 80-86879-08-9.

Berkowitz, L. (1989). *Frustration – Aggression Hypothesis: Examination and Reformulation*. *Psychological Bulletin*. 106 (1). 59 - 73. ISSN 00332909

Bezpečnostní informační služba. (2016). *Terorismus*. [Online]. Dostupné z <https://www.bis.cz/terorismus.html>, staženo dne 20. 1. 2016

- Bjørger, T. (2009). Processes og disengagement from violent groups of the extreme right. In Bjørger, T., Horgan, J. (2009). *Leaving terrorism behind: Individual and collective disengagement*. Abingdon: Routledge. 30 – 48.
- Bjørger, T. (2015). *Dreams and disillusionment: engagement in and disengagement from militant extremist groups*. International Centre for Counter-Terrorism – The Hague.
- Borum, R. (2003). *Understanding the terrorist mindset*. FBI Law Enforcement Bulletin. Jul 2003. 72 (7). Criminal Justice Periodicals. 7–10.
- Briggs, R., Fieschi, C., Lownsborough, H. (2006). *Bringing it Home. Community-based Approaches to Counter-terrorism*. Demos
- Burjanek, A. (1997). *Segregace*. Sociologický časopis, 33 (4), 423-434.
- Calhoun, F., S., Weston, S. W. (2003). *Contemporary Threat Management: A Practical Guide for Identifying, Assessing and Managing Individuals of Violent Intent*. San Diego, California.
- Cameron, G. (2001). *Světový terorismus. Od starověku až po útok na USA*. Praha: Svojtka & Co.
- Canetti, E. (1980). Masse und Macht. Fisher-TB-Verlag. Frankfurt. In Hole, G. (1998). *Fanatismus. Sklon k extrému a jeho psychologické kořeny*. Portál. Praha. 37
- Casciani, D. (2009). *What had white supremacist planned?* BBC News. [Online]. Dostupné z http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/8150619.stm, staženo dne 25. 6. 2016
- Clubb, G. (2009). *Re-evaluating the Disengagement Process: the Case of Fatah*. Perspectives on Terrorism. 3 (3). [Online]. Dostupné z <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/75/html>, staženo dne 9. 7. 2016.
- Cohen, K. (2012). *Who will be a lone wolf terrorist? Mechanisms of self-radicalisation and the possibility of detection lone offenders threats on the Internet*. FOI, Swedish Defence Research Agency.
- Coolsaet, R. (2011). *Jihadi Terrorism and the radicalisation challenge. European and American experiences*. Farnham: Ashgate.
- COT; Instituut voor Veiligheids – en Crisismanagement. (2007). *Lone-Wolf Terrorism*. [Online]. Dostupné z <http://www.transnationalterrorism.eu/tekst/publications/Lone-Wolf%20Terrorism.pdf>, staženo dne 25. 6. 2016
- Cota-McKinley, A., Woody, W., Bell, P. (2001). Vengeance: effects of gender, age and religious background. *Aggressive Behavior*. 27. 343-50. In Silke (2003). *Terrorists, Victims and Society*. Psychological Perspectives on Terrorism and its Consequences. John Wiley & Sons Ltd. The Atrium. Southern Gate. Chichester. England.
- Crenshaw, M. (1986). The Psychology of Political Terrorism. In Herman, M, G., (Ed.). (1986). *Political psychology: Contemporary problems and issues*. San Francisco:

Jossey-Bass.

CTITF; United Nations Counter-Terrorism Implementation Task Force. (2008). *First Report of the Working Group on Radicalisation and Extremism that Lead to Terrorism*. New York: UN/CTITF.

Čermák, P. (2011). *A. Breivik – produkt kulturně marxistické výchovy*. [Online]. Dostupné z <http://www.k213.cz/A-Breivik-%E2%80%93-produkt-kulturne-marxisticke-vychovy>, staženo dne 25. 6. 2016.

Černý, P. (2008). *Právní ochrana před extremismem*. Praha. C. H. Beck. ISBN: 97880-7400-053-9

Dalgaard-Nielsen, A. (2010). *Violent Radicalisation in Europe: What We Know and What We Do Not Know*. *Studies in Conflict and Terrorism*. 33 (9). 797 – 814.

Danics, Š. (2002). *Extremismus, hrozba demokracie*. Policie history. Praha. ISBN 80-86477-07-X

Demant, F., Slotman M., Buijs, F., J., Tille, J. (2008). *Decline and disengagement. An analysis of processes of deradicalisation*. Amsterdam: IMES Report Series. 157 – 182.

DeMause, L., (2002). *The Childhood Origins of Terrorism*. *Journal of Psychohistory*. 29 (4).

Della Porta, D., LaFree, G. (2012). *Processes of Radicalisation and De-Radicalisation*. *International Journal of Conflict and Violence*. 6 (1). 4 – 10.

Elder, G., H., Jr. (1998). The life course and human development. In W. Damon & R.M. Lerner. (1998). *Handbook of child psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development*. New York: Wiley. 939 – 991.

Europol (2015). *Europol's Internet Referral Unit to combat Terrorist and violent extremist propaganda*. [Online]. Dostupné z <https://www.europol.europa.eu/content/europol%E2%80%99s-internet-referral-unit-combat-terrorist-and-violent-extremist-propaganda>, staženo dne 15. 7. 2016.

Evropská komise (2015). *Radicalisation*. [Online]. Dostupné z http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/crisis-and-terrorism/radicalisation/index_en.htm, staženo dne 20. 1. 2016.

Evropská komise (2016). *Radicalisation Awareness Network*. [Online]. Dostupné z http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/index_en.htm, staženo dne 10. 7. 2016

Evropská unie (2016). *Reakce na problematiku zahraničních teroristických bojovníků a na nedávné teroristické útoky v Evropě*. [Online]. Dostupné z <http://www.consilium.europa.eu/cs/policies/fight-against-terrorism/foreign-fighters/>, staženo dne 14. 7. 2016

Evropský parlament (2016). [Online]. Dostupné z <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-2016000505+0+DOC+XML+V0//EN>, staženo dne 10. 7. 2016.

Fromm, E. (1993). *Strach ze svobody*. Naše vojsko. Praha

Fromm, E. (1997). *Člověk a psychoanalýza*. Aurora. Praha

Getos, A., M. (2009). *The Missing Dots in Terrorism*. European Society of Criminology, Slovenia.

Gill, P. (2007). *A Multi-Dimensional Approach to Suicide Bombing*. International Journal of Conflict and Violence, 1 (2), 142–159.

Gill, P. (2008). *Suicide Bomber Pathways Among Islamic Militants*. Policing: A Journal of Policy and Practice, 4 (2)

Ginges, J., Atran, S., Sachdeva, S., & Medin, D. (2011). *Psychology Out of the Laboratory: The Challenge of Violent Extremism*. American Psychologist 66(6).

Glaser, J., Dixit, J., Green, D., P. (2002). *Studying Hate Crime with the Internet: What Makes Racists Advocate Racial Violence?* Journal of Social Issues. 58 (1). 177 – 193.

Gurr, R., T. (2000). *Peoples versus State: Minorities at Risk in the New Century*. Washington, DC. U.S. Institute of Peace Press.

Hacker, J., F. (1976). *Crusaders, Criminals, Crazies: Terror and Terrorism in Our Time*. WW Norton & Co Inc. ISBN-10: 0393011275

Hájková, E. (2014). *Radikalismus není extremismus*. Deník Referendum. [Online]. Dostupné z <http://denikreferendum.cz/clanek/17964-radikalismus-neni-extremismus>, staženo dne 11. 1. 2016.

Hegghammer, T. (2010). *The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad*. International Security. 35 (3). 53–94.

Hemmingsen, A, S., Andreasen, S., J. (2007). *Radicalization in Europe*. Dansk institut for internationale studier (DIIS).

Hendl, J. (2008). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Portál. ISBN: 978-80-7367-485-4.

Hendl, J. (2012). *Kvalitativní výzkum*. Portál. ISBN: 978-80-262-0219-6

Herczeg, J. (2008). *Trestné činy z nenávisti*. Praha. Aspi. ISBN: 978-80-7357311-9

Hollander, P. (2006). *Filozofie práva*. Plzeň. Aleš Čeněk. ISBN: 80-8689896-2

Horgan, J. (2005). *Psychology of Terrorism*, Cas Series: Political Violence.

Horgan, J. (2008a). *From Profiles to Pathways and Roots to Routes: Perspectives from Psychology on Radicalization into Terrorism*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 618 (1), 80–94.

Horgan, J. (2008b). *De-radicalisation or disengagement? A process in need of clarity and a counterterrorism initiative in need of evaluation*. Perspectives of Terrorism. 2 (4).

Horgan, J. (2009). Individual desengagement: A psychological analysis. In Bjørgo, T., Horgan, J. (2009). *Leaving terrorism behind: Individual and collective disengagement*. Abingdon: Routledge. 17 – 30.

Hudson, A., R. (1999). *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?* Washington, DC: The Library of Congress.

Charvát, J. (2007). *Současný politický extremismus a radikalismus*. Portál. ISBN: 978-80-7367-098-6.

Christmann, K. (2012). *Preventing Religious Radicalisation and Violent Extremism. A Systematic Review of the Research Evidence*. Youth Justice Board for England and Wales.

Ibáñez, L, C. (2009). *Logika terorismu*. Praha: Academia.

ICCT; International Centre for Counter-Terrorism (2010). *Lone Wolves: How to prevent this Phenomenon?* [Online]. Dostupné z [http://icct.nl/userfiles/file/ICC T%20EM%20Lone%20Wolves%20Paper.pdf](http://icct.nl/userfiles/file/ICC%20EM%20Lone%20Wolves%20Paper.pdf), staženo dne 25. 6. 2016.

ICSR; International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence. (2009). *Countering Online Radicalisation: A Strategy for Action*. London: ICSR.

Jackson, P. (2011). Solo actor terrorism and the mythology of the lone wolf. In Gable, G., Jackson, P. (Eds) (2011). *Lone wolves: myth or reality?* Ilford, Searchlight, 79-88.

Juergensmeyer, M. (2006). Religion as a Cause of Terrorism. In Richardson, L. (2006) (Ed.). *The Roots of Terrorism*. New York: Routledge, 133-144.

Kepel, G. (2004). *The war for Muslim minds: Islam and the West*. Cambridge. MA: Belknap Press.

Khosrokhavar, F. (2005). *Suicide bombers. Allah's new martyrs*. London: Pluto Press.

Klimes, J., (2006). *Jó, kdyby lidé věděli, co my psychologové slycháváme*. [Online]. Dostupné z <http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/kalivoda.htm>, staženo dne 25. 6. 2016

Kolářová, M. (2014). *Kdo jsou „zahraniční bojovníci“ a proč představují pro Evropu bezpečnostní hrozbu?* Odborný podklad think-tanku Evropské hodnoty.

Koukal, J. (2011). *Masového vraha je těžké odhalit, když žije jako samotář, říká*

psycholožka. [Online]. Dostupné z <http://www.novinky.cz/domaci/240049-masoveho-vraha-je-tezke-odhalit-kdyz-zije-jako-samotar-rika-psycholozka.html>, staženo dne 25. 6. 2016.

Krejčí, O. (2006). *Politická psychologie*. Praha: Ekopress.

Krueger, A., B., Malečková, J. (2003). *Seeking the Roots of Terrorism. The Chronicle Review*. [Online]. Dostupné z <http://chronicle.com/free/v49/i39b01001.htm>, staženo dne 8. 7. 2016.

Krulík, O. (2006a). *Aktuální priority České republiky v oblasti boje proti terorismu*. In Sborník ze IV. mezinárodní konference Crisis Management. Brno. Bezpečnost – Přípravenost – Ochrana obyvatelstva.

Krulík, O. (2006b). *Problematika veřejné bdělosti (se zvláštním důrazem na události s ohrožením ze strany terorismu a masového narušení veřejného pořádku)*. In Sborník Vysoké školy báňské. Ostrava: Fakulta bezpečnostního inženýrství a Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství.

Krulík, O., Marek, Š. (2010). *Boj proti terorismu v rámci České republiky: výzvy a perspektivy*. In Souleimanov, E. (2010). *Terorismus. Pokus o porozumění*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon. ISBN: 978-80-7419-038-4

Křivohlavý, J. (2004). *Pozitivní psychologie*. Portál. Praha

Kundnani, A. (2012). *Radicalisation: the journey of a concept*. *Race and Class*. 54 (2).

Kurzman, C. (2011). *The missing martyrs. Why there are so few muslim terrorists*. Oxford: University Press.

Lachkar, J., J. (2013). *The Psychopathology and Profiles of Terrorism*. *A Cultural V-Spot. The Journal of Psychohistory*. 41 (2). 80 – 99.

Lachlan, C., (2014). *3,000 European Jihadists' Now in Syria, Iraq*. [Online]. Dostupné z <http://news.yahoo.com/3-000-european-jihadis-now-syria-iraq-eu-170001100.html>, staženo dne 10. 7. 2016.

Laqueur, W. (2006). *Poslední dny Evropy. Humanistická Evropa, nebo islamistická Eurábie? Analýza – perspektiva – prognóza – řešení*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Lebeda, T. (2014). In Němečková, M. (2014). *Radikalizace společnosti*. [Online]. Dostupné z <http://pres.upmedia.cz/samostatne-projekty/psana-zurnalistika/radikalizace-spolecnosti>, staženo dne 9. 7. 2016.

Lester, D., Yang, B. (2004). *Suicide Bombers: Are Psychological Profiles Possible?* *Studies in Conflict & Terrorism*, 27 (7-8), 283–296.

Levinger, G., Schneider, D., J. (1969). *Test of the „risk is a value“ hypothesis*. *Journal of Personality and Social Psychology*. 11 (2). 165 – 169.

Lidřák, J. (2007). Radikalismus a problémy přistřahovalectva v Európe. In Srb, V., Hirtlová, P. (2007). *Radikalismus a jeho projevy v současném světě*: Sborník z mezinárodní vědecké konference ARC – VŠPSV. Nezávislé centrum pro studium politiky. Academia Rerur Civilium – Vysoká škola politických věd. ISBN 8086879089

Lustick, I., S. (1995). *Terrorism In the Arab-Israeli Conflict: Targets and Audiences*. In Crenshaw, M. (1995). *Terrorism in Context*. University Park. The Pennsylvania. State University Press.

Lygre, R., B., Eid, J., Larsson, G., Randstop, M. (2011). *Terrorism as a proces: Acritical review of Moghadam's „Staircase to Terrorism“*. Scandinavian Journal of Psychology 52, 609–616.

Macey, M. (2007). *Islamic Political Radicalism in Britain; Muslim Men in Bradford*. Islamic Political Radicalism: A European Perspective, T. Abbas. Edinburgh University Press.

Madzia, R. (2014). *George Herbert Mead: tělo, mysl a svět*. Triton.

Malík, B. (2007). Nové zdroje radikalismu. In Srb, V., Hirtlová, P. (2007). *Radikalismus a jeho projevy v současném světě*: Sborník z mezinárodní vědecké konference ARC – VŠPSV. Nezávislé centrum pro studium politiky. Academia Rerur Civilium – Vysoká škola politických věd. ISBN 8086879089

Mareš, M. (2003). *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal Centrum strategických studií. ISBN 80-86598-45-4

McCauley, C., R., Moskalenko, S. (2008). *Mechanisms of Political Radicalization: Pathways toward Terrorism*. *Terrorism and Political Violence* 20,415–433

McCauley, C.,R., Moskalenko, S. (2011a). *The Psychology of lone-wolf terrorism*. *Counselling Psychology Quarterly*, 24 (2), 115-126.

McCauley, C., R., Moskalenko, S. (2011b) *Friction: How radicalization happens to them and us*. Oxford University Press.

McCauley, C.,R., (2014). Psychological issues in understanding terrorism and the response to terrorism. In Stout, Ch., R. (2014). *Psychology of terrorism: copying with the continuing threat*. Westport: Praeger Publishers. 33-65.

Medhurst, P. (2000). *Global Terrorism*. New York. UNITAR.

Meloy, J.R., Hoffmann, J., Guldimmann, A, James, D. (2012). *The Role of Warning Behaviors in Threat Assessment: An exploration and Suggested Typology*. *Behavioral Sciences and the Law* 30, 256-279.

Miller, N., A., Dollard, J., Doob, L., Mowrer, O., H., Sears, R. (1941). *The Frustration-Agression Hypothesis*. *Psychological Reviews*. 48 (4). 337 – 342. ISSN 193-1471.

- Mikšík, O. (2005). *Hromadné psychické jevy. (Psychologie hromadného chování)*. Praha: Karolinum.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada Publishing, a.s. ISBN: 80-247-1362-4.
- Moghaddam, F., M. (2005). *The Staircase to Terrorism. A psychological Exploration*. American Psychologist, 2 (2), 161-169.
- Mojahedi, M., M. (2016) In Klečková, A. (2016). *Radikalizace je věc sociálních vlivů, říká německý profesor. Ústav mezinárodních vztahů Praha*. [Online]. Dostupné z <http://www.iir.cz/article/radikalizace-je-otazkou-socialnich-vlivu-rika-nemecky-profesor>, staženo dne 8. 7. 2016.
- Miller, D., Connolly, W., Colemanová, J., Ryan, A. (2003). *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Barrister a Principal. ISBN: 80-85947-56-0
- Musterd, S., Priemus, H., Van Kempen, R. (1999). *Towards undivided cities: the potential of economic revitalisation and housing redifferentiation*. Housing Studies, 14 (5), 573-584.
- MV ČR; Ministerstvo vnitra ČR (2012). *Muž, který útočí sám*. Analýza problematiky terorismu tzv. osamělých vlků. Ministerstvo vnitra ČR. Odbor bezpečnostní politiky.
- MV ČR; Ministerstvo vnitra ČR (2016). *Strategie ČR pro boj proti terorismu od roku 2013*. Databáze strategií. Portál pro strategické řízení. [Online]. Dostupné z <http://databaze-strategie.cz/cz/mv/strategie/strategie-cr-pro-boj-proti-terorismu-od-roku-2013>, staženo dne 11. 7. 2016.
- Nasser-Eddine, M., Garnham, B., Agostino, K., Caluya, G. (2011). *Contering Violent Extremism Literature Review*. Canberra: Australian Government, Departement of Defence. Counter Terrorism and Security Technology Centre.
- Nesser, P. (2006). *Jihadism in Europe after the Invasion of Iraq: Tracing Motivational Influences from the Iraq War on Jihadism in Western Europe*. Studies in Conflict and Terrorism. 29 (4).
- Němečková, M. (2014). *Radikalizace společnosti*. [Online]. Dostupné z <http://pres.upmedia.cz/samostatne-projekty/psana-zurnalistika/radikalizace-spolecnosti>, staženo dne 9. 7. 2016.
- NYPD; New York Police Department, (2007). *Radicalisation in the West: The Homegrown Threat*. New York.
- Pantucci, R. (2011). *A typology of Lone Wolves: Preliminary Analysis of Lone Islamist Terrorists*. International Centre for the Study of Radicalisation.
- Pearlstein, R. (1991). *The Mind of the Political Terrorist*. Wilmington, DE: SR Books.
- PET; Dánská bezpečnostní a zpravodajská služba. (2009). Center for Terroranalyse

(CTA). *Radikalisering og terror*. [Online]. Dostupné z http://www.pet.dk/upload/radikalisering_og_terror.pdf, staženo dne 20. 1. 2016.

Petráčeková, V., Kraus, J., a kol. (2001). *Akademický slovník cizích slov A – Ž*. Akademia: Praha.

Policie ČR. (2015). *Co je extremismus?* Informace o extremismu. Dostupné z <http://www.policie.cz/clanek/prevence-informace-o-extremismu-co-je-extremismus.aspx>, staženo dne 19. 1. 2016.

Poněšický, J. (2005). *Agrese, násilí a psychologe moci*. Triton. Praha

Popelková, A. (2011). *Social and psychological aspects of Lone-wolf terrorism*. Security Policy Department. Ministry of the Interior of the Czech republic.

Porta, D., LaFree, G. (2012). *Guest Editorial: Processes of Radicalization and De-Radicalization*. International Journal of Conflict and Violence, 6 (1). 4-10.

Post, M., J. (1984). *Notes on psychodynamic theory of terrorist behavior*. Terrorism, 7 (2), 241-256.

Post, M., J. (1998). Terrorist Psycho-logic. Terrorist behavior as a product of psychological forces. In Reich, W. (ed.), (1998). *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press.

Post, M., J. (2006). The Psychological Dynamics of Terrorism. In Richardson, L. (2006). *The Roots of Terrorism*. New York. London. Routledge. 17-28.

Pressman, E. (2009). *Risk Assessment Decisions for Violent Political Extremism*. Ottawa. ISBN No.: 978-1-100-13956-2

Rabasa, A., Pettyjohn, J., J., Ghex, J., Boucek, C. (2010). *De-radicalising Islamist Extremists*. St. Monica: RAND.

Rada Evropské unie. (2002). *Rámcové rozhodnutí Rady o boji proti terorismu 2002/475/SVV*. [Online]. Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002F0475:CS:HTML>, staženo dne 25. 1. 2016.

RAN@; Radicalisation Awareness Network. Working group on internet and social media. (2012). *Proposed Policy Recommendations For The High Level Conference*. [Online]. Dostupné z http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-high-level-conference/docs/proposed_policy_recommendations_ran_at_en.pdf, staženo dne 25. 7. 2016

RAN CoE; Radicalisation Awareness Network. Centre of Excellence. (2015). *The Role of Gender in Violent Extremism*. Ran Issue Paper.

Reinares, F. (2006). *Towards a Social Characterisation of Jihadist Terrorism in Spain*:

Implications for Domestic Security and Action Abroad.

Roy, O. (2005). *Globalized Islam: The Search for a New Ummah*. London: Pluto Press.

Royal Canadian Mounted Police. (2009). *Radicalisation: A Guide for the Perplexed*. Ottawa: RCMP. In Bartlett, J., Miller, C. (2012). *The Edge of Violence: Towards Telling the Difference between Violent and Non-Violent Radicalisation*. *Terrorism and Political Violence*. 24 (1).

Ryšavá, J. (2015). *Vývoj a současnost radikalizace v České republice*. Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality MV ČR.

Rubin, A. (2014). *Fearing Converts to Terrorism, France Intercepts Citizens Bound for Syria*. *The New York Times*. [Online]. Dostupné z http://www.nytimes.com/2014/06/03/world/europe/france-intercepts-jihadis-bound-forsyria.html?_r=0., staženo dne 15. 7. 2016.

Runciman, W., G. (1966). *Relative Deprivation and Social Justice: A Study of Attitudes to Social Inequality in Twentieth-Century England*. University of California Press. Berkeley, CA.

Sageman, M. (2004). *Understanding terror networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Sageman, M. (2007). *Radicalization of Global Islamist Terrorists*. United States Senate Committee on Homeland Security and Governmental Affairs.

Sageman, M. (2008). *A Strategy for Fighting International Islamist Terrorists*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 618 (1), 223–231.

SÄPO; Švédská bezpečnostní služba. (2009). *Radikalisering och avradikalisering*. Stockholm: Centre for Asymmetric Threat Studies.

Shaw, D., E. (1986). *Political Terrorists: Dangers of Diagnosis and an Alternative to the Psychopathology Model*. In Hudson, A., R. (1999). *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?* 34 – 35.

Schmid, A., P., Jongman, A. (1988), *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*. Oxford: North Holland.

Schmid, A., P. (2013). *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. International Centre for Counter-Terrorism – The Hague. ICCT Research Paper.

Silber, M., D., Bhatt, A. (2007). *Radicalization in the West: The Home-grown Threat*. NY: New York City Police Department.

Silke, A. (2003). *Terrorists, Victims and Society. Psychological Perspectives on Terrorism and its Consequences*. John Wiley & Sons Ltd. The Atrium. Southern Gate. Chichester. England.

Silke, A. (2008). *Holy Warriors: Exploring the Psychological Processes of Jihadi Radicalization*, *European Journal of Criminology* 5(1), 99-123.

Sinai, J. (2012). *Radicalisation into Extremism and Terrorism. A conceptual model*. *Intelligencer: Journal of U.S., Intelligence Studies*, 19 (2), 22-23.

Smith, G., Davidson, T. (1998). *Single Issue Terrorism Commentary*. Canadian Security Intelligence Service

Smolík, J. (2007). Společenské příčiny, podmínky a důsledky terorismu. In Večerka, K. (2007). *Společenské podmínky vzniku sociálních deviací*. Sborník příspěvků ze semináře sociální patologie MČSS. Praha: MČSS. 147 – 157.

Smolík, J. (2015). *Psychologie terorismu a metafora schodiště*. *Vojenské rozhledy*. 24 (56), č. 3, 82-101. ISSN 1210-3292.

Souleimanov, E. (2010). *Terorismus. Pokus o porozumění*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon. ISBN: 978-80-7419-038-4

Spaaji, R. (2010). *The enigma of lone wolf terrorism: An Assessment*. *Studies in Conflict and Terrorism*, 33(9), 854-870

Spaaji, R. (2012). *Understanding Lone Wolf Terrorism. Global Patterns, motivations and Prevention*. SpringerBriefs in Criminology, Springer.

Springer, N. (2009). *Patterns of radicalization: Identifying the markers and warning signs of domestic lone wolf terrorists in our minds*, Monterey: Naval Postgraduate School. [Online]. Dostupné z <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a514419.pdf>, staženo dne 25. 6. 2016.

Stagner, R., Congdon, C., S. (1955). Another failure to demonstrate displacement of aggression. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 51 (3), 695-696.

Staněk, A. (2007). Současný extremismus a radikalismus v České republice a jejich reflexe v edukační realitě. In Srb, V., Hirtlová, P. (Eds.). *Radikalismus a jeho projevy v současném světě*. Sborník z mezinárodní vědecké konference ARC-VŠPSV. ISBN 80-86879-08-9.

Stehlík, J. (2015). *Příčiny radikalizace mezi muslimy v Evropě*. Odborný podklad think-tanku Evropské hodnoty. [Online]. Dostupné z <http://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2015/11/P%C5%99%C3%AD%C4%8Diny-radikalizace-mezimuslimy-v-Evrop%C4%9B2.pdf>, staženo dne 25. 7. 2016.

Stern, J. (2010). *Five myths about who becomes a terrorist*. *Washington Post*. [Online]. Dostupné z <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/01/08/AR2010010803585.html>, staženo dne 13. 2. 2016.

Stevens, T., Neumann, P., R. (2009). *Countering Online Radicalisation*. A Strategy for Action, The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence

(ICSR). London: King's College

Stöss, R. (1999). *Rechtsextremismus im vereinten Deutschland*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Abteilung Dialog Ostdeutschland. ISBN 10: 3860777998

Straßner, A. (2003). *Die dritte Generation der „Roten Armee Fraktion“: Entstehung, Struktur, Funktionslogik und Zerfall einer terroristischen Organisation*. Westdeutscher Verlag. Wiesbaden.

Stringer, M., Hunter, J. (2008). Contering political terrorism in young people through intergroup contacts. In Ulusoy, M. D. (ed). *Political violence, organized crimes, terrorism and youth*. Ankara: IOS Press. 43-51.

Střítecký, V. (2010). Psychologie teroristického jednání. In Souleimanov, E. (2010). *Terorismus. Pokus o porozumění*. Praha: Sociologické nakladatelství. 71-89.

Szepielak, D. (2014). *The seed beds of terorism*. Comparative study between the Netherlands and France.

Szczepaniková, A. (2015). *Co vede k radikalizaci evropských muslimů?* [Online]. Dostupné z <http://a2larm.cz/2015/05/co-vede-k-radikalizaci-evropskych-muslimu/>, staženo dne 14. 7. 2016.

Temple-Raston, D. (2011). *New Terrorism Advisor Takes A „Broad Tent“ Approach*. National Public Radio. [Online]. Dostupné z <http://www.npr.org/2011/01/24/133125267/new-terrorism-adviser-takes-a-broad-tent-approach>, staženo dne 29. 1. 2016.

TERRA; Terrorism and Radicalisation. (2016). *What is TERRA?* [Online]. Dostupné z <http://www.terra-net.eu/pages/cont.php?id=1&menu=2>, staženo dne 15. 7. 2016

Thomas, P. (2008). *Kirklees 'Preventing Violent Extremism' Pathfinder: Issues and Learning from the First Year*. University of Huddersfield.

Trivers, R., L. (1971). *The evolution of reciprocal altruism*. Quarterly Review of Biology. 46, 35-57.

Trujillo, H., M., Jordan, J., Gutierrez, J., A., Gonzalez-Cabrera, J. (2009). *Radicalization in Prisons? Field Research in 25 Spanish Prisons*. Terrorism & Political Violence. 21 (4). 558-579.

Veldhuis, T., Staun, J. (2009). *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. The Hague: Clingendael.

Vymětal, Š., 2009. *Krizová komunikace a komunikace rizika*. Grada Publishing, a.s., ISBN 978-80-247-2510-9

Vymětal, Š., (2015). *Psychologie radikalizace a práce PČR s menšinami*. Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality MVČR.

Vymětal, Š., Ryšavá, J. (2016). *Násilná radikalizace*. Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality MVČR.

Wadgy, L. (2007). *The Psychology of Extremism and Terrorism: A Middle-Eastern Perspective*. *Aggression and Violent Behaviour*. 12 (2). 141 – 155.

Wiktorowicz, Q. (2003). *Islamic Activism. A Social Movement Theory Approach*. Indiana University Press. ISBN: 978-0-253-21621-2

Wiktorowicz, Q. (2004). *Joining the Cause: Al-Muhajiroun and Radical Islam. The Roots of Radical Islam*. Department of International Studies. Rhodes College.

Zimbardo, P. G. (2005). *Moc a zlo*. Sociálně psychologický pohled na svět. Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97. Moraviapress. Břeclav

<http://www.cdk.cz/salafismus>

<http://sufismus.wz.cz/>

<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/defetizmus-defetismus>

<http://www.hoax.cz/hoax/co-je-to-hoax>

<https://www.youtube.com/user/DmPranksProductions>

<http://www.spektrumzdravi.cz/syndrom-fomo-aneb-proc-se-vsichni-maji-lepe-nez-ja>

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Ukázka tabulek pro kódování z MS Excel

Násilná radikalizace - sociální faktory				
Vejvodová (PV)	<i>Radikální uskupení jsou vítána často ne z ideologických důvodů, ale právě proto, že poskytují pocit ochrany, sounáležitosti. Suplují rodinu, kamarády. ... Vstup do radikálních hnutí není nutně spojen s politickou motivací, ale řada lidí vstoupí, protože tam má přátele.</i>			
Čírtková (LČ)	<i>Ty faktory, co fungují na legitimizaci násilí</i>			
Ryšavá (JR)	<i>Šikana ve škole, vyčleňování/ se z kolektivu, vliv rodiny, přátel, okolí...</i>			
Ludvík (JL)	<i>Pobyt ve vězení - ve vězení se najde vždy ten charismatický leader, lidé s nimi přichází do styku, hledají ve vězení identitu a oporu... Menšiny jsou zranitelnější, ale v prostředí, kde mají pocit, že jsou ohroženi tou většinou. Kde není ohrožení většinou, tam ta zranitelnost je menší. Zranitelní jsou též lidé do nějakého věku, byť ne úplně absolutně. Větší tendenci k radikalizaci mají podle mě lidé s technickým vzděláním. Je to spekulace, že vstoupí úspěšně do technické společnosti, ale nedokáží se v ní uchytit. Obecně technici hledají jednoduchá řešení a složitost společnosti je moc nebaví.</i>			
Vymětal (ŠV)	<i>Určitý vliv mají vzory, modely. Mají vliv na zahořknutí, na ten pocit, že se legitimní cestou nedá nic udělat... Nápodoba, identifikace... Online komunikace, sociální sítě, internet...</i>			
Král (PK)	<i>Určitě sociálně ekonomický status, vzdělání... Možná míra nějaké osobní zkušenosti s rizikovým prostředím... Někteří lidé mohou být radikalizováni na základě vlivu rodiny. Když má někdo rodiče radikály, tak taky bude radikál. Takže je to také dáno výchovou.</i>			
Krulík (OK)	<i>Nevíte co se sebou... Bez vlastního přičinění jsem se ocitl tam a tam... Ať už za to mohou média, internetová propaganda, lidi z okolí.</i>			
Pětioký (JP)	<i>Rodina, škola, parta, sociální sítě, přítel/kyně, všechno hraje roli.</i>			
Klen (ŠK)	<i>Náboženský radikalismus je jen to, co do nich vtluče autorita, výchova... konkrétní právní zvyklosti... vnímané sociální rozdíly... Člověk může být frustrovaný nějakým tlakem ze strany zaměstnavatele, partnera, rodiny, okolí.... Excesy jsou způsobené vlivem médií, internetu, posunem morálky....</i>			
Hořejší (MH)	<i>Na to je třeba se podívat. Určitě to není tak, že ti lidé pocházejí ze znevýhodněných komunit, že inklinují k radikalizaci... Mohou tam být určité sociální tlaky, ale k radikalizaci může docházet i v rámci privilegovaných vrstev... Často ti jedinci nemají ideologickou znalost. Ti lidé nemají žádnou představu o tom, co by chtěli dosáhnout. Neznají náboženství, ideologii, stačí jim jen pár sloganů a jsou odhodláni spáchat hrůzné věci... Určitě je tam hodně často silný prvek tlaku okolí - spolužáků ze školy, kamarádů, rodiny... Rodina je extrémně důležitá v řadě případů.</i>			
Mareš (MM)	<i>V Evropě i v ČR hodnotové střety mezi domácí majoritní částí společnosti a menšinovými částmi společnosti (ideologicky, etnický, nábožensky) a současné střety mezi majoritní společností a jinými částmi (především islámskou komunitou). V ČR a středovýchodní Evropě je specifická dimenze konfliktu mezi velkou částí majority a velkou částí romské minority.</i>			
Příslušník ozbr.složek (XX)	<i>Ideologická, osobnostní, sociální frustrace</i>			

Barevné označení	Kódy	
	rodina, přátelé a okolí	JR, ŠK, PK, MH, JP
	vzory a modely	ŠK, ŠV, JL
	internet a sociální sítě	ŠK, ŠV, JL, JP, OK
	sociální rozdíly	PK, ŠK, XX
	příslušnost k menšině	JL, MH, MM
	pocit sounáležitosti/ochrana	PV
	šikana ve škole	JR
	vězeňské prostředí	JL